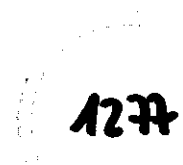

Ponències III Congrés de la Cultura Catalana

ACCC

SUMARI

Introducció

Ponències

- 1.- Multiculturalitat i identitat
- 2.- L'àmbit nacional : Normalització conceptual.
- 3.- Simbologia nacional dels Països Catalans.
- 4.- Ús social de la llengua. El català a l'empresa i en l'àmbit judicial.
- 5.- Propostes per a l'activació del Mercat Cultural interior i la projecció exterior.
- 6.- Les bases de la cuina catalana. Fonaments d'una cuina nacional.

Documents annexos

- Breu història del III Congrés de Cultura Catalana
- Resum de les propostes del Congrés.
- Sobre llengua i cultura (Josep M. Puigdomènech).
- Sobre la cuina catalana (Santi Santamaria)

Junta de l'ACCC

Consell Consultiu

Breu història del III Congrés de Cultura Catalana

El Tercer Congrés de Cultura Catalana ha acabat la seva etapa de debats el mes de juny de l'any 2000. Han estat més de dos anys d'activitat continuada. La primera aparició pública va tenir lloc el 6 de març de 1999 a la Universitat de Girona, després de mesos de tasques prèvies. En aquella jornada, presidida pel Rector de la UdG, Josep Maria Nadal, es van presentar unes primeres ponències *Sobre la viabilitat econòmica dels Països Catalans* (Jacint Ros Hombravella), sobre *La funció econòmica i social de la família catalana* (Francesc Roca), *Sobre el dret a l'Autodeterminació* (Jaume Renyer), sobre *L'espai comunicacional català* (Josep Gifreu) i sobre *La Internet i el futur de la política* (Vicent Partal). Tots aquests materials inicials han aparegut publicats en un llibre intítulat *La Nació Secreta*, editat per "Llibres del Segle", amb aportacions, a més, de Jordi Carbonell i Enric Casasses. En el decurs d'aquest acte es va tenir un record especial per la figura de Jaume Fuster, mort recentment, que havia estat un dels principals impulsors del Segon Congrés de Cultura Catalana i un dels més entusiastes propagadors del projecte d'aquest Tercer Congrés. L'acte es va cloure amb la *Crida a la participació* de Jordi Carbonell.

Després d'uns mesos d'activitats de preparació s'iniciava l'etapa de debats amb un acte a l'Aula Magna de la Universitat de Barcelona, el 23 de novembre del 1999, on es presentà un altre grup de ponències: *Sobre la simbologia nacional* (Josep Bargalló), *Sobre Multiculturalitat i Identitat* (amb la lectura d'un esbós de la ponència del Congrés i amb parlaments dels ponents amazigs -o berbers-, Mabruk Ferkal i Abdelghany El-Molghi), *Sobre les Indústries de la Cultura* (Joan Manuel Tresserras). Aquest acte comptà amb la presència d'Aureli Argemí, Josep-Lluís Carod-Rovira, Esteve Carrera, Josep Maria López-Llaví, Pere Mayor i Dolors Pérez que pronunciaren paraules d'encoratjament, en representació de diferents zones dels Països Catalans. Clogué l'acte el president de l'Associació per un nou Congrés de Cultura Catalana, Manuel Costa-Pau.

Aquesta etapa de debats es va prolongar durant els vuit mesos següents i va tenir un punt àlgid en la Jornada de coordinació de les ponències de l'1 d'abril de l'any 2000 a Montblanc presidida pel batlle d'aquesta vila, Josep Andreu. En el decurs d'aquesta jornada es donaren a conèixer les diferents propostes per a la dinamització de la cuina catalana i serví de manera general per a avançar el debat de les diferents ponències i molt concretament en la coordinació de les organitzacions per la llengua (Declaració de Montblanc).

El mes de juny d'aquest mateix any es cloïa finalment el 16 de juny a Valls l'etapa de debats després d'haver dinamitzat una vintena de ponències i haver fet desenes de presentacions i de col·loquis arreu del país: Reus, València, Sabadell, Perpinyà, Valls, Lleida, Palafrugell, Girona, Manresa, Vic, etc. L'acte de cloenda dels debats del 17 de juny tingué lloc al Teatre Principal de Valls, sota la presidència del batlle de la ciutat Jordi Castells. A la primera part d'aquest acte, es glossaren les resolucions i propostes, amb la intervenció de Blanca Serra, en nom de la Junta de l'ACCC; i amb els parlaments dels membres del Consell Consultiu: Aureli Argemí (secretari general del CIEMEN), Josep Bargalló (diputat al Parlament de Catalunya), Joan Becat (professor de la Universitat de Perpinyà), Dolors Pérez (diputada a les Corts Valencianes) i Josep Maria Terricabras (catedràtic de la Universitat de Girona). A l'interludi, Josep Tero cantà un conjunt de cançons amb música i lletres de gran bellesa i sensibilitat, en una línia de recuperació de la nostra tradició musical.

Simbologia nacional dels Països Catalans.

Josep Bargalló Valls

CULTURA POPULAR, CULTURA NACIONAL:

ELOGI DE LA DIVERSITAT I LA INTERCULTURALITAT
(Reflexions a l'entorn de l'estructuració d'un model festiu i simbòlic plural)

Prèvia

Les pàgines següents, que conformen una primera redacció d'aquesta ponència, apleguen un conjunt de reflexions sobre la riquesa centrada en la diversitat del món festiu de caire tradicional i simbòlic de les terres de parla catalana, centrades inicialment en dos fenòmens emergents en la Catalunya estricta –el fet casteller i els grups de foc- que s'han expansionat, amb més o menys força, arreu dels altres territoris del nostre àmbit nacional. Aquesta riquesa fonamentada en la diversitat i la pluralitat, que té la seva base en un pòsit gairebé intemporal i multicultural, pot ser presentada a través d'altres elements conformants del nostre espai simbòlic viu, especialment en el món del lleure i la festa.

És per aquí -els menjars, les vestimentes, les músiques...- que es pot anar ampliant aquesta ullada que pretén fer esdevenir conclusió el que és una hipòtesi fonamentada: la cultura popular i simbòlica de les terres de parla catalana té un pòsit comú que es presenta a través d'una realitat diversificada. El nostre país no té una festa, una dansa, una música, una vestimenta... El nostre país, ric i plural, com correspon als països dinàmics en la història i en la seva composició territorial i social, té unes festes, unes danses, unes músiques, unes vestimentes...

Una altra cosa és que ens convingui convenir -i aquí la redundància és significativa- que ens interessa promoure externament -i fins i tot internament- uns estereotips simbòlics. Ens equivocariem molt, però, si només triéssim elements d'un únic territori de la nostra globalitat, d'una única part de la nostra pluralitat.

Cultura popular, cultura nacional

Una cultura nacional té, evidentment, molts conformants. La llengua n'és un, i ben possiblement el més clarificador a primer cop d'ull, el que se'ns evidencia amb més fermesa. N'hi ha, però, molts d'altres, com ara tot allò que defineix el món de la cultura popular i tradicional, tant en els aspectes més íntims, personals i familiars, com en els més col·lectius, socials i festius. Ara bé, en la cultura popular, com en la cultura nacional, no hi ha d'haver-hi res d'unitarista ni hi ha res d'immutable.

Els diversos territoris desenvolupen, per motivacions geogràfiques, socioeconòmiques, històriques, climatològiques..., evolucions distintes del pòsit comú, sovint heretat de realitats més antigues, anteriors, fins i tot, al període constitutiu de la comunitat nacional. El pas del temps, a la vegada, també fa evolucionar constantment, en un dia a dia gairebé imperceptible, però abasse-

gador en el transcurs dels anys, tots i cadascun d'aquests conformants de la cultura nacional. I també, és clar, de la cultura popular.

Contra l'oblit i la castració nacional: elogi de la diversitat

El nostre país, tant per als qui el volem de Salses a Guardamar com per als qui el creuen de Portbou a Alcanar, presenta una rica coexistència de geografies prou distintes. I, també, parles, costums i vivències prou diverses. En una extensió sensiblement reduïda, hi conviu una rica pluralitat, ben poques vegades reconeguda, sovint menystinguda.

D'aquesta diversitat en neix, però, la consciència de pertànyer a una globalitat. Vull dir que la consciència de formar part d'una realitat comuna no es basteix damunt entelèquies ni a partir de mapes: es fonamenta en el fet de poder comprovar com aquell territori que consideres el teu té la mateixa llengua que d'altres de veïns i de propers –ni que es parli amb constatables diferències-, que la seva evolució històrica també és la mateixa –ni que presenti, de vegades, una distinta cronologia-, que la manera d'entendre l'organització social, els rituals i la festa és, a grans trets, coincident –ni que en un lloc s'hagi mantingut el que ha desaparegut en un altre o un cert element s'hi hagi acabat desenvolupant amb d'altres formes.

En definitiva, quan te n'adones que la suma d'aquests territoris fa un tot, conforma un políedre conjuntat. Un país. Per això, si ens sentim pertanyents a una realitat comuna superior –un país, una nació, Catalunya, els Països Catalans...-, és perquè ens sabem ciutadans i ciutadanes d'un territori concret. Podem viatjar, viure a fora, però sempre hi ha un tros de món, uns quants quilòmetres quadrats, una gent..., que reuneix allò que és essencialment nostre: entenem tot el que diuen i com ho diuen –des de les frases fetes i les expressions més col·loquials fins els mots lligats a les feines de la terra o del mar, els noms dels ocells, les plantes o els peixos-, el paisatge no ens sorprèn en cap moment, del que s'hi menja en reconeixem tots els sabors, no cal que ens expliquin què és el que es fa en aquella festa. Som a casa.

El meu territori –que el reconec des del Garraf i l'Ordal fins al Montsant i la serra de Prades, des del mar fins allí on la Conca de Barberà topa amb la Segarra- és un de tants exemples de com aquesta plural diversitat havia estat tradicionalment considerada com a subsidiària pels grups dominants, culturalment i socialment, en els successius intents de reconstruir la nostra identitat global.

Des d'una visió d'una Catalunya emmirallada en i per uns territoris concrets –i, conseqüentment, per unes realitats també prou concretes-, s'han arribat a bastir discursos tan empobridors i volgudament empetetidors com el de la irrisòria "Catalunya catalana", tot pensant que es podia construir tota una nació prescindint-ne de bona part. És la visió d'una Catalunya –impossible pensar, ja, en els Països Catalans- tan poca cosa que només podia admetre un accent a l'hora de parlar, una festa per viure, una dansa per ballar... I aleshores hi havia, tan sols, "la" manera de parlar, "la" festa, "la" dansa... I totes les altres danses –no només les de les Illes o les del País Valencià, també les que es ballaven i es ballen d'una banda i l'altra del Pirineu fins a l'Ebre- semblava que fossin menys catalanes; els castells i els diables, sinònim de barbàrie; les falles i els focs, costums alienadors; els bous, penyora de submissió... Anys i panys d'un folklorisme oficial i oficialista han volgut fer-nos creure, doncs, que el nostre país era tan pobre que donava per tenir només una mostra de cada cosa. Que hi havia d'haver una única dansa nacional. Un únic vestuari

festiu, una única música, un únic paisatge, una única gastronomia. I, no pas casualment, festes, danses, músiques, paisatges, geografies... no compartides per tots els territoris del país.

Havien volgut fer-nos oblidar que la jota es balla -o es ballava fins no fa massa- dels Pirineus a l'Ebre, a més del País Valencià i les Illes. Que les bitlles són un joc rural que, amb variants, es practicava arreu, i que encara es manté al Montsant i als Pirineus. Que el foc i la pirotècnia són components de centenars de festes de dalt a avall de les nostres terres.

Que la pilota no només és valenciana, que de trinquets també n'hi havia al Principat, però no tan sols a les terres de l'Ebre, on encara avui es juga a pilota, ni que sigui només ocasionalment, sinó més amunt i mar enllà. Que de diables i dimonis en podem trobar d'una banda a l'altra, ja sigui per Sant Antoni, el Corpus o les festes majors, ni que no vesteixin idènticament ni utilitzin la mateixa utilleria. Que pujar un damunt de l'altre ho ha fet molta gent del país, això sí, amb tècniques diverses, com els castellers closos dècades enrera en el triangle Tarragona-Valls-Vilafranca, les muixerangues valencianes, les moixigangues de diversos indrets del Principat o els contrapassos pirinencs de la Pila. Que de moros i cristians no només n'hi ha al País Valencià, ni que a d'altres llocs es diguin d'altra manera, com ara turcs i cavallets. Que de falles, en data distinta i amb diversa presentació, n'encenen des del sud alacantí fins a l'Alta Ribagorça, les Valls d'Àneu o la Vall d'Aran, sense menystenir la proliferació nacional de focs i fogueres per sant Joan. Que de representacions teatrals religioses, populars i de caire tradicional, al temple o al carrer, en trobem, històricament i en l'actualitat, de dalt a baix, a tot arreu, es diguin comèdies, misteris, passions, vides, històries, miracles, sermons o balls. Que...

La recuperació festiva de les darreres dècades i la superació de bona part d'aquells tòpics més tronats del folklorisme oficialista han aconseguit un reviscolament de moltes de les activitats de la cultura popular condemnades a l'oblit i l'aparició d'un seguit de col·lectius, agents i estudiosos que han reivindicat la concepció d'una cultura diversa en el context unitari, plural dins unes constants comunes i, especialment, ben viva i reviscuda per damunt de postal resclosides.

I és, des dels posicions més conscients de la identitat nacional, que s'ha de fer entendre amb més força que mai que el nostre país, insistim-hi, no és tan poca cosa com per tenir una única -o dues, tres o quatre- festes, danses o músiques nacionals.

Que si hi ha una llengua però moltes i molt diverses maneres de parlar-la -i cap és millor que l'altra, i cap és "la manera" de parlar-la-, en la cultura popular -que també és un codi col·lectiu, social, nacional- s'esdevé el mateix. I que el pitjor és la ignorància i l'oblit: amb els tòpics, l'oblit i la ignorància l'únic que fem és alimentar una política de castració nacional.

Per tant, ballem el que vulguem, juguem al que més ens agradi, però no pretenguem d'imposar la nostra manera de viure la festa com l'única existent. Al costat de l'Espanya de charanga y pandereta, hi ha també la "Catalunya d'espardenya i barretina". Una Catalunya reduccionista no és nacionalment colonialista, però és igualment anorreadora.

Els temps passen i, de vegades, es fa justícia, ni que sigui parcialment. I si a algú li pot fer mal reconèixer la diversitat en els corpus teòrics, la realitat plural no es pot amagar per massa temps. I la resposta és, com sempre, complexa. En el cas de castells i diables, a part dels seus components intrínsecs, hi ha, també, l'esquarterament dels tòpics, el triomf de la diversitat, la desaparició de l'uniformisme en un món on la intercomunicació és quotidiana i immediata. Si blasphemem, doncs, la machadiana Espanya de charanga y pandereta, era només pel que significava d'im-

posició a casa nostra de costums forans o era, també, perquè imposava, a Espanya mateix, una visió monolítica que castrava moltes de les seves mateixes pròpies realitats? L'eclosió dels castells i dels diables és, doncs, la constatació que també hi ha una altra Catalunya. De fet, que n'hi ha moltes.

Aquells vells castellers i diables del segle passat i de les primeres dècades d'aquesta centúria no acabarien de creure's, ara mateix, que castells i carretilles tornin a omplir les festes majors, gairebé arreu del país; que allò que era sinònim de festa al seu territori ara ho és en força zones del país; que viatgin com a representació de la cultura nacional; que siguin motiu de campanayes de propaganda institucional i comercial; que se n'escriguin llibres i se'n facin congressos científics; que se'n filmin pel·lícules i videos, en parlin i en parlin els mitjans de comunicació... Però s'ho passarien d'allò més bé i se'n riurien a la cara d'aquells contemporanis seus, sovint convençuts catalanistes, que els deien que eren antiquats, que el que feien no tenia futur. Que això de pujar un damunt l'altre, que això de tirar foc i satiritzar el poder no s'adeia gens amb aquell seny que els venien a predicar com a evangeli nacional. Que havien de morir perquè el país pogués sobreviure. Se'n riurien de valent. Un fart.

Per la tradició i la modernitat: elogi de l'evolució

Antropòlegs, historiadors, sociòlegs, filòlegs... discuteixen abundantment sobre els conceptes de cultura popular, tradició i folklore, amb uns resultats sovint ben poc aclaridors i qüestionats des de posicionaments a voltes radicalment enfrontats. Sigui com sigui, el món de la cultura popular i tradicional de caràcter festiu es troba, avui, en el moment més àlgid de la segona meitat d'aquest segle, possiblement de tota la centúria. No tan sols han augmentat considerablement la qualitat i la quantitat del estudis, tant dels analítics com dels descriptius, sinó que s'han recuperat molt costums o s'han eixamplat notablement el nombre dels seus practicants i la pròpia geografia d'altres que havien aconseguit de sobreviure, ni que fos dificultosament.

Si ens circumscriuim a l'àmbit geogràfic del Principat i als elements que omplen els actes de cultura tradicional de les festes majors i d'altres celebracions cíviques i religioses, l'actualitat del fet casteller i dels grups de foc són dos exemples ben clars d'aquesta renovada popularitat i dues mostres patents del dilema que presenta la pervivència del nostre patrimoni festiu, la hipotètica dicotomia entre tradició i modernitat.

A finals del segle passat i començaments d'aquest, castells, diables, dracs i altres elements del bestiar de foc patiren, amb el conjunt del folklore festiu de la Catalunya Nova, una forta crisi que els dugué gairebé a la desaparició. La confrontació entre la societat rural i l'emergent urbana, el subsegüent canvi de gustos lúdics i d'altres qüestions -com ara les conseqüències econòmiques i migratòries de la fil·loxera- arraconaren, primer, i acabaren en força indrets, després, amb tota una manera d'entendre la festa al carrer, que tenia els seus orígens a l'època medieval i les seves arrels encara més lluny, i havia definit, en el context dels seguicis populars, un model festiu propi, que protagonitzava, en aquest sentit, la peculiaritat de la Catalunya Nova respecte a d'altres territoris del país.

Els diables desaparegueren massivament -tan sols es van mantenir en casos molt aïllats, ja fos a les Borges del Camp i a algunes poblacions del Penedès, com l'Arboç i Sant Quintí de Mediona-; els dracs -tret d'excepcions com les de Vilafranca- es malmeteren pel

desús; els castells passaren una forta època de decadència que va estar a punt d'incloure'ls en la nòmina dels records dels avis, fins que, a finals dels anys vint, van començar a aixecar el cap...

Els pocs elements de cultura popular i tradicional que assoliren de mantenir-se duïen una vida migrada, entre la incomprensió d'un noucentisme que estava per d'altres interessos i, posteriorment, el somortiment de qualsevol cosa que fes el mínim tuf a nacional -a nacionalment catalana- durant el franquisme. No fou fins a finals dels anys setanta -ben especialment, des de la recuperació de la vida democràtica a les nostres institucions municipals- que la situació es capgirà. De les sis colles de castells que hi havia el 1970, a les disset de 1980, les trenta-cinc de 1994 i les cinquanta-sis de 1997.

Dels comptadíssims balls de diables als tres-cents grups de foc que hi ha catalogats oficialment ara mateix -i els que no ho deuen estar. I, el que ens sembla més significatiu pel nostre discurs, de grups tancats, bàsicament, al Camp de Tarragona, a tot el Penedès i a algunes contrades limítrofes, a grup estesos a gairebé arreu del Principat i en zones del País Valencià -els diables que tiren foc- o en bona part de la Catalunya central, la Catalunya Nord i Mallorca -els castells. I congressos, estudis, revistes, atenció dels mitjans de comunicació i dels organismes oficials... En definitiva, la popularització i el reconeixement d'unes tradicions fins no fa massa aïllades i ben bé endogàmiques.

En aquests viaranys, però, hi ha hagut força canvis, evidents evolucions. En el món casteller, com a exemples sintètics: la ràpida ascensió al màxim nivell d'algunes colles de fora del marc geogràfic històric, l'eixamplament de la competitivitat, la proliferació de les actuacions -tant pel que fa al nombre total com a l'àrea d'influència-, l'allargassament de la temporada, l'evolució de les colles cap a associacions ciutadanes de diversificada activitat... En els grups de foc, canvis encara més contundents: la influència d'espectacles de grups teatrals o d'animació -el cas dels Comediants és el més evident- ha comportat l'aparició, tant en les àrees urbanes més habitades com en zones rurals allunyades de les tradicionals, de força grups de foc que no segueixen el model del ball de diables històric, tot apropant-se a esquemes contemporanis de teatre de carrer, i, també, el fet que els balls de component més tradicional sovintegin actuacions d'un i altre tipus...

L'exemple més clar de tot això és l'èxit abassegador dels correfocs, l'adaptació d'un costum antic a les noves necessitats de programació festiva, però, en definitiva, un invent de l'equip organitzador de les festes de la Mercè en els primers anys del renovat Ajuntament democràtic de Barcelona. Una adaptació prou reeixida pel que fa a la popularitat: ja sembla com si el correfoc fos un element tradicional perdut en l'antigor del temps - i, tot plegat, és d'encara no vint anys! Una altra cosa és si el model de correfoc -la versió obligadament massificada de la vella cercavila de foc- té sentit i es pot reproduir en contextos demogràfics reduïts, si bona part dels correfocs que es venen en festes del país no són res més que una cercavila amb el nom modificat i, també, si alguns dels adeptes del correfoc, tant actius com passius, són conscients del context originari del que ara viuen amb tanta passió.

I aquest és un altre fals repte de futur: la dicotomia entre tradició i modernitat. Una dicotomia falsa, perquè el lligam és necessari, indefugible... L'evolució de la cultura popular, de sempre, ens ha ensenyat que res és immutable, que tot evoluciona. Que aquest lligam és el secret de la pervivència. Si trenquem de totes amb la tradició, si simplement la desconeixem, trenquem també amb una base ritual cultural que ens defineix i ens distingeix i, a la llarga, en cimentem la desaparició, perquè, ja se sap, si això és simplement oci vindrà una altra moda i encara una al-

tra... Però, si, a la vegada, no ens obrim a les exigències socials de cada contemporaneïtat, la tradició deixa de ser popular i esdevé, com a molt, una peça de museu, una fitxa de catàleg del patrimoni etnogràfic.

En definitiva, pren una forta olor de naftalina. I, també a la llarga, està idènticament abocada a la desaparició. Aquest lligam entre tradició i modernitat és el que explica el moment dolç de castells i diables. Perquè han sabut, a grans trets, continuar oferint-nos uns costums d'arrel tradicional tot bastint-los de noves característiques plenament inserides en les necessitats d'avui. Si ho han fet conscientment o inconscientment, ja són, almenys ara i aquí, figures d'un altre paner.

L'un damunt l'altre: elogi de la interculturalitat

Arribats a aquest punt, bo serà, però, d'analitzar alguns fets en el seu punt just. Ja hem apuntat el perill de canviar uns tòpics per uns altres, de modificar els components de l'unitarisme sense rabejar-nos en la diversitat. I el perill dels tòpics és múltiple: també el de l'essencialisme, el de creure'ns que els components de la nostra cultura popular nacional són únics, que no tenen res a veure amb la resta del món. Quan la realitat és just el contrari: el nostre context no és tan sols el del Mediterrani -el bressol i marc de molts d'aquests components-, sinó el context d'uns costums que no deixen de ser universals, com universal és el comportament humà.

Així, per exemple, no podem oblidar ni amagar que això de col·locar-se, verticalment, l'un damunt l'altre no és pas una cosa de fa quatre dies, ni és un patrimoni exclusiu dels nostres castellers de finals de segle. Fem, doncs, una breu ullada per la geografia de les construccions humanes i ens adonarem com un dels símbols contemporanis de la nostra cultura nacional beu en les fonts d'una tradició universal que es dona arreu dels continents i les cultures.

Ja la mitologia grega havia fet referència a castells aixecats pels titans i els gegants per tal d'escalar l'Olimp i Claudi Claudià, poeta en grec i llatí nascut a Alexandria l'any 370 de la nostra era, escriví, en un panegíric sobre el consolat de Mal·li Teodor, que, entre els espectacles honorants de la seva possessió, a la Tàrraco imperial d'inicis del segle V, "uns homes enlairats com els ocells formaren en un obrir i tancar d'ulls una edificació amb els seus cossos, enfilant-se un damunt l'altre...".

Els joglars, recordem-ho, també maldaven per enfilat-se i xafar les espatlles d'un company més rabassut. I és a l'època medieval quan, segons es deia en textos de finals del segle passat, els almogàvers conegueren costums semblants en les seves no massa pacífiques expedicions per terres hel·lèniques i otomanes. I és quan, si hem de fer cas de bona part dels etnòlegs i folkloristes que han tractat la qüestió, aparegueren els entremesos i balls que, amb el temps, donaren lloc al Ball de Valencians i a les moixigangues, l'origen més probable i comunament acceptat dels nostres castells.

Sense entretenir-nos en temps remots, podem recordar que, ja a l'època moderna, Johan Wolfgang Goethe, l'escriptor romàntic alemany, al seu *Wilhelm Meister*, explicava un exercici, "les forces hercúlies", consistent en un rengle d'homes que duïen damunt les seves espatlles d'altres homes i, més amunt, dones i criatures.

Però, en aquesta Europa dels nostres somnis i els nostres patiments, no només tenien ànsies d'ascensió vertical els alemanys. A Itàlia també ho feien, des del temps del Renaixement, amb les

forze o fatiche di Ercole., especialment a Venècia. El 1929, que sapiguem, ho feren els *bersaglieri* de Nàpols i, a finals de la dècada del seixanta, els cadets de l'Escola de Policia de Nettuno. I, encara avui, també aixequen petites construccions humanes, com a part integrant de danses, a Croàcia, a la població de Crna Gora, per exemple I a l'Àfrica, es poden veure piràmides gimnàs-tiques al mercat de Marràqueix (al Marroc).

I, anant més enllà, a l'Orient, farem cap a un lloc tan allunyat de casa nostra com és l'Índia: a començaments d'agost, pel Gokul Asthami –les festes commemoratives del naixement de Krishna-, a Bombai, i a d'altres indrets d'aquell extens estat, aixequen construccions humanes, que als nostres ulls poden semblar estrofolàries -tot i que arribin a set o vuit pisos d'alçada-, per mirar d'arribar a una olla penjada força metres amunt. I continuant a l'Orient, a Filipines, a mitjan segle -si encara no avui- aixecaven construccions de com a mínim cinc pisos.

Tot i que viatjar sempre és aconsellable, tampoc no cal anar tan lluny per veure com la gent puja, verticalment, l'un damunt l'altre: només cal resseguir la geografia, per exemple, dels Països Catalans. Els intercanvis dels darrers anys entre els Castellers de Vilafranca i la Colla Joves dels Xiquets de Tarragona, per una banda, i la Muixeranga d'Algemesí, per l'altra, ens han tornat a recordar, una vegada més, que els castells no han estat ni són l'únic costum de casa nostra que s'en-testa en pujar dalt. Els antics balls de la Piràmide, dels Titans i de Valencians i les moixigangues -de vegades amb d'altres noms, com el Ball de la Torre- esteses d'ací i d'allà de les terres de parla catalana en èpoques reculades, anaren desapareixent de les nostres festes en el segle XVIII i el XIX.

I ja sabem que d'ells nasqueren, a la Catalunya Nova i a la frontera d'aquelles dues centúries, els nostres castells, però, tot i això, la seva desaparició no fou pas absoluta: al País Valencià perviuen amb intensitat representants d'antics balls i entremesos, que, a més de moviments coreogràfics, contenen -i contenen- la tradició de pujar l'un damunt l'altre, amb la Muixeranga d'Algemesí, a la Ribera del Xúquer, al capdavant, sense oblidar d'altres mostres, com els Negrets d'Alcúdia de Carlet o els Locos de l'Olleria, i, ja a Catalunya, les Moixigangues i els Balls de Valencians que podem trobar -mantinguts o recuperats- a la mateixa zona tradicional castellera.

Construccions de diversa estructura, en el context d'una dansa de caire religiós, com les muxirangues o moixigangues -estricta qüestió dialectal- o construccions tancades i deslligades de qualsevol simbologia directa, com els castells, testifiquen la pervivència d'aquest entestament a pujar dalt. Un costum que, en un cas, ha restat immutable i, en l'altre, evolucionà notablement.

No penseu, malgrat això, que el que fan els muxiranguers sigui senzill o simple: la Muixeranga d'Algemesí escenifica episodis de la vida de la Mare de Déu mentre que la Moixiganga de Vilafranca del Penedès, que continua entrant a l'interior de l'església de la seva ciutat per sant Fèlix, ho fa de la passió i mort de Jesucrist. Els de Vilafranca realitzen diversos quadres, amb construccions obertes de fins a quatre pisos. Els d'Algemesí, per les festes de la Mare de Déu de la Salut, efectuen evolucions encara més complexes i prou més altes: fan el ball estricte, torres i figures plàstiques.

Però, n'hi ha més: a l'altra banda del país, als Pirineus, tampoc no ha estat ni és estrany això de pujar un damunt l'altre. El contrapàs de la Pila, una dansa amb diverses figures de rotllana i d'espiral en moviment, es clou amb una construcció humana de tres o de quatre pisos -la pila-, damunt la qual hi puja un nen petit, que feia la figuereta -un nom i un fet recurrent- i que, en alguna

ocasió, queda cap per avall marcant els compassos de la música amb els peus. El contrapàs de la Pila es ballava als dos Pallars, a l'Alta Ribagorça, la Vall d'Aran i la Vall de Benasc. Avui, que sapiguem, només és viu a Taüll, on es pot veure l'endemà de sant Joan.

I, a tocar de casa nostra, en unes terres amb evidents lligams històrics amb el nostre país, al Baix Aragó, encara ara es continuen ballant diversos *dances* tradicionals que contenen construccions que reben el nom, precisament, de torres i *castillos*. Els *dances* de Cetina, Híjar, Tauste i Ateca aixequen, com al contrapàs de la Pila, construccions de fins a quatre pisos.

És a dir, és cert que els castells són un costum popular i tradicional d'algunes comarques de la Catalunya Nova, un costum documentat per primera vegada a finals del segle XVIII i lligat amb d'altres costums, també de casa, més antics. I que els nostres castells, tal com els coneixem, amb la seva tècnica específica -molt evolucionada i ben travada-, que els ha permès arribar molt més amunt que els seus cosins o parents llunyans, no es donen, estrictament, enlloc més de tot el món. Però, també és cert que els castells són una mostra més de la dèria de posar-se, verticalment, l'un damunt l'altre. Una dèria comuna de cultures molt diverses d'indrets molt diferents.

La cultura popular i tradicional contemporània: la superació de la dicotomia cultura rural/cultura urbana

Els components de la cultura popular i tradicional tenen, com hem pogut anar veient, arrels clarament basats en situacions socials antigues. Ara bé, a hores d'ara conviuen i es desenvolupen en una societat netament globalitzadora. Per això, tampoc aniria malament d'aturar-nos, ara i aquí, en d'altres conceptes que considerem fonamentals. Anem a pams, i comencem per la pretesa dicotomia ruralitat/urbanitat.

La cultura popular com a tal, entenent-la fins i tot des del vessant més històricista o tradicionalista, no és ni ha estat patrimoni de cap espai demogràfic, social i econòmic específic. Si reculem a l'època medieval o als inicis de l'època moderna, sembla indiscutible que hi ha uns mateixos trets estructurals en les manifestacions populars de cultura fossin desenvolupades per col·lectivitats de les poblacions més petites i allunyades o ho fossin per les de les ciutats del moment.

És, en tot cas, en el moment de la revolució industrial quan apareix un tall en certa manera traumàtic, originat en els nous nuclis urbans, que neixen desestructuradament i com a suma de col·lectivitats provinents de zones geogràfiques diferents. És, en aquest moment, que distingir entre món rural i món urbà -potser millor, entre món agrari i món industrial- té una certa raó de ser, tot i que, ben aviat, aquestes noves col·lectivitats generaran les seves pròpies manifestacions -que seran, també, populars, encara que no, inicialment, tradicionals- o en reproduïran algunes de les seves zones originàries, mentre que és en el món rural on s'aniran mantenint, de manera cada cop més esllanguida, les manifestacions més històriques.

Tot i així, és evident que el pas progressiu de la societat catalana agrària a la societat industrial significa un tall contundent en elements tradicionals de la cultura popular, especialment la festiva, molts dels quals -sortosament, no pas tots- no superaran la sotragada, per bé que també molts s'hagin recuperat contemporàniament -reinstaurant, repopularitzant i, a cops, reiventant la tradició.

Ara bé, aquesta distinció entre món agrari i món industrial ha esdevingut buida de contingut en les darreres dècades, tant pel que fa a la facilitat de la comunicació vial com a la difusió d'uns idèntics models culturals des dels mitjans audiovisuals, sense oblidar la constant despoblació de les comarques més allunyades als nuclis urbans més poblats.

I unes reflexions força semblants podríem fer pel que fa al pretès classisme de la cultura popular: universal en molts segles -quan només nuclis molt reduïts, les petites elits del poder econòmic, se'n sentien aliens-, si mai va restar al marge d'algunes de les classes socials sorgides arran de la revolució industrial -en tot cas, l'alta burgesia, no pas la menestral-, la realitat actual ha tornat a desdibuixar-ne, en un gruix considerable, les barreres.

La cultura popular, doncs, ve conformada per un seguit de manifestacions -tant individuals com col·lectives-, que abasten tots els àmbits de la vida quotidiana -tant de la rutina diària com del seu trencament festiu-, que són contemporànies de cada època -per molt que, tot sovint, tinguin arrels històrico-tradicionals-, que es donen en qualsevol espai físic i demogràfic -tant urbà com rural-, que defineixen trets característics de la comunitat -des de la concreció més delimitada fins a la nacional-, que presenten components d'especificitat dins la globalitat cultural -diferenciats, sense jerarquitzacions, de la cultura oficial i de la de masses- i que solen tenir nivells d'organització pròpia -definites en les relacions socials.

Una nova realitat social: cultura popular, cultura nacional

Una mostra evident d'això que hem anat analitzant la podem tornar a trobar en l'eclosió contemporània del fet casteller. Avui les colles ja no s'amparen, com ho havien fet abans, en una adscripció social determinada ni són exclusivament agrupacions de persones que fan, només, castells. És evident que aixecar construccions humanes -i com més fermes i més altes millor- continua essent el nexa global i l'aspiració de cada colla, però també és evident que han esdevingut, amb més o menys ímpetu, entitats que canalitzen la participació de la ciutadania i que són centre de reunió, de generació d'activitats lúdiques i culturals diverses, amb el treball actiu de persones provinents de tots els estrats socials.

I és indubtable, per posar un exemple prou significatiu, que, ara, el fet casteller és un fenomen important al Baix Llobregat, al Barcelonès i al Vallès (tant l'Occidental com l'Oriental) -una àrea, precisament, que recollí bona part de les diverses onades migratòries de la postguerra fins a finals de la dècada dels 60- i ha donat el salt cap a altres territoris molt diversos del país. En els motius d'aquesta salt hi ha, sense dubte, l'expansió del model festiu de la Catalunya Nova, en el qual hi té un pes específic clau el seguici popular -bestiari, balls, diables i castells. Hi ha, també, el fet que els castells són un espectacle de masses, amb tots els elements necessaris per ser atractius als ulls d'una societat postindustrial. Primer, són molt visuals i plàstics.

Així, a diferència d'altres elements de la cultura popular, es molt fàcil de centrar l'atenció en el conjunt global. I, encara més, fins i tot el més neòfit s'adona de quan han aconseguit el que volien. Són competitiu perquè és fàcil, també, de saber qui arriba més amunt, qui fa estructures més complexes. Tenen un clar factor de risc, d'ansia col·lectiva, la por de caure i la por de no assolir el que ha costat hores i hores d'assaig. Hi ha, com un component fonamental, la ferma i aclaparadora entrada de la dona a la vida de les colles i la seva participació en tots els aspectes de la seva activitat, castells inclosos.

I, finalment, la consciència de la voluntarietat i la solidaritat, la manca de professionalisme, la qual cosa subratlla l'adhesió de l'espectador a l'espectacle, facilita el pas de la simple visualització a la col.laboració i, per tant, el pas de veure-ho a viure-ho. I, per acabar-ho de reblar, passen per un moment dolç en la seva relació amb els mitjans d'informació i han sabut envoltar-se d'una certa aureola de modernitat.

Aquest fet, precisament, que els castells -al costat dels grups de foc- tinguin avui, a les envistes d'entrar en el seu tercer segle d'atzarosa existència, aquesta significació de contemporaneïtat i adequació a l'actualitat urbana, en el sentit de no haver caigut, per mèrits propis i, potser, per demèrits aliens, en el calaix de "carrincloneria" en què s'han situat, almenys davant dels criteris socials majoritaris, d'altres elements de la nostra cultura popular, ha acabat esdevenint cabdal.

En el fons, per haver mantingut la seva essència integradora i el seu esperit lúdic, sense perdre les necessàries dosis de lluita i esforç que tenen una recompensa que mai no és individual, sinó pública i col.lectiva. Aquest sí que és, potser, el gran mèrit dels castells: sobreviure i superar-se en una societat eminentment individualista, quan són una mostra patent de tot el contrari. Per això, els castells han passat, en poques dècades, d'estar desats a la lleixa d'allò que és "comarcal", "rural", que més val no ensenyar massa, a esdevenir un dels "símbols nacionals". Els castellers i les castelleres, però, tampoc no s'han vist massa afectats per aquest canvi. Continuen a la seva, l'un damunt l'altre.

El futur: no caure en el parany d'una nova unicitat, acceptar el repte de les noves aportacions

El model festiu de la Catalunya Nova, un cop recuperat, revitalitzat i reactualitzat, ha esdevingut el model festiu en expansió, el model que ha estat assumit com a modernament propi per d'altres territoris. Els seus elements més emergents han arribat a la consideració de símbols, tòpics i marcs de referència no ja, tan sols, de la nostra cultura popular, sinó també de la nacional, entesa aquesta des d'una concepció globalitzadora.

No voldríem acabar, però, sense plantejar nous reptes.

Primer, com ja hem apuntat anteriorment, que aquesta expansió emergent no acabi escombrant elements de la cultura popular i tradicional d'altres territoris, no acabi aconseguint un fals unitarisme -ells que tant l'hagueren de patir anys enrera.

Però, en segon lloc, un repte de futur que se'ns apareix com a clau -i que hauria motivar un altre conjunt de reflexions: com vehicular noves aportacions a la nostra cultura popular, a la nostra cultura nacional?

Ja hem vist com els castells no són un element "originàriament exclusivament català", per entendre'ns, com en la seva gènesi hi ha molts pòsits. També hem vist com la tradició antiga i aïllada de les cercaviles de foc ha donat la tradició contemporània dels correfocs. Aleshores, com s'estructurarà, a primeries del segle XXI, el procés de les noves aportacions, de les noves mutacions, de les noves evolucions?

Per esmentar un exemple ras i clar: si, a finals del segle XIX ens arribaren, de ben lluny, les

havaneres, que, de fa poques dècades, s'han acabat catalanitzant pel que fa a les lletres i han esdevingut un altre component clau del model festiu emergent a finals del segle XX -i no pas procedent, aquest, del model tradicional de la Catalunya Nova- i un indiscutit tòpic lúdic nacional, es donarà un procés semblant, per exemple, amb el flamenc? Per què no? Per què, si hi ha un rock en català, no pot haver-hi flamenc?

Síntesi de consideracions i resolucions

La ponència aplega un conjunt de reflexions sobre la riquesa, fonamentada en la diversitat, del món festiu de caire tradicional i simbòlic de les terres de parla catalana, centrades inicialment en dos fenòmens emergents en la Catalunya estricta -el fet casteller i els grups de foc- que s'han expansionat, amb més o menys força, arreu dels altres territoris del nostre àmbit nacional. Aquesta riquesa basada en la diversitat i la pluralitat, que té la seva arrel en un pòsit gairebé intemporal i multicultural, pot ser presentada a través d'altres elements conformants del nostre espai simbòlic viu, especialment en el món del lleure i la festa.

Una cultura nacional té, evidentment, molts conformants. La llengua n'és un, i ben possiblement el més clarificador a primer cop d'ull, el que se'ns evidencia amb més fermesa. N'hi ha, però, molts d'altres, com ara tot allò que defineix el món de la cultura popular i tradicional, tant en els aspectes més íntims, personals i familiars, com en els més col·lectius, socials i festius. Ara bé, en la cultura popular, com en la cultura nacional, no hi ha d'haver-hi res d'unitarista ni hi ha res d'immutable. Els diversos territoris desenvolupen, per motivacions geogràfiques, socioeconòmiques, històriques, climatològiques..., evolucions distintes del pòsit comú, sovint heretat de realitats més antigues, anteriors, fins i tot, al període constitutiu de la comunitat nacional. El pas del temps, a la vegada, també fa evolucionar constantment, en un dia a dia gairebé imperceptible, però abassegador en el transcurs dels anys, tots i cadascun d'aquests conformants de la cultura nacional. I també, és clar, de la cultura popular.

La cultura popular ve conformada per un seguit de manifestacions -tant individuals com col·lectives-, que abasten tots els àmbits de la vida quotidiana -tant de la rutina diària com del seu trencament festiu, que són contemporànies de cada època -per molt que, tot sovint, tinguin arrels històrico-tradicionals-, que es donen en qualsevol espai físic i demogràfic -tant urbà com rural-, que defineixen trets característics de la comunitat -des de la concreció més delimitada fins a la nacional-, que presenten components d'especificitat dins la globalitat cultural -diferenciats, sense jerarquitzacions, de la cultura oficial i de la de masses- i que solen tenir nivells d'organització pròpia -definites en les relacions socials.

El nostre país, tant per als qui el volem de Salses a Guardamar com per als qui el creuen més reduït, presenta una rica coexistència de geografies prou distintes. I, també, parles, costums i vivències prou diverses. En una extensió sensiblement reduïda, hi conviu una rica pluralitat, ben poques vegades reconeguda, sovint menystinguda. D'aquesta diversitat en neix, però, la consciència de pertànyer a una globalitat. Anys i panys d'un folklorisme oficial i oficialista han volgut fer nos creure, però, que el nostre país era tan pobre que donava per tenir només una mostra de cada cosa. Que hi havia d'haver una única dansa nacional. Un únic vestuari festiu, una única música, un únic paisatge, una única gastronomia.

L'evolució de la cultura popular, de sempre, ens ha ensenyat que res és immutable, que tot evoluciona. Que aquest lligam és el secret de la pervivència. Si trenquem de totes amb la tradició, si,

simplement, la desconeixem, trenquem, també, amb una base ritual cultural que ens defineix i ens distingeix i, a la llarga, en reforcem la desaparició, perquè, ja se sap, si això és, simplement, oci, vindrà una altra moda i encara una altra... Però, si, a la vegada, no ens obrim a les exigències socials de cada contemporaneïtat, la tradició deixa de ser popular i esdevé, com a molt, una peça de museu, una fitxa de catàleg del patrimoni etnogràfic. En definitiva, pren una forta olor de naf-talina. I, també a la llarga, idènticament abocada a la desaparició.

Una altra cosa és que ens convingui convenir -i aquí la redundància és significativa- que ens inter-ressa promoure externament -i fins i tot internament- uns estereotips simbòlics. Ens equivocari-em molt, però, si només triéssim elements d'un únic territori de la nostra globalitat, d'una única part de la nostra pluralitat.

El model festiu de la Catalunya Nova, un cop recuperat, revitalitzat i reactualitzat, ha esdevingut el model festiu en expansió, el model que ha estat assumit com a modernament propi per d'altres territoris. Els seus elements més emergents -castells, diables, dracs..., però especialment els pri-mers- han arribat a la consideració de símbols, tòpics i marcs de referència no ja, tan sols, de la nostra cultura popular, sinó també de la nacional, entesa aquesta des d'una concepció globalitza-dora.

I això planteja nous reptes. Primer, que aquesta expansió emergent no acabi escombrant elements de la cultura popular i tradicional d'altres territoris, no acabi aconseguint un fals unitarisme. Però, en segon lloc, un repte de futur que se'ns apareix com a clau i que hauria de motivar un altre conjunt de reflexions: Com vehicular noves aportacions a la nostra cultura popular, a la nostra cultura nacional? Els castells no són un element "originàriament exclusivament català", en el sentit que en la seva gènesi hi ha molts pòsits i que arreu del món i els temps hi ha i hi ha hagut moltes maneres de pujar un damunt l'altre. La tradició antiga de les cercaviles de foc ha donat la tradició contemporània dels correfocs. Aleshores, com s'estructurarà, a primeries del segle XXI, el procés de les noves aportacions, de les noves mutacions, de les noves evolucions?

Per esmentar un exemple ras i clar: si, a finals del segle XIX ens arribaren, de ben lluny, les havaneres, que, de fa poques dècades, s'han acabat catalanitzant pel que fa a les lletres i han es-devingut un altre component clau del model festiu emergent a finals del segle XX -i no pas pro-cedent de tradicional de la Catalunya Nova- i un indiscutit tòpic lúdic nacional, es pot donar o es donarà un procés semblant, per exemple, amb el flamenc?

Reflexions semblants, en el sentit de defensa d'uns elements simbòlics nacionals propis i co-muns, les aporta la comunicació presentada que pren com a punt de partida, en lloc dels elements de cultura popular festiva, els símbols arquitectònics. A partir de la tesi que és amb les obres arquitectòniques que l'home introdueix el temps en la naturalesa i de l'anàlisi dels seus compo-nents de modernitat i tradició, la comunicació aposta per la consolidació d'una arquitectura na-cional basada en la recerca de la identitat com a resposta a una globalització uniformitzadora.

Conclusions

1. El món festiu de caire tradicional i simbòlic de les terres de parla catalana, especialment en el món del lleure i la festa, presenta una gran riquesa fonamentada en la diversitat i la pluralitat, que té la seva arrel en un pòsit gairebé intemporal i multicultural.
2. Aquesta riquesa ha de superar els plantejaments romanticistes que sostenien que hi ha d'haver una única dansa nacional, un únic vestuari festiu, una única música, un únic paisatge, una única gastronomia...
3. En la cultura popular, com en la cultura nacional, no hi ha d'haver res d'unitarista ni hi ha res d'immutable.
4. Si no ens obrim a les exigències socials de cada contemporaneïtat i a les seves aportacions, la tradició deixa de ser popular i esdevé, com a molt, una peça de museu, una fitxa de catàleg del patrimoni etnogràfic.
5. Partint d'aquestes premisses, podem convenir la promoció externa i interna d'uns estereotips simbòlics, que no han de ser, però, d'un únic territori de la nostra pròpia globalitat, d'una única part de la nostra pluralitat.
6. Els esteortips simbòlics, que han de respondre a les necessitats socials i a la realitat contemporània, no han de ser excloents ni pentendre amagar o fer callar els altres components de la nostra cultura nacional.
7. Hem d'apostar per la consolidació d'una cultura nacional popular i simbòlica basada en la defensa de la pròpia identitat com a resposta a una globalització uniformitzadora.

— • —

L'àmbit nacional: Normalització conceptual

Carles Benítez, Carles Castellanos, Imma Estany, Carles Solà

L'anàlisi d'aquesta ponència parteix de la consideració de l'espai cultural català com un àmbit de tipus nacional, en el sentit que respon no tan sols a unes arrels i a un passat comuns de la col·lectivitat lingüística catalana, sinó al fet que és capaç d'oferir un projecte de futur.

En aquest sentit seguim els plantejaments de Josep Gifreu en el seu estudi publicat a Barcelona el 1989, *Comunicació i Reconstrucció nacional*, quan a la pàgina 12 exposa que per a un poble, la recerca de la pròpia identitat va estretament vinculada a la construcció d'un projecte de futur a partir de les seves pròpies arrels (territorials, institucionals, culturals, lingüístiques ...), que són sempre situacions històriques determinades; és a dir, situacions no mítiques, sinó situades dins la història, i també no idíl·liques (tal com pretenen certes concepcions essencialistes i/o romàntiques del nacionalisme), sinó viscudes en el conflicte més o menys permanent. La identitat d'un grup humà en qualsevol moment de la història equival - segons aquest autor - a una afirmació d'identitat, la qual per definició es realitza per oposició a la d'altres grups.

Gifreu destaca finalment que el fet de l'afirmació com a acte d'enunciació de la identitat, es realitza a través del(s) llenguatge(s), del llenguatge fonamentalment oral, però també gestual, icònic, etc., i també dels llenguatges molt més especialitzats com el fílmic, el radiofònic o l'informàtic....; és a dir, que l'afirmació d'una identitat és un acte de comunicació fundacional per a la col·lectivitat (com ho és per a l'individu), a través del qual aquesta col·lectivitat s'expressa i expressa la seva voluntat de futur compartit; notifica als altres grups la determinació presa; informa sobre allò que constitueix el seu projecte de futur; en una paraula, constitueix i construeix el seu propi espai de comunicació, espai eminentment cultural, però que pressuposa un espai geopolític.

Aquestes anàlisis són extremament pertinents per a centrar aquesta qüestió de la normalització conceptual en el seu aspecte comunicatiu que abordem fonamentalment en aquesta ponència.

Des del punt de vista històric aquest àmbit cultural català és constituït per l'àrea geogràfica dels Països Catalans, definida amb un caràcter cultural-nacional. Fins i tot aquells estudiosos que posen en dubte la realitat política dels Països Catalans (com Joan F. Mira) qualifiquen el conjunt dels Països Catalans de "nació cultural". Benvingut Oliver, valencià de Catarroja, fou qui emprà per primera vegada el terme Països Catalans, ja l'any 1876, i a partir del 1962, Joan Fuster (*Qüestió de noms*) la reforça i la difon. Fuster, però, no adopta únicament el nom, sinó que l'associa al concepte de nació total.

En la redacció de la ponència hem tingut en compte, a més dels debats desenvolupats al llarg del període congressual, les aportacions fetes al Congrés per Jordi Carbonell en la seva crida a la participació al Congrés i les consideracions d'Imma Tubella aportades al llarg dels debats del procés d'elaboració de les Resolucions i Propostes fetes públiques el mes de juny del 2000. Hem tingut en compte també algunes publicacions recents, que glossarem al llarg d'aquest document, concretament el llibre de publicació recent de Manuel Costa-Pau i, per a alguns aspectes, un treball de síntesi de Francesc Vallverdú.

Cal advertir, prèviament al desenvolupament de la ponència, que hem centrat l'àmbit de la normalització conceptual en els aspectes que concerneixen la identitat nacional. Som conscients que una normalització conceptual efectiva hauria d'abastar també diferents fets socials referents a grups sovint discriminats per qüestions de costums, sexe, raça o gènere. En aquesta ponència, però, no ens hi estendrem, atès que són temes que desborden el marc d'aquest treball i, que d'altra banda, són objecte d'altres ponències d'aquest Congrés.

1. Els Països Catalans. Trets definitoris

En la «Crida a la Participació» al III Congrés de Cultura Catalana, Jordi Carbonell exposa la realitat dels Països Catalans de manera sistemàtica: en delimita l'extensió geogràfica i esmenta les principals fites de la seva evolució històrica. Pel que fa a la geografia, les Corberes i la serralada dels Pirineus --fins a la vall de l'Èssera-- n'assenyalen el límit pel nord. A ponent fan de terme les valls que baixen des de la capçalera d'aquest riu fins a l'Ebre, els Ports de Tortosa i les serres que voregen l'altiplà castellà per la seva part oriental. És a migdia on la delimitació és més difusa, marcada per la vall del Segura. En fi, la Mediterrània, amb les illes properes, en marca el contorn a llevant.

Com indica Carbonell, els Països Catalans són un espai natural amb unes característiques ben clares, externes i internes. Els trets geogràfics, i determinats fets històrics han contribuït a perfilar un cert grau de diferenciació i compartimentació interna o, altrament dit, de «regionalització». L'exemple més evident són les comarques, una forma de divisió del territori que no existeix a les planes veïnes castellana i francesa. Per bé que aquestes comarques són un tret propi dels Països Catalans, cal admetre que més aviat constitueixen un entrebanc per a la cohesió interna, una cohesió que al llarg del temps ha estat difícil d'aconseguir i de mantenir.

Catalunya es distingeix de la resta de la Península ibèrica, ja al seu origen. En efecte, el tret diferencial a Catalunya és que neix de resultes de la lluita de Carlemany contra els musulmans d'al-Andalus. És a dir, els seus inicis, que remunten al tombant del segle VIII, van lligats a una empresa europea: Girona passa a mans dels carolingis l'any 785, i Barcelona és ocupada per Lluís el Piadós el 801.

El territori conquerit als musulmans inicialment (entre els segles VIII i X) s'articula progressivament entorn del comtat de Barcelona. Constitueix el que s'anomena la Marca Hispànica, una terra fronterera que s'estén entre les Corberes i el Penedès amb lleus rectificacions durant tres segles. L'espai natural dels Països Catalans --tal com el definim avui-- no és plenament ocupat fins al segle XIII, amb la incorporació de Lleida, Fraga i Tortosa a mitjan segle XII, i les annexions posteriors de Mallorca (1229), València (1238) i Alacant/Elx (1297).

Paral·lelament a la progressiva unificació d'aquests territoris sota el domini dels comtes catalans, van tenir lloc altres processos de caire divers: l'expansió de la llengua, la formació i el desenvolupament d'una cultura i la consolidació d'una estructura social i d'una comunitat d'interessos econòmics. Tots aquests signes indiquen l'aparició d'una nació. El que ens permet parlar d'una nova nació no és --tal com ho precisa Jordi Carbonell i convé remarcar-- el fet que hagi aparegut una llengua diferent, sinó a

l'inrevés, que als Països Catalans la llengua es vagi estendre al territori on s'havia desenvolupat una nació.

Ara bé, des del final de l'edat mitjana aquesta realitat que són els Països Catalans ha sofert atacs de tota mena adreçats a dividir-la i fer-la desaparèixer. Carbonell menciona diversos fets especialment nefastos en aquest lent i prolongat procés d'atacs continuats a la unitat del territori. La primera fita que esmenta és el regnat dels quatre Trastàmars, al segle XV, una dinastia estrangera de castellans, nascuts a Castella, casats amb castellanès i amb interessos forts al regne de Castella. La segona fita és l'anomenada "Guerra de Successió" --en la qual de fet es defensaren uns drets nacionals i socials-- i la posterior annexió de territoris catalans al regne de Castella. En fi, cal esmentar dades d'un altre ordre: les lleis repressives i les noves divisions territorials, que eliminen els ens polítics propis, intenten diluir la cohesió cultural i miren de destruir els Països Catalans. D'altra banda, una part de la nació catalana, coneguda avui com a Catalunya Nord, va passar a dependre administrativament de l'Estat francès amb el tractat dels Pirineus (1659).

Al segle XIX, però, Catalunya viu el moviment romàntic de revifalla dels sentiments nacionals que altres països europeus ja havien experimentat anteriorment. És la Renaixença, que a casa nostra significà la recuperació de la llengua catalana, de primer només per a la literatura i més endavant en tots els àmbits de la cultura. Cal assenyalar el paper tan destacat que tingueren els escriptors illencs en la represa de la llengua: el menorquí Fabrer i Cardona, els mallorquins Marià Aguiló, Tomàs Forteza, Antoni M. Alcover i Joan Rosselló. La Renaixença fou un moviment amb un important arrelament popular que adoptà posteriorment diferents expressions polítiques d'acord amb els sectors socials que es van adscriure a les reivindicacions del catalanisme i a la defensa de la identitat i de la cultura catalanes.

2. Les relacions occitano-catalanes

Abans d'entrar en el contingut específic de la normalització conceptual, considerem que en aquesta ponència és convenient de presentar, encara que sigui breument, el debat identitari que s'ha desenvolupat entorn d'un espai contigu a l'àmbit català, les terres occitanes, ja que ha estat i pot ésser causa de confusions. És sabut que amb aquest territori compartim trets culturals, cosa que ens pot permetre de crear àrees més àmplies, però també més laxes, de producció i consum comuns. Tot i que la qüestió de les relacions occitano-catalanes és objecte d'un estudi més detallat (vegeu el tema 15, «Propostes per a l'activació del Mercat Cultural interior i de la projecció exterior»), introduïrem ací alguns punts sobre aquestes relacions per la incidència que poden tenir en el tema de la identitat i, en darrera instància, també de la normalització conceptual.

2.1. Precedents històrics

La nació catalana neix vinculada a l'espai occità. Els comtats catalans originaris, a cavall dels Pirineus, sorgeixen units als comtes de Tolosa i de Carcassona. Les diverses parles del territori són intercomprensibles i tendeixen a elaborar una mateixa llengua literària. Fins i tot després de l'articulació dels comtats catalans sota la dominació del comte de Barcelona i el desenvolupament d'una llengua catalana diferenciada, al segle XII, els contactes amb els comtats occitans continuaven essent intensos.

Una primera crisi dins d'aquest espai es produeix el segle XIII, a partir de la derrota de Muret (1213) quan, sota la forma d'una persecució religiosa (la persecució del catarisme) la monarquia francesa ocupà el Lenguadoc i amenaçà les terres veïnes. Aleshores Catalunya va orientar la seva expansió cap al sud i cap a la Mediterrània. La nació catalana s'acaba de consolidar dins la confederació catalano-aragonesa, que estén la seva influència comercial i cultural per la Mediterrània.

El retrobament occitano-català posterior s'inicia, en primer lloc, després d'haver caigut els comtats catalans del nord sota la monarquia francesa, i en segon lloc, es desenvolupa amb els moviments de ressorgiment cultural i lingüístic del segle XIX. Aquesta renaixença, fonamentada entorn del mite d'una llengua clàssica comuna "el llemosí", va generar un debat sobre les diferents identitats existents dins l'espai occitano-català.

2.2. Els espais culturals del passat recent

Uns quants intel·lectuals (entre els quals Pompeu Fabra) l'any 1934 van definir en un manifest les diferències existents entre les terres de llengua catalana (els Països Catalans) com a àmbit nacional, i les terres de llengua occitana (Occitània) com a àrea culturalment i lingüísticament pròxima però que no és part de la mateixa comunitat nacional. A banda del fonament lingüístic que feia difícil l'existència d'una sola identitat, diversos aspectes d'ordre sociolingüístic i polític mostraven una diferència que, en acabat, l'evolució posterior va anar confirmant.

L'espai occità i l'espai català han anat evolucionant com a territoris germans, paral·lels i clarament diferenciats, amb importants moviments de simpatia i creixents projectes comuns de col·laboració, partint en general d'una situació culturalment i políticament menys avançada de les terres occitanes (i també les nordcatalanes) a causa del procés d'aculturalització sofert de part de l'Estat francès. L'aparició de l'Estat espanyol de les Autonomies i la remodelació de l'àrea econòmica europea han portat a replantejar la configuració d'aquest espai conjunt sobre la base d'àrees econòmicament i/o culturalment més coherents.

2.3. Les perspectives actuals

Les condicions de base de l'evolució europea, en general, i de l'Arc Llatí en particular, (arc geogràfic estès a la riba nord de la Mediterrània occidental, almenys des de la Ligúria fins al sud d'Alacant) obren novament les possibilitats de desenvolupament a un espai occitano-català concebut com una àrea d'intercomprensibilitat lingüística i d'intercanvi cultural i econòmic.

Alguns sectors del món polític català han intentat darrerament proposar un "espai mediterrani" com a alternativa a la idea de Països Catalans (concepte que el regionalisme mira amb recel perquè no és ben vist pels governs espanyol i francès). En l'objecte que ens pertoca ara de clarificar, la identitat nacional, pensem que és fonamental de distingir entre diferents conceptes i àmbits, tal com ho van fer els intel·lectuals encapçalats per Pompeu Fabra als anys 30. Un àmbit més extens és l'Arc Llatí o Arc Mediterrani com a continuum econòmic, al si del qual es pot establir un àmbit més definit i coherent de tipus econòmic i històrico-cultural, que és constituït per l'"espai occitano-català". Però, dins tots aquests espais o àmbits cal distingir, des del punt de vista de la identitat, d'una manera molt clara els Països Catalans com a àmbit de tipus nacional. Són els Països Catalans els que configuren una realitat nacional tal com

l'hem descrita a l'inici d'aquesta ponència, respecte a la qual cal establir els elements bàsics d'identificació i també de normalització conceptual.

3. Importància de l'adequació conceptual

El Congrés de Cultura Catalana de 1999-2000 parteix, doncs, del reconeixement del conjunt dels Països Catalans com a espai cultural-nacional, és a dir, com a àmbit preferent de realització de la nostra producció i difusió culturals, i també com a àmbit comú preferent de referents culturals i d'identitat. Amb relació a l'ús d'aquests referents culturals i d'identitat, un aspecte central és l'adequació conceptual, ja que, tal com assenyalà repetidament Joan Fuster, els errors conceptuals són perillosos.

En conseqüència, en el camp de l'espai cultural-nacional, convé que els òrgans d'expressió del nostre àmbit cultural, i especialment els que s'expressen en llengua catalana, contribueixin --tal com es fa en tots els espais homòlegs del món-- a definir la nostra identitat (el nosaltres, segons l'expressió de Gifreu a l'obra citada a l'inici de la ponència) i a generar un marc de referències per reafirmar-nos com a poble amb l'objectiu de donar coherència a tot aquest espai cultural propi. Aquests òrgans han d'informar de manera suficient de la pròpia àrea lingüístico-cultural, sota la nostra perspectiva de nació i han de promoure preferentment la producció pròpia i el coneixement dels referents culturals que s'han anat desenvolupant en aquest territori. Han de portar a terme, doncs, una acció nacionalitzadora, tenint en compte que el nostre àmbit va molt més enllà de l'eslògan del "Som 6 milions". Això és el que denominem en aquesta ponència, "normalització conceptual".

3.1. Mitjans de comunicació i acció nacionalitzadora

Els mitjans de comunicació, i particularment la televisió, tenen una gran incidència en els comportaments. Estudis realitzats sobre les televisions d'arreu del món, i concretament dels Estats Units d'Amèrica, mostren clarament que a través d'aquest mitjà es transmeten tot un conjunt de valors a la comunitat. Els mitjans de comunicació són una part important del sistema educatiu de les societats modernes i els professionals d'aquests mitjans han d'ésser considerats a dreta llei com a veritables educadors.

La recerca gairebé exclusiva de l'audiència (i en algun cas, l'escassa preparació lingüística i cultural d'alguns professionals) ha fet que un cert nombre de programes emesos per les televisions autoanomenades catalanes introduïssin uns usos lingüístics gens favorables a la normalització de la llengua i uns continguts culturals desnacionalitzadors, obstruint així la funció social que haurien de tenir aquests mitjans col·lectius de comunicació. Són massa nombrosos els programes dels mitjans de comunicació actuals (fins i tot en llengua catalana) que, a més de practicar un bilingüisme amorf, provincià i despersonalitzador, en el qual la correcció lingüística és fins i tot, més d'un cop, objecte de mofa, utilitzen formes d'expressió desnacionalitzadores, especialment en les denominacions geogràfiques i els referents culturals. Aquestes formes impròpies reflecteixen una dependència o servilisme respecte d'altres cultures, tant en la tria com en la pronúncia dels termes.

3.1.1. Les denominacions geogràfiques

En aquest àmbit, constatem que abunden els usos lingüístics, referits a l'espai propi i a tot altre espai, que sovint no corresponen a una denominació que parteixi de la nostra geografia. Així, per a un mitjà de comunicació català, no és adequat que en parlar del nord no es faci referència a allò que és el nord corresponent a l'àrea geogràfica de la llengua; els noms dels territoris no s'han de donar tampoc segons visions externes sinó que han de ser autocentrats d'acord amb el territori. La denominació "Levante" (o "Llevant") aplicada al País Valencià correspon, per exemple, a una visió centralista madrilenya. El "nord" per al nostre àmbit nacional és la Catalunya del Nord o la regió de Girona, a tot estirar (en canvi, Cantàbria o el País Basc, són el nord per a Castella, però no per a la nostra comunitat cultural-nacional).

El llibre de Manuel Costa-Pau *Les principals faltes de sintaxi nacional*¹ conté nombrosos exemples d'aquesta falta de precisió en les denominacions geogràfiques. En són una mostra aquests passatges: «A Catalunya, la llei no protegeix els treballadors que vénen de fora de l'Estat», en què s'hauria d'haver explicitat que és l'Estat espanyol, atès que de catalans n'hi ha en d'altres estats; o bé: «Word-correct [en versió catalana] es distribueix a França: els interessats es poden adreçar a l'entitat de Perpinyà <rvm@evm.fr>», exemple en el qual es negligeix de manera encara més flagrant l'existència d'una part dels Països Catalans.

Un altre punt conflictiu en les denominacions territorials és el tema de les províncies. Per bé que els termes "província" i "provincial" ja no es fan servir, en general, en els mitjans de comunicació catalans, el problema de fons continua, atès que, com observa Vallverdú en el llibre *El català estàndard i els mitjans audiovisuals*, «l'únic que es rebutja és el nom, el significat, no pas el significat».² Així, el que es fa és substituir el mot "província" per termes com "demarcació",³ "circumscripció" o expressions com ara "les comarques de Girona", de Lleida... que, de fet, són un eufemisme de "la província de...". En aquests és recomanable de tenir presents les denominacions geogràfiques tradicionals, com, per exemple, les terres de l'Ebre, la conca del Llobregat, la conca del Segre, la Terra Ferma o les comarques de Ponent, la Costa Brava, el Pirineu o la Depressió central. També és aconsellable d'evitar les expressions "les comarques de Tarragona" o "de Barcelona" ... com a referències geogràfiques tancades. De manera general no és adequat d'utilitzar les expressions com "a l'interior de les comarques de Barcelona", "al nord de les comarques de Lleida", "a les comarques de l'interior de Girona", "la meitat sud de Tarragona"...».

Quant a les designacions de les grans àrees dels Països Catalans, els noms de Catalunya del Nord, Illes Balears, Franja de Ponent i Principat de Catalunya ja gaudeixen d'una certa implantació en els mitjans de comunicació. En canvi, el terme "País Valencià" massa sovint és reemplaçat per les denominacions "Comunitat Valenciana" o, senzillament, "València". Podem constatar, per exemple, amb els autors esmentats que els darrers anys, el govern autonòmic utilitza exclusivament l'expressió "Comunitat

¹ . En curs de publicació a Els Llibres del Segle.

² . VALLVERDÚ, Francesc. *El català estàndard i els mitjans audiovisuals*. Barcelona: Edicions 62, 2000 (Pràctiques lingüístiques, 3), p. 130.

³ . Manuel Costa-Pau, en l'obra *Les principals faltes de sintaxi nacional*, també recull aquest ús incorrecte, que qualifica de "lenificació de província" (p. 24-25).

Valenciana” i sembla que es vulguin estigmatitzar com a ‘catalanistes’ els qui fan servir el nom de “País Valencià”. És recomanable, doncs, de restringir el terme “Comunitat Valenciana” a l'àmbit oficial; i en d'altres contextos, particularment l'històric, el geogràfic i el meteorològic, fer servir la designació “País Valencià”; quant al nom de “València” emprat com a sinònim de “País Valencià”, és aconsellable d'evitar-lo sistemàticament a causa de la seva ambigüitat.

3.1.2. Els referents geogràfics i culturals

Pel que fa a aquests referents, és evident que massa sovint es fan servir expressions no identificades amb l'àmbit lingüístic i cultural català i no se segueixen els criteris de les àrees culturals normalitzades, els mitjans de comunicació de les quals recullen preferentment els referents dels territoris lingüístico-culturals (nacionals) i els estructuraven segons aquest àmbit. La utilització confusa de topònims i de referents culturals corresponents a una altra àrea lingüística (com es fa en donar indistintament les temperatures del territori català i les de Madrid sense solució de continuïtat) és una forma de provincianisme i no fa altra cosa que desdibuixar l'espai cultural propi d'una llengua i, a la llarga, crear condicions contràries a la pròpia expressió cultural i lingüística.

Recomanem la reflexió sobre els errors d'aquesta mena que apareixen, per exemple, en el llibre *Les principals faltes de sintaxi nacional* ja esmentat. Pensem que és interessant de mostrar-ne uns quants, tot assenyalant que es poden agrupar, a grans trets, en dues categories: els casos d'indeterminació i les referències geogràfiques errònies. Alguns dels casos d'indeterminació es mostren, entre d'altres, en els termes “les administracions”, “la capital”, “les Corts Generals”, “les eleccions generals” o bé “la generació poètica”. En tots s'ha omès el qualificatiu “espanyol” o “espanyola” o bé “francès”, “francesa” perquè és una informació que ja es dona per suposada, amb la qual cosa es discrimina una part dels lectors dels Països Catalans i alhora es fomenta el sucursalisme respecte de l'Estat espanyol (i Madrid) o de l'Estat francès (i París).

Vegeu tot seguit diverses mostres de referències geogràfiques errònies aparegudes a la premsa i recollides en el treball esmentat. Un exemple és el fet que se sol parlar d'Andorra com si no formés part dels Països Catalans: «Esquiar fora de Catalunya: les cinc estacions que ofereix la petita Andorra...» Com assenyala l'autor, en lloc de “fora de Catalunya” hom hauria de dir “fora del Principat” o “fora de la Catalunya Central”. Les referències a Barcelona, en canvi, solen donar imprecisions d'una altra mena: d'una banda, els localismes, és a dir, quan s'elideix el nom “Barcelona” de manera abusiva i «és suplerta de manera espontània per un lector o un coneixedor d'aquesta ciutat» i, d'altra banda, els provincianismes, que es produeixen quan «aquesta omissió sintàctica o estilística equival a mirar-se el melic i no res més.». En resum, compartim les paraules de l'autor quan expressa que aquesta mena d'usos tendeixen a reduir l'abast de Barcelona en els propis límits en detriment de la seva pertinença a l'espai comunicacional català i de la funció cultural que hi exerceix o que podria exercir-hi. Un dels exemples de localisme a remarcar és el següent: «Anàvem a la residència dels jesuïtes de Casp amb paraigua», on els autors haurien d'haver especificat que es tractava del carrer de Casp, a Barcelona. I com a mostra de provincianisme tindriem: «Diu el president del Col·legi de Veterinaris que les coses no rutllen. », a *Avui*, 10-1-91, on calia haver explicat que és el Col·legi de Veterinaris de Barcelona.

Amb relació al terme "Espanya", cal prevenir de la confusió que genera aquest terme, que a vegades es fa servir en comptes d'"Estat espanyol". Cal tenir en compte que en sentit geogràfic, "Espanya" és una denominació geohistòrica més àmplia que no pas l'Estat espanyol, i que tradicionalment s'ha associat a l'espai conegut com Ibèria o Península ibèrica i també al nom Hispània. D'altra banda, tindriem l'accepció "nació espanyola", que equival a la nació castellana esdevinguda espanyola, i que correspon a «l'entitat geocultural configurada per l'expansió històrica de Castella dins la península ibèrica i delimitada per la castellanofonia --esdevinguda comsevulla hispanofonia.». En aquest sentit, cal precisar que el terme "Espanya" tampoc no es pot considerar sinònim d'"Estat espanyol".

Quant a l'ús del nom "Espanya", cal denunciar també l'extralimitació explícita o implícita que s'observa en algunes notícies: «Aquesta biblioteca és potser la més important d'Espanya especialitzada en temes cooperatius», i també en aquest passatge: «L'estiu dispara la despesa elèctrica», en el qual no es diu on. Un altre cas d'aquests usos incorrectes seria l'expressió "aquí a Espanya": «Vosaltres [referint-se a un grup musical format a Barcelona] va triomfar no sols aquí a Espanya», que es pot esmenar fàcilment dient "aquí a Catalunya", "aquí a Barcelona"...No cal dir que aquesta mena d'usos tendeixen a desdibuixar l'espai cultural i nacional català.

Ara bé, per evitar el terme "Espanya", tampoc no és adequat utilitzar el terme "l'Estat" sense especificar de quin estat es tracta. Aquests casos (que Costa-Pau defineix, sota la denominació de sucursalisme i, segons l'estat a què es fa referència, d'espanyolisme i de francesisme) no són tampoc rars a la premsa. Vegeu un altre exemple d'indeterminació de l'estat de què es tracta: «Es reuniran a Catalunya del Nord els més grans noms dels especialistes d'urologia de l'estat, Chabanon entre altres, als quals s'afegiran Garrau i Soler de Barcelona.». La citació és especialment suggestiva ja que el fet de tenir lloc l'esdeveniment en territori de l'estat francès posa particularment en evidència el caràcter erroni de la denominació "l'estat" sense cap més especificació.

Pel que fa als usos incorrectes de determinats conceptes culturals, convé de presentar les observacions que Francesc Vallverdú exposa a *El català estàndard i els mitjans audiovisuals* sobre els mots *Estat espanyol*, *estatal* i *nacional*, atès que parteixen d'una conceptualització força diferent de la de Costa-Pau i en algun cas netament contraposada. Així, a parer de Vallverdú, «l'expressió "Estat espanyol" i l'adjectiu estatal sovint s'utilitzen indiscriminadament com a substitutius d'"Espanya" i "espanyol", i en alguns casos la substitució és absurda i abusiva. Des de molt antic, Espanya és una realitat geogràfica i política, que no sempre es pot substituir per "Estat espanyol"». Per a les notícies meteorològiques, climatològiques, geogràfiques i similars, Vallverdú rebutja l'ús dels termes "Estat espanyol" i "estatal", i proposa com a denominació preferible la de "Península (Ibèrica)", sobretot si hom hi inclou Portugal. En matèria d'esports, aconsella expressions com ara "equip d'Espanya" en lloc d'"equip de l'Estat" o bé "selecció espanyola" per "selecció estatal" o per "selecció nacional". En fi, i quant als termes "nació" i "nacional", citarem les paraules textuais de l'autor: «La pràctica habitual en els noticiaris catalans de restringir l'ús de "nació" i "nacional" quan es refereixen a Espanya és justificada per evitar confusions. De tota manera, aquests termes són admissibles en les denominacions institucionalitzades com en el cas de Policia Nacional, Institut Nacional d'Estadística, etc.» (p. 129).

D'aquestes observacions, creiem que és encertada la que insta a fer servir Península o península Ibèrica quan hom es refereix a tot el territori peninsular i evitar en aquests casos el terme "Estat" o "estatal" --per bé que ens refermem en la importància de no perdre mai la visió autocèntrica--. En canvi, discrepem dels seus comentaris referents a l'ús de mots com "nació" i "nacional" aplicats al territori de l'estat: aquest ús no hauria de ser restringit, sinó --com hem dit més amunt-- totalment bandejat, atès que és un dels usos clarament desnacionalitzadors per als espectadors dels Països Catalans: si bé unes denominacions institucionalitzades com les esmentades "Institut Nacional d'Estadística" i "Policia Nacional" poden requerir una citació literal, en el context nacional català han d'ésser identificades adequadament, indicant el referent adequat de la denominació, per exemple, com a "Institut Nacional d'Estadística de l'Estat espanyol" i "Policia Nacional espanyola" o bé "Policia Estatal" com fan molts autors.

Continuant la qüestió dels referents culturals, caldria mencionar encara unes quantes expressions i termes poc recomanables, com el de "l'estranger", que, com puntualitza Costa-Pau, «és una traducció literal de l'expressió espanyola *el extranjero*» que sovint constitueix un calc dels referents espanyols o francesos i identifica la part nostra amb la part espanyola o la francesa. I, pel que fa al qualificatiu "francès", és molt estès l'error d'aplicar aquest adjectiu a persones, indrets, objectes o conceptes que de fet són catalans, bascos o occitans. A *Les principals faltes de sintaxi nacional* trobem l'exemple següent, en què es fa servir "francès" en lloc d'"occità": «Fa poc ha fet un segle que l'escriptor francès Frederic Mistral...».

Pel que fa als límits dels diferents territoris cal recordar concretament, que la literatura autocentrada nacionalment ha elaborat tot un seguit de referències geogràfiques distintives prou clares que eviten les imprecisions dels termes espanyol o francès en contextos inadequats. Els territoris situats al nord i al sud de la ratlla fronterera estatal són definits a partir d'accidents geogràfics com la serra de l'Albera i així es diu comunament "més enllà de l'Albera" o bé "al nord de l'Albera" per a referir-se a la Catalunya del Nord i "al sud de l'Albera" per a referir-se a la Catalunya estricta. Semblantment els límits del centre envers el sud són definits per la Sénia, si es tracta d'una distinció administrativa (i així es diu més enllà de la Sénia, ençà de la Sénia etc.) o per l'important coll de Balaguer que separa el Baix Camp del baix Ebre, si es tracta de distincions lingüístiques i culturals. Aquestes denominacions permeten d'evitar tant les denominacions equívokes de França i Espanya en contextos no pertinents com denominacions aberrant del tipus de "més enllà de l'Ebre" per a delimitar una suposada fi de Catalunya. Venint del nord, més enllà de l'Ebre hi ha Amposta. El territori nacional contingu es pot definir, en tot cas, per "més enllà dels Monegros", o d'altres designacions inequívokes dels límits reals (la denominació "més enllà del Cinca" té una important tradició històrica però només seria vàlida actualment d'una manera genèrica i poc precisa). Recordem semblantment el límit de les Corberes per a marcar la distinció envers l'espai occità.

3.1.3. Altres formes de supeditació cultural

A part de les qüestions de designació com les esmentades hi ha molts altres punts que són el resultat palpable de la dependència que encara existeix en els mitjans de comunicació respecte a d'altres llengües i cultures. Els exemples que podem exposar de calcs lingüístics són abundants i, sobretot, molt reveladors de l'estat del català, però no ens hi deturarem perquè s'escapen del nostre objectiu. Ens sembla més interessant exposar aquells fets extralingüístics que denoten actituds poc respectuoses envers el

concepte de Països Catalans, poc adequades al paper educador que haurien de tenir els mitjans audiovisuals o bé que són supeditades a la llengua espanyola. En tots aquests casos, és possible d'assenyalar-ne els usos incorrectes i de proposar una solució per a cada cas. Tot seguit comentem alguns dels exemples que hem considerat més interessants per a aquesta ponència:

- Un cas a tractar són els títols (de les obres d'art, dels llibres, dels films etc.). En aquest cas sovint, en fer referència a una obra en comptes de citar el títol original o bé el títol català (si el llibre o la pel·lícula han estat traduïts), se sol citar el títol en espanyol. Això és especialment habitual en les pel·lícules quan se suposa que no hi ha versió catalana. En aquest cas, el que proposem (seguint les consideracions de Vallverdú) és de citar el títol original o bé una traducció literal en català, i en cap cas donar el títol castellà, encara que en aquell moment es projecti la versió castellana. D'altra banda l'anàlisi dels criteris que se segueixen a l'hora de decidir el títol de les pel·lícules en la versió catalana, ens permet d'agrupar-los segons aquest autor en dos blocs: els comercials i els culturals. Entre els factors comercials observem una consideració que és obertament contrària als postulats que presentem, que és el de tenir sempre en compte el títol amb què és coneguda la pel·lícula en espanyol tot fent-ne una *traducció literal de l'espanyol al català*. Sortosament, sembla que aquest criteri està perdent vigència, atès que malgrat que en general ha prevalgut el criteri *comercial* sobre el *cultural*, en aquests moments, amb una oferta massiva de pel·lícules a través de tots els canals de televisió, el públic rep tanta informació que cada vegada oblida més els títols conjunturals i es fixa més en d'altres aspectes dels films. Segons aquestes consideracions, si s'observa que aquesta tendència continua, podem dir que el criteri cultural, per a la tria del títol, serà el més pràctic i aconsellable, ja que el públic recordarà cada vegada més com a referència sòlida el títol original.
- Un altre cas a considerar són les notícies de premis literaris que apareixen als mitjans de comunicació. Cal considerar com a inadequats enunciats del tipus de: "El premi Nadal (de novel·la) i el premi Josep Pla de prosa en català..." que, se senten quasi sempre en els serveis informatius de ràdio i televisió, ja que s'hi posa de manifest una forma de dependència cultural. Normalment, s'hauria d'haver mencionat en primer lloc el premi català, no pas el castellà o, si més no, es podria haver donat un tractament més simètric a la notícia dient tal com aconsella l'autor: "El premi Nadal de novel·la en castellà i el premi Josep Pla de prosa en català...". Ultra això, cal assenyalar el fet que quan s'elideix la referència a la llengua, que s'ha de suposar que es tracta de la llengua del mitjà de comunicació i no pas una altra. Així, doncs, si de cas s'havia d'elidir la llengua del premi Josep Pla i no pas la del Nadal.
- Un altre tema a prendre en consideració de manera seriosa és la pronúncia de noms estrangers. Avui dia encara, en els serveis informatius en llengua catalana, un bon nombre de noms propis estrangers són pronunciats a la castellana. En són bons exemples els noms propis portuguesos, que alguns presentadors i locutors de la CCRTV pronuncien a la castellana. Entre els exemples que els diferents estudiosos ens recorden hi ha noms com el de Jorge Sampaio (en què 'Jorge' ha de sonar semblant al *Georges* francès) i el de José Mourinho (en què la *j* de 'José' ha de

sonar com la *j* catalana i la *s* ha d'ésser sonora). Vallverdú també tracta de l'accentuació de les llengües africanes: noms tan coneguts com "bantú" o "zulú" són calcs del castellà que cal substituir per la forma catalana correcta, que és "bantu" o "zulu" que, d'altra banda, mantenen l'accentuació com en les formes africanes originals. A això pensem que cal afegir que aquest capteniment no es limita als noms portuguesos i als africans, sinó que molts locutors pronuncien *bona part* dels noms estrangers segons el sistema fonètic castellà. Aquest tret és especialment freqüent i manifest en els noms anglesos que tenen una vocal neutra i que són pronunciats pels comunicadors catalans amb una *e* o bé amb una *o* clares, tal com es fa en castellà, com ara a: Eisenhower, Manchester, Hitler, Clinton, Washington, Johnson, etc. En aquest cas els parlars orientals han de pronunciar una vocal neutra i els occidentals, encara que no d'una manera tan marcada, també haurien de tendir a la neutralització d'aquestes vocals.

En una consideració general del tractament d'altres llengües, cal considerar el contacte entre llengües pròximes a la catalana, com l'occitana, la portuguesa o la italiana. Vallverdú suggereix concretament en aquest cas que en llengües semblants al català, com el francès, el portuguès o l'italià, que l'oient català entén força, es podria eliminar el doblatge i substituir-lo per un resum al final. Una altra de les recomanacions, aplicada als esports, però que caldria aplicar a tots els àmbits, és la de vetllar perquè quan es necessiten testimonis o especialistes per participar en un programa o per a fer-los una entrevista, se seleccionessin persones que sapiguessin expressar-se en català o, si més no, que l'entenguessin. No sempre se segueix aquesta norma que en general és bàsica a tots els mitjans de comunicació d'una expressió lingüística determinada.

En fi, el darrer aspecte que ens interessa de fer ressaltar és la publicitat, per la importància que té aquest contingut dels mitjans de comunicació, en la normalització de l'ús del català. En aquest sentit interessa recordar que és una recomanació del Consell Assessor de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió (CCRTV) ja de l'any 1993 que s'hauria d'haver imposat en un termini breu «deixar d'acceptar insercions publicitàries en altres llengües, fora de casos excepcionals.» Vallverdú opina amb poc rigor sociolingüístic que aquest objectiu és difícil de portar a la pràctica perquè a la televisió s'han fet espots en anglès, en francès i en italià, cosa que segon ell justificaria que també n'hi hagués en castellà. L'opinió d'aquesta ponència és en el sentit que les exigències dels mitjans de comunicació en català s'haurien de combinar amb la pressió social damunt els anunciantes convencent-los dels avantatges de fer els seus espots també en català a fi de no incomodar la franja d'audiència que té dret a rebre la publicitat en català.

Un cop vistos els conceptes culturals relacionats amb els Països Catalans que són erronis, poc precisos o poc adequats, i la manera d'esmenar-los o de millorar-ne l'ús, aquesta ponència defensa que cal superar aquesta mena d'errors, i, sobretot, mirar de portar a la pràctica les recomanacions adreçades als mitjans de comunicació per tal que evitin les actituds desnacionalitzadores i a fi que plantegin la programació, els continguts i l'expressió d'acord amb la comunitat lingüística i cultural catalanes i així afavoreixin el desenvolupament coherent de la identitat nacional.

4. Propostes i orientacions

1. Les referències geogràfiques globals han de ser coherents amb una visió de conjunt i han de tendir a la normalització conceptual. El bon ús ha recomanat les denominacions normalitzadores i autocentrades. El nom general del territori és el de Països Catalans. El terme *Catalunya*, que ha estat proposat per algun autor com a nom de conjunt no sembla el més adequat per al moment actual, ja que els usos més estesos avui dia poden induir fàcilment a una identificació regional i, per tant, restrictiva del terme.

2. Els noms de cadascun dels altres territoris principals són :

- Principat, Principat de Catalunya o Catalunya estricta.
- País Valencià. El terme "Comunitat Valenciana", poc respectuós amb la tradició històrica, només es podria emprar quan es fes referència a l'entitat administrativa com a concepte distint del de País Valencià. Sempre que no sigui necessària aquesta precisió s'emprarà el terme més clar nacionalment de "País Valencià".
- Illes o Illes Balears i Pitiüses.
- Catalunya Nord o, més pròpiament, Catalunya del Nord.
- Franja de Ponent.
- Andorra.
- L'Alguer.

La denominació "Catalunya" (o "Catalunya central") designa, actualment el conjunt de la Catalunya del Nord, el Principat, la Franja de Ponent i Andorra. Aquesta mateixa designació de Catalunya aplicada al conjunt dels Països Catalans correspon a una perspectiva de futur apuntada per Joan Fuster i divulgada recentment que hauria d'ésser utilitzada amb una certa circumspecció i procurant sempre que no pogués ésser interpretada en el sentit restrictiu de l'administració espanyola, és a dir, confosa amb l'àmbit de les quatre províncies de Barcelona, Tarragona, Lleida i Girona. L'extensió del nom "Catalunya" per al conjunt de la nació catalana d'una manera habitual només fóra possible un cop l'etnònim "català -ana" fos assumit com a distintiu nacional en les àrees principals dels Països Catalans.

3. Les denominacions dels territoris polítics que engloben parcialment els Països Catalans són les següents: Estat espanyol, Estat francès, Estat italià. En la referència a aquestes realitats cal mantenir una distinció clara entre els conceptes i les designacions d'*estat* i de *nació*, d'acord amb una terminologia respectuosa amb les realitats nacionals i reconeixedora del caràcter plurinacional d'aquests estats. En les referències geogràfiques, l'ús dels termes "estat" o "estatal" han d'anar acompanyats en la majoria dels casos de l'especificació de l'estat al qual es refereixen.

4. Essent la comarca la divisió bàsica del territori i més arrelada a les col·lectivitats locals, hauria d'ésser prioritzada com a referent geogràfic, en lloc d'altres referències burocràtiques i administratives (com les *províncies* o els *departaments*). Per a la descripció d'àrees d'influència supracomarcal d'una capital, es pot recórrer al terme *regió* (per exemple: regió de Girona, regió de Perpinyà etc.). La utilització que es fa de vegades del terme *demarcació* com a eufemisme per a substituir de manera automàtica la designació de la província, és només un recurs fàcil que cal esforçar-se a evitar utilitzant d'altres referents més arrelats com la comarca, la regió, la rodalia, etc.

5. En l'enumeració successiva de ciutats (com en la informació de les condicions meteorològiques locals) cal distingir les ciutats del territori propi de les de fora d'aquest territori, tot superant signes de provincianisme o de submissió innecessaris. (Per exemple, si es creu necessari de donar la temperatura de Madrid, s'ha de donar també la de París i la de Brussel·les, com ja fa algun comunicador actualment.)

6. Pel que fa a les referències geogràfiques concretes cal tenir en compte que les denominacions s'han de situar a partir d'una orientació autocentrada. El nord, el sud, l'est i l'oest, per exemple, ho han de ser en relació al territori de llengua catalana. (Figueres i Perpinyà són, per exemple, viles del nord o septentrionals; València o Alacant són ciutats del sud o meridionals; Lleida o Fraga són ciutats de l'oest o occidentals i Mataró i Reus són viles de l'est o orientals, de la zona continental). Pel que fa a les distincions entre diferents zones del país pot ésser útil recórrer a referents geogràfics tradicionals que compten a més amb una certa tradició com "l'Albera", "la Sénia" etc.

7. Cal respectar les formes dels topònims i dels antropònims corresponents al patrimoni històric català. Aquesta qüestió no presenta problemes als llocs on la toponímia oficial ja és, en general, la correcta, com al Principat, les Illes i el País Valencià, però en pot presentar per als topònims de la Catalunya del Nord o de la Franja de Ponent i, molt especialment, per a zones limítrofs com la Vall de Benasc. Cal conèixer i utilitzar els topònims autòctons i correctes, com ara aquests de la Catalunya del Nord: Perpinyà, el Voló, Argelers, Talteüll, Toluges, Costoja, Montlluís, Formiguera, Sallagosa, Pimorent, el Carlit, el Canigó, els Banys d'Arles, la Guingueta d'Ix, la Tor de Querol, etc., tot evitant les deformacions grotesques del francès. De manera semblant cal defugir els topònims deformats per l'espanyolització que són utilitzats oficialment en terres pertanyents a l'Aragó i servir-se de les formes autòctones i correctes com Tamarit, el Torricó, Benasc, Castilló de Sos, Gia (o Xia), Gistau, Mequinensa, el Campell, Areny de Noguera, Vall-de-roures, Xixona, etc. El problema pot aparèixer també a l'hora de denominar topònims de zones pròximes al territori nacional amb una forma catalana consagrada per la tradició, com ara Saragossa, Terol, Conca, Montpeller, Tolosa de Llenguadoc, Carcassona, Narbona, Niça, Ais de Provença, Avinyó, Arieja, Comenja, etc. I en el cas d'àrees més allunyades hi ha una tendència encara més forta a negligir els topònims catalans. És el cas dels noms de ciutats i regions d'Occitània o de més al nord: Bordeus, Llemotges, Orhac, Marsella, Aurenja, Alvèrnia, Perigord, Carcí, Dordonya, La Gran Enciclopèdia Catalana forneix en tots aquests casos la forma correcta.

8. L'ús de la llengua catalana als mitjans de comunicació orals i escrits s'ha d'adequar a una visió autocentrada i normalitzada del territori. Als mitjans de comunicació orals s'han de prioritzar les intervencions en la llengua del país (i molt més encara, en aquells mitjans de comunicació que es defineixen com d'expressió catalana). Cal que els mitjans d'expressió en llengua catalana es converteixin en instruments més conseqüents de catalanització en els usos quotidians d'acord amb la funció educadora que posseeixen. Cal esforçar-se, com es fa en tots els mitjans de comunicació de totes les cultures, per utilitzar un model de llengua adequat a cada situació tot evitant la barreja confusa de llengües i de registres. El respecte a la llengua i a la cultura pròpies han d'ésser normes de comportament exigibles a tots els professionals dels mitjans de comunicació del nostre territori. Aquests conceptes són vàlids també pel que fa a la pronúncia adequada dels noms propis, d'acord amb la fonàtica de la llengua catalana.

9. Les intervencions en altres llengües seran subtitulades o traduïdes, incloent-hi també les que puguin tenir lloc en llengua espanyola o en llengua francesa. Cal fer-les entenedores en territoris on aquestes llengües --conegudes en una part del territori-- no són ni oficials ni conegudes. La Catalunya del Nord, per exemple, és part del territori català i els catalans d'aquesta zona tenen dret a rebre un tractament informatiu que no els discrimini. S'han de subtitular (o traduir), doncs, al català els fragments expressats en llengua espanyola perquè puguin ésser compresos també a la Catalunya del Nord, de la mateixa manera que se subtitulen (o es tradueixen) els que són expressats en francès als territoris de l'estat espanyol.

10. Cal prioritzar, en general, la producció cultural en llengua catalana. La producció en altres llengües ha de rebre un tractament especial i d'acord amb la pluralitat de possibilitats de lectura en tot el territori català. Correspon a un enfocament provincial comentar només els llibres en llengua catalana i en llengua espanyola i sense cap criteri de distinció. Cal que els mitjans comentin, d'una banda, els llibres en llengua catalana; i d'altra banda, els llibres en d'altres llengües (no sols en espanyol, sinó almenys també en francès i en anglès) i d'acord amb criteris coherents per al lector que pertany a l'espai nacional català.

11. De manera concreta, cal evitar el sucursalisme en els títols de les obres (llibres, films etc.) donant sempre el nom en llengua catalana encara que no existeixi traduït a la nostra llengua. En cas de dificultat d'identificació concreta del producte en qüestió es pot acompanyar la designació catalana amb el nom en la llengua original i, en casos excepcionals, amb la designació espanyola, francesa o italiana del producte existent al mercat.

12. De manera general, cal que els mitjans de comunicació siguin concebuts com el que són: instruments educatius, i creadors de referents culturals i identitaris. D'acord amb aquesta consideració, els mitjans de comunicació han d'ésser vetllats amb la màxima cura pels organismes responsables, tot treballant --anant més enllà de la competència per les audiències-- per garantir les condicions tècniques i de contingut que permetin el seu abast en tot el territori de llengua catalana i esdevinguin instruments vàlids per a la cohesió i la construcció nacionals.

Ús social de la llengua. El català a l'empresa i en l'àmbit judicial

Ponència: Carme Carmona, Rafael Castellanos, Pau Comes

Aportacions a la ponència: Txell Escuder, Carles Mundó, Josep Maria Pera, Rosa Prats, Rosina Sordé, Teo Vidal.

(Agraïm a la Direcció de Política Lingüística de la Conselleria de Cultura de la Generalitat de Catalunya i als Serveis d'Investigació i Estudis Sociolingüístics de la Conselleria de Cultura de la Generalitat Valenciana les dades proporcionades per a la realització d'aquesta ponència).

SUMARI

1.- LA SITUACIÓ DEL CATALÀ A L'EMPRESA I EN L'ÀMBIT DEL DRET

2.- LA SITUACIÓ LEGAL

3.- PROPOSTES EN EL MARC LEGAL ACTUAL

4.- PROPOSTES MÉS ENLLÀ DEL MARC LEGAL ACTUAL

5.- BIBLIOGRAFIA

— · —

1.- LA SITUACIÓ DEL CATALÀ A L'EMPRESA I EN L'ÀMBIT DEL DRET

1. 1. Introducció

És difícil resumir en poques pàgines quin és l'ús del català en els àmbits esmentats, per diverses raons: en primer lloc, per la dificultat de disposar de dades fiables sobre l'ús del català en el conjunt dels àmbits a què es refereix la ponència i, en segon lloc, perquè la ponència es refereix als Països Catalans, que es troben dividits administrativament. Els pocs estudis existents referits a aquests àmbits se centren en casos concrets i es limiten a part del territori.

Un estudi exhaustiu de l'ús del català a tots els Països Catalans no és possible. De tota manera, el fet que no puguem disposar de dades que permetin tenir una visió sòlida i profunda de la situació no impedeix que a partir de les dades existents sobre casos concrets no puguem tenir-ne una visió prou aproximada que permeti fer propostes concretes. El fet de disposar de relativament poques dades no ens ha d'impedir d'opinar. Només ens obliga a ser prudents a l'hora de fer certes afirmacions, si no estan prou fonamentades.

En la redacció d'aquesta ponència s'ha evidenciat una vegada més la gran mancança de dades a nivell de Països Catalans i com això dificulta tenir una visió clara de conjunt. Per tal de posar les bases per resoldre aquest problema, una de les propostes concretes del Congrés de Cultura Catalana presentades el passat 17 de Juny del 2000 a Valls fou la creació d'un Centre de Recerca i Documentació d'àmbit dels Països Catalans.

a) Àmbit geogràfic de la ponència

La ponència es refereix a tota l'àrea lingüística dels Països Catalans. S'hi distingeixen diferents nivells d'ús de la llengua segons les diferents zones dels Països Catalans. En primer lloc, els diferents Estats (Estat espanyol, Estat francès, Estat italià i Andorra).

Dintre de l'Estat espanyol hi ha també una gradació d'usos a causa de les peculiaritats històriques, socials i polítiques de les diferents zones (Principat de Catalunya, País Valencià, Illes Balears i Franja de Ponent). En fer la descripció de la situació sovint es tenen en compte les diferents zones geogràfiques.

La ponència es refereix a tot l'àmbit lingüístic malgrat les dificultats que això comporta perquè considera que només es pot tenir una valoració realista de la situació de la llengua si es planteja a tot el territori. Sovint les anàlisis limitades al Principat, on en alguns aspectes la situació és millor que en d'altres territoris, donen una visió inexacta i cofoista que propicia la desmobilització al Principat de la lluita per la llengua a d'altres indrets, on la situació és pitjor.

b) Tipologia de les empreses

La ponència distingeix essencialment les empreses segons el règim legal de la manera següent:

- a) Empreses públiques de l'Estat, del govern autonòmic i de les corporacions locals.
- b) Empreses i entitats públiques o privades que ofereixen serveis públics.
- c) Empreses concertades o subvencionades.
- d) Empreses privades.
- e) L'activitat professional.
- f) L'activitat laboral.

La ponència també té en compte en alguns casos d'altres paràmetres com són l'origen nacional, la dimensió de les empreses i els diferents sectors econòmics.

c) Ús intern i extern

La ponència també fa en alguns casos la distinció entre ús intern i ús extern, perquè els usos lingüístics són molt diferents en cada cas. En parlar de l'ús intern ens referim a la relació entre els treballadors als diferents nivells: ordres, missatges interns, programes informàtics utilitzats, etc. En parlar de l'ús extern, ens referim a la relació amb els clients: correpondència, propaganda, factures, avisos, atenció personal, etc. També s'ha de tenir en compte que la llei sovint regula els drets dels consumidors (és a dir dels clients) i que l'ús intern depèn en gran mesura de la política lingüística de la direcció de les empreses. Per això considerem que aquesta distinció és pertinent.

La descripció és menys detallada en l'àmbit del dret.

1. 2. **Descripció de la situació**

Pel que fa al **català a l'empresa**, la descripció es refereix essencialment a l'ús del català segons el règim legal i distingeix, quan convé, d'altres aspectes esmentats a la introducció.

Pel que fa al **Principat**, una enquesta realitzada per ICOP, S. A. l'any 1992 (1) sobre l'ús de la llengua catalana a les empreses exposava les següents conclusions:

- a) Els usos orals són superiors als escrits.
- b) El coneixement del català és molt alt entre els directius entrevistats, però no es reflecteix en el mateix grau en la utilització

- c) El personal de gestió i d'oficines també té uns coneixements bons en la majoria de les empreses consultades.
- d) Com més gran és l'empresa (en facturació i en personal) més altes són les proporcions d'ús del català, especialment si s'adreça majoritàriament a una clientela d'àmbit català.
- e) Les empreses de serveis destaquen com les que més han avançat en l'ús del català en tots els àmbits.
- f) Les raons adduïdes per a l'ús del català són de tipus comunicacional pel que fa als usos interns, i de tipus comercial pel que fa als usos externs.
- g) Com a resultat de l'ensenyament del català i en català, els joves que accedeixen al mercat de treball estan cada cop més preparats per treballar en català.
- h) Els consumidors catalans valoren positivament l'ús del català en les activitats comercials.

Aquestes conclusions confirmen les apreciacions de molts sociolingüistes catalans sobre l'ús del català. Cal tenir en compte també que es tracta d'una enquesta que recull les opinions de les persones enquestades i que, per això, és probable que les dades sobre coneixement i ús estiguin esbiaixades a l'alça.

Una altra de les conclusions de l'enquesta és que entre els col·lectius professionals l'ús del català és superior entre els directius, el personal d'atenció al públic i d'oficina i inferior entre els operaris. Aquest fet respon a l'estratificació social segons la llengua i permet fer un paral·lelisme segons el tipus d'empresa.

L'enquesta afirma també que els diferents sectors no presenten el mateix *índex d'utilització del català* (IUC) (2), de manera que l'ús del català al sector del comerç coincideix gairebé exactament amb la mitjana de la mostra, mentre que els transports i els serveis puntuen per damunt de la mitjana. L'IUC és més alt a les empreses financeres, d'assegurances i immobiliàries, i és més baix a les firmes comercials.

Les conclusions sobre la incidència de la ubicació de l'empresa també són òbvies tenint en compte la realitat sociolingüística de la llengua catalana al Principat.

Segons aquesta enquesta, les principals empreses amb seu a Catalunya poden agrupar-se en quatre anelles territorials amb índex diferents d'utilització del català. A la ciutat de Barcelona, l'índex se situa una mica per sota de la mitjana, i encara baixa més a les empreses de l'àrea metropolitana. En canvi, a la resta de la província de Barcelona, l'índex supera la mitjana, i assoleix el valor més alt a les empreses ubicades a la resta de Catalunya.

Si es consideren les empreses pel que fa a la facturació i al nombre de persones de la plantilla s'observa que com més alt és el volum de facturació i el nombre de persones, més elevat és l'índex d'utilització del català.

Pel que fa a l'ús intern i extern es poden treure les següents conclusions:

En els usos interns l'índex d'ús en les comunicacions orals és molt superior que en els usos escrits, corroborant les enquestes sobre competència lingüística (1991; capacitat de parlar 68%; capacitat d'escriure 40%). De tota manera cal destacar que els usos escrits presenten uns percentatges encara molt baixos (p. ex. per a la correspondència interna, que és un dels àmbits on l'ús és més elevat, el català és utilitzat tot sol en un 13% dels casos i si hi afegim la combinació amb el castellà arriba a un 35%).

Pel que fa als usos externs, es repeteix la mateixa constant respecte als usos orals i escrits. En aquest cas cal destacar que els usos escrits presenten també uns percentatges encara molt baixos (per exemple, en els escrits als clients, el català és utilitzat sol només en un 3,8% i afegint-hi la combinació amb el castellà, en un 35,7; en els escrits a institucions, el català sol, només en un 13,9% i afegint-hi la combinació amb el castellà, en un 49,6%).

En els cartells i tanques publicitàries el percentatge de català és encara molt baix (tot en català, 6,4% i en combinació amb el castellà, en un 14,2%), encara que sembla que hi ha una tendència a millorar segons una altra enquesta (3).

L'origen lingüístic (nacional) dels accionistes o dels dirigents també té una incidència clara en l'ús de la llengua. L'ús del català és més elevat quan els accionistes o els dirigents són de Catalunya i baixa quan hi ha un predomini d'accionistes o de dirigents de la resta de l'Estat

espanyol (l'enquesta no distingeix els Països Catalans) i encara més si és de fora de l'Estat espanyol (p.ex. empreses multinacionals).

Les dades indiquen una situació precària del català a l'empresa i semblen indicar un avanç lent de la llengua catalana al Principat.

Les conclusions de l'enquesta confirmen la tendència a exagerar els aspectes positius que presenten generalment els informes de l'Institut Català de Sociolingüística. Per exemple, de l'enquesta que hem comentat en detall sembla exagerat deduir-ne el punt c) segons el qual "El personal de gestió i d'oficines també té uns coneixements bons en la majoria de les empreses consultades." Sospitem que es tracta d'un criteri molt benèvol sobre què es considera un bon coneixement del català. L'experiència i les consultes realitzades no corroboren aquesta informació. En particular, en un estudi del Centre Divulgador de la Informàtica (4), s'hi diu textualment: "A més a més, s'ha d'afegir un generalitzat desconeixement de la llengua catalana a nivell escrit, per la qual cosa moltes empreses on els usuaris són catalanoparlants segueixen preferint, de moment, els programes en castellà". Aquesta afirmació és difícilment compatible amb una bon coneixement del català.

En el camp de la Informàtica, el Parlament va adoptar per unanimitat la Resolució 882/V que insta el govern a prioritzar les mesures de política lingüística a què fa referència l'article 29 de la Llei 1/1998 en quatre actuacions específiques, que essencialment consisteixen a garantir una oferta bàsica i actualitzada de programes, impulsar el desenvolupament de productes informàtics aplicats a la llengua catalana, elaborar una normativa per a garantir l'ús per l'Administració d'aquests programes i procurar la col.laboració de les institucions de govern dels altres territoris de parla catalana (5).

El pla "Catalunya en xarxa" comporta el foment de la presència del català a la xarxa i garantir la presència de continguts digitals catalans a la xarxa. També es treballa en el reconeixement de la parla, en la traducció automàtica i assistida, però la negociació amb l'empresa Microsoft pel que fa a la versió catalana del sistema operatiu Windows ha estat un fracàs ja que s'ha sabut recentment que la nova versió d'aquest sistema operatiu anomenada Windows ME tampoc no sortirà en català. És totalment inexplicable que encara no s'hagi distribuït massivament la versió catalana d'aquest sistema operatiu, sobretot tenint en compte que la Generalitat de Catalunya ja va pagar 80,6 milions de pessetes a Microsoft en concepte de subvenció per al Windows 98. La difusió d'aquest programa ha estat irrisòria. L'informe de la Direcció General de Política Lingüística del 1999 (5) explica que Microsoft va informar que el desembre de 1999 s'havien venut 15.000 llicències en català, cosa que representava més del 5% de les vendes al Principat. L'informe afegeix que "*des de l'òptica de política lingüística aquesta actuació ha de ser valorada positivament perquè superar el 5% del mercat en un any en les circumstàncies adverses en què es troba la nostra llengua és un resultat moderadament bo*". No cal dir que no compartim aquest optimisme.

Pel que fa a l'ús del català en els treballs i projectes d'Enginyeria es poden esmentar les estadístiques del Col·legi d'Enginyers Industrial de Catalunya (6), segons les quals el 1998 el 41,4% dels treballs presentats per al visat eren en català, el 1999 eren el 42,9% i el primer semestre del 2000 eren el 44,3%. Considerats per delegacions els percentatges varien: Barcelona, 38,4%; Bages-Berguedà, 92,8%; Sabadell, 38,4%; Girona, 84,8%; Lleida, 49,5%; Tarragona, 43,7%.

Un dels aspectes positius a destacar de les conclusions de la primera enquesta esmentada (1), és que els consumidors catalans valoren positivament l'ús del català en les activitats comercials. Aquest aspecte es posa de manifest en el llibre "El català a l'empresa: l'empresa de normalitzar" (7) on un dels missatges més destacats és que el català a l'empresa surt a compte. També s'hi afirma que "*La inèrcia de quaranta anys de dictadura i de repressió de la llengua catalana ha creat una rutina empresarial i el perjudici de pensar que val més no complicar-se la vida fent les coses en català*". Aquest llibre dona una sèrie de consells pràctics que poden ésser molt útils per a les empreses que volen utilitzar la nostra llengua.

Amb la finalitat d'incrementar l'ús del català a l'empresa, no podem deixar d'esmentar els convenis de col.laboració que ha signat la Generalitat de Catalunya amb empreses com el Banco de Santander, el Banco Central Hispanoamericano, Telefónica, El Corte Inglés, SEAT,

Alcampo i el Col·legi de Registradors, entre d'altres. La Generalitat també ha signat convenis de col·laboració amb agrupacions d'empreses com la Unió de Companyies Asseguradores de Catalunya, l'Institut de l'Empresa Familiar, la patronal PIMEC-SEFES, la Confederació de Cooperatives de Catalunya, etc.

Aquets convenis han tingut i tindran sens dubte un efecte positiu sobre l'ús de català, però caldria que es portés a terme un seguiment del compliment d'aquests convenis perquè siguin realment eficaços. Fonts ben informades han assegurat que la Generalitat no està interessada a difondre el contingut dels convenis signats ni tampoc a controlar-ne el compliment. Inexplicablement, alguns sindicalistes preocupats per l'ús del català a l'empresa no han rebut la informació demanada a la Generalitat.

D'altra banda, tal com afirma Àlex Romaguera "... només es comprometen a complir aquests preceptes les empreses que han signat els convenis. La resta -la majoria- continuen sense garantir les comunicacions, l'etiquetatge, la retolació o l'atenció al client en català" (8).

Si ara ens referim als diferents tipus d'empresa descrits a l'apartat 1.1.b i les puntuem segons una estimació del nivell d'ús del català (oral i escrit) de la manera següent: Ús dominant : 4; Ús freqüent : 3; Ús escàs: 2; Ús excepcional: 1, podriem tenir els següents valors al Principat:

- a) Empreses públiques de l'Estat, del govern autonòmic i de les corporacions locals. Valor assignat: 4 (ús dominant).
- b) Empreses i entitats públiques o privades que ofereixen serveis públics.
Valor assignat: 3 (ús freqüent).
- c) Empreses concertades o subvencionades.
Valor assignat: 3 (ús freqüent).
- d) Empreses privades.
Valor assignat: 2 (ús escàs).
- e) L'activitat professional.
Valor assignat: 3 (ús freqüent). En molts col·legis professionals es podria assignar el valor 4 (ús dominant), però a l'activitat professional en general s'hauria d'assignar més aviat el valor 2 (ús escàs).
- f) L'activitat laboral.
Valor assignat: 2 (ús escàs). S'ha de tenir en compte que es refereix tant a la indústria com als serveis.

Es tracta d'una estimació que pot presentar excepcions en determinats àmbits. És evident que l'ús del català no és el mateix a l'àrea metropolitana de Barcelona, on hi ha una concentració important de població d'origen hispanoparlant, que a les regions de Manresa o Girona, on l'ús del català a l'empresa supera la mitjana estimada.

Al País Valencià, segons una enquesta de l'any 1986 (9), en l'àmbit comercial i financer, un 76% sabia parlar bé o perfectament el català i un 30% s'adreçava sempre en castellà als seus clients, quan només un 16% d'aquests feien servir únicament la llengua castellana entre ells. En canvi, més del 50% opinaven que el català s'usava més que abans, i que encara caldria utilitzar-lo més.

Pel que fa al català escrit, era emprat per poc més del 10% dels comerciants, cosa que es devia sobretot, segons ells, al costum (21%), al fet de no saber escriure'l (17%) o a considerar que el castellà era més universal. Un 49% estaven disposats a utilitzar-lo més si això s'afavoria amb mesures fiscals (35%) i altres incentius econòmics (23%). Aquest percentatge pujava fins al 41% en el cas de la publicitat.

En el cas concret del sector de la banca, el 46% consideraven que el català millorava la imatge de l'empresa, contra el 4% que opinava el contrari.

L'any 1987, en el sector terciari avançat, el 57% dels enquestats considerava el coneixement del català positiu o molt positiu, mentre que un 39% el veia indiferent. El 42%

opinava que s'usava més que abans, per un 54% que el trobava igual. Aquests percentatges quasi s'invertien (53% i 38%, respectivament), quan se'ls demanava sobre l'ús futur del català.

La relació amb els clients mostrava un clar desequilibri favorable al castellà: per un 18% que usava més o solament el català, un 22% utilitzava les dues llengües indistintament i un 61% feia servir preferentment o només el castellà. Aquestes dades es complementen amb el fet que només el 26% consideraven el coneixement del català necessari, el 39% el trobaven convenient i el 30% el veien innecessari.

Cinc anys més tard de la primera enquesta sobre l'àmbit comercial, l'any 1991 (10) se seguien mantenint els mateixos percentatges de domini del català i de la llengua preferent a l'hora d'adreçar-se als clients. La segona enquesta, però, incloïa la novetat de l'actitud davant de la llengua del client: si bé el 84% canviava de llengua si el client responia en castellà, només un 59% ho feia quan la llengua de resposta era el català. En aquest segon cas, un 30% no canviava mai de llengua, per un 2% que mantenia sempre el català en el primer cas.

La utilització escrita del català es mantenia al cap de cinc anys (12%), però augmentava la proporció de comerciants disposats a utilitzar-lo (56% per un 49% l'any 1986) si es facilitaven els materials (84%) i es produïen subvencions econòmiques (57%) i desgravacions fiscals (41%). La Generalitat s'hauria de preocupar del tema per a un 23% dels enquestats, mentre que un 12% situaven la responsabilitat a l'Ajuntament. Això contrasta amb la percepció que l'administració que més se'n preocupava era la Conselleria de Cultura (15%), seguida de la Generalitat (12%) i a distància per l'Ajuntament (3%).

Pel que fa a la percepció d'ús, si bé el 60% reconeixia que el català s'usava l'any 1991 més que abans per part de la societat (per un 30% que creia que seguia igual), això no es traduïa prou en el comerç, on només un 46% opinava que l'ús s'havia incrementat, per un 41% que admetia que seguia igual. Més del 50% pensava que calia utilitzar-lo més, per només un 30% que creia que la situació ja estava bé. Aquestes percepcions dels comerciants coincideixen força amb les dels compradors dels mateixos establiments.

Pels compradors de grans superfícies, segons es desprèn d'una enquesta realitzada en aquest àmbit l'any 1993, la percepció d'ús en la societat no variava gaire, però en el cas concret del centre on eren entrevistats, només el 26% creia que se n'havia incrementat l'ús, per un 36% que el veia igual i un 25% que opinava que havia disminuït. Una aclaparadora majoria considerava que el català s'hauria d'usar més en general (70%) i en el centre comercial en concret (63%), en contrast amb els que ja es conformaven (20% i 23%, respectivament) i els que ja el trobaven excessiu (5% i 7%, respectivament).

En l'àmbit de la comunicació interna de les empreses en general, no disposem de dades estadístiques, però les aproximacions a partir d'informants que viuen la realitat laboral dia a dia mostren que l'ús del català és molt baix en l'aspecte oral i encara més en l'aspecte escrit. Aquesta actitud es veu agreujada per l'exemple negatiu d'administracions com la Generalitat Valenciana i alguns ajuntaments.

Si ara ens referim als diferents tipus d'empresa descrits a l'apartat 1.1.b, segons el criteri esmentat: Ús dominant : 4; Ús freqüent : 3; Ús escàs: 2; Ús excepcional: 1; es podria fer la següent estimació per al País Valencià:

- a) Empreses públiques de l'Estat, del govern autonòmic i de les corporacions locals. Valor assignat: 2 (ús escàs).
- b) Empreses i entitats públiques o privades que ofereixen serveis públics. Valor assignat: 2 (ús escàs).
- c) Empreses concertades o subvencionades. Valor assignat: 2 (ús escàs).
- d) Empreses privades. Valor assignat: 1 (ús excepcional). Es tracta d'una estimació general i tenint en compte l'ús escrit.
- e) L'activitat professional. Valor assignat: 1 (ús excepcional). Es tracta d'una estimació general i tenint en compte l'ús escrit.

f) L'activitat laboral.

Valor assignat: 2 (ús escàs). L'ús oral en l'activitat laboral és més alt que en l'activitat professional que, en general està molt castellanitzada.

Es tracta d'una estimació que pot presentar excepcions en determinats àmbits. És evident que l'ús del català no és el mateix a les ciutats de València o Alacant que a les regions d'Alcoi o Castelló. El pes demogràfic de les grans ciutats és, però, important.

En el cas de les **Illes Balears** (11), els clients dels comerços hi utilitzen el català (65% només, i 12% preferentment), en igual proporció català i castellà (11%), o castellà (7% només, i 5% preferentment).

En les empreses en general, en un context on el 88% tenen la seu central a les Illes, i on el 77% dels seus directius executius són balears i catalanoparlants, l'ús oral del català per part dels empleats és d'un 71% quan s'adrecen als seus caps, d'un 54-55% quan parlen amb companys o subordinats, i només d'un 32% quan es dirigeixen als clients.

Aquestes xifres baixen rotundament quan es passa a l'ús escrit: el català és l'idioma únic o preferent en només un 30% dels casos, per un 11% d'ús indistint de castellà i català, i un 54% d'ús preferent o exclusiu del castellà.

Si ara ens referim als diferents tipus d'empresa descrits a l'apartat 1.1.b i les puntuem segons el criteri esmentat: Ús dominant : 4; Ús freqüent : 3; Ús escàs: 2; Ús excepcional: 1; es podria fer la següent estimació per a les Illes:

- a) Empreses públiques de l'Estat, del govern autonòmic i de les corporacions locals. Valor assignat: 3 (ús freqüent).
- b) Empreses i entitats públiques o privades que ofereixen serveis públics. Valor assignat: 2 (ús escàs).
- c) Empreses concertades o subvencionades. Valor assignat: 2 (ús escàs).
- d) Empreses privades. Valor assignat: 1 (ús excepcional).
- e) L'activitat professional. Valor assignat: 1 (ús excepcional).
- f) L'activitat laboral: 2 (ús escàs).

Els comentaris fets per al País Valencià són en general vàlids per a les Illes. La diferència més important es pot trobar en les empreses públiques a causa de l'acció positiva del nou govern de les Illes.

Es tracta d'una estimació que pot presentar excepcions en determinats àmbits. És evident que l'ús del català no és el mateix a Palma o a les ciutats amb gran creixement turístic com Calvià que en les ciutats com Inca o Sa Pobla amb població més estable. El pes demogràfic de Ciutat de Mallorca i de les grans zones turístiques fa que l'ús mitjà sigui baix.

Pel que fa a la **Catalunya del Nord**, cal tenir molt en compte els condicionaments polítics i demogràfics. La Catalunya del Nord es troba dins de l'Estat francès on la situació legal de la llengua catalana presenta fortes limitacions (vegeu l'apartat 2 d'aquesta mateixa ponència) i la població és de 363.793 (dades del 1990) en un Estat de més de 50 milions.

Segons una enquesta recent (12), el 40% declara saber parlar català el 68% d'aquests (és a dir el 27% del total) afirmen que parlen sovint en català. L'ús del català és més estès a la família o amb els amics (66%; 27% del total) que amb l'activitat diària (37%; 15% del total).

El català no és utilitzat gairebé mai en les relacions entre els ciutadans i l'Administració. Alguns ajuntaments, en particular el de Perpinyà, preveuen l'atenció dels ciutadans en català.

D'altra banda, el català és ocasionalment una condició necessària per accedir a certs llocs d'atenció al públic. El juny de 1994 es va fer una campanya publicitària en català mitjançant cartells al carrer. Tot i això, l'ús de la llengua en la publicitat a la televisió és inexistent, i només algunes poques associacions d'empresaris han dut a terme campanyes de promoció en català. Les grans superfícies de Perpinyà utilitzen la publicitat en català per atreure el "turisme comercial" procedent del Principat, la qual cosa ha provocat una situació de bilingüisme francès-català en els supermercats de la regió. És també cada vegada més freqüent la utilització del català en les relacions informals que tenen lloc a les botigues.

Si ara ens referim als diferents tipus d'empresa descrits a l'apartat 1.1.b i les puntuem segons el criteri esmentat: Ús dominant : 4; Ús freqüent : 3; Ús escàs: 2; Ús excepcional: 1; es podria fer la següent estimació per a la Catalunya del Nord:

- a) Empreses públiques de l'Estat, del govern autonòmic i de les corporacions locals. Valor assignat: 1 (ús excepcional).
- b) Empreses i entitats públiques o privades que ofereixen serveis públics. Valor assignat: 1 (ús excepcional).
- c) Empreses concertades o subvencionades. Valor assignat: 1 (ús excepcional).
- d) Empreses privades. Valor assignat: 1 (ús excepcional).
- e) L'activitat professional. Valor assignat: 1 (ús excepcional).
- f) L'activitat laboral. Valor assignat: 1 (ús excepcional).

Com en els altres territoris es tracta d'una estimació que pot presentar excepcions en determinats àmbits. És evident que l'ús del català no és el mateix a Perpinyà que en els pobles de la Cerdanya o del Conflent.

Pel que fa a Andorra, cal tenir en compte que el català és la llengua oficial de l'Estat. El català és doncs la llengua utilitzada a les empreses públiques i les del seu radi d'influència. En canvi, la llengua en les empreses privades i en l'activitat laboral està molt influïda per la immigració sobretot de llengua espanyola. En aquest aspecte, el català d'Andorra pateix malauradament malalties similars a la del català d'arreu dels Països Catalans.

Actualment hi ha un projecte de llei d'ordenació lingüística que proclama que el català ha d'ésser la llengua de totes les institucions públiques andorranes i la d'ús normal i general en totes les activitats socials i públiques. Aquesta llei tindrà sens dubte una àmplia repercussió en l'ús del català a les empreses privades. La llei preveu sancions, que van des de la reprensió privada per escrit a la multa per un import de fins a un milió de pessetes, i dona a les empreses un termini de dos anys per a cridar l'atenció del personal quant al coneixement del català necessari (13).

Si ara ens referim als diferents tipus d'empresa descrits a l'apartat 1.1.b i les puntuem segons el criteri esmentat: Ús dominant : 4; Ús freqüent : 3; Ús escàs: 2; Ús excepcional: 1; es podria fer la següent estimació per a Andorra:

- a) Empreses públiques de l'Estat i de les corporacions locals. Valor assignat: 4 (ús dominant).
- b) Empreses i entitats públiques o privades que ofereixen serveis públics. Valor assignat: 3 (ús freqüent).
- c) Empreses concertades o subvencionades. Valor assignat: 3 (ús freqüent).
- d) Empreses privades. Valor assignat: 2 (ús escàs).

- e) L'activitat professional.
Valor assignat: 3 (ús freqüent).
- f) L'activitat laboral.
Valor assignat: 2 (ús escàs).

Pel que fa a la **Franja de Ponent**, l'ús del català (14) és bastant estès en certs sectors laborals com ara l'agricultura i els llocs de treball de contacte amb el públic (comerços, hotels, sucursals bancàries) tot i que el coneixement del català no és pràcticament mai un requisit per poder accedir a una feina.

El català és pràcticament absent del món de la publicitat en la mesura que només la publicitat d'algunes festes locals i d'empreses del Principat és redactada en català.

Si ara ens referim als diferents tipus d'empresa descrits a l'apartat 1.1.b i les puntuem segons el criteri esmentat: Ús dominant : 4; Ús freqüent : 3; Ús escàs: 2; Ús excepcional: 1; es podria fer la següent estimació per a la Franja de Ponent:

- a) Empreses públiques de l'Estat, del govern autonòmic i de les corporacions locals. Valor assignat: 2 (ús escàs). L'ús d'alguns ajuntaments compensa en certa manera l'ús excepcional de l'Estat i del govern autonòmic.
- b) Empreses i entitats públiques o privades que ofereixen serveis públics.
Valor assignat: 1 (ús excepcional).
- c) Empreses concertades o subvencionades.
Valor assignat: 1 (ús excepcional).
- d) Empreses privades.
Valor assignat: 1 (ús excepcional).
- e) L'activitat professional.
Valor assignat: 1 (ús excepcional).
- f) L'activitat laboral.
Valor assignat: 2 (ús escàs). Es pot considerar que l'ús oral és freqüent, però l'ús escrit és excepcional.

Pel que fa a **L'Alguer**, el català té una presència molt limitada (14) en les activitats del sector socioeconòmic atès que mai no es requereix coneixements de català per accedir a un lloc de treball i que l'italià és la llengua vehicular dels algeresos.

Així, només algunes campanyes publicitàries emeses per ràdio Sigma són dutes a terme en català. No obstant això, alguns estudis indiquen que aproximadament un 37% dels algeresos utilitzen el català en les converses informals que tenen lloc a la feina.

Si ara ens referim als diferents tipus d'empresa descrits a l'apartat 1.1.b i les puntuem segons el criteri esmentat: Ús dominant : 4; Ús freqüent : 3; Ús escàs: 2; Ús excepcional: 1; es podria fer la següent estimació per a la Catalunya del Nord:

- a) Empreses públiques de l'Estat, del govern autonòmic i de les corporacions locals. Valor assignat: 1 (ús excepcional).
- b) Empreses i entitats públiques o privades que ofereixen serveis públics.
Valor assignat: 1 (ús excepcional).
- c) Empreses concertades o subvencionades.
Valor assignat: 1 (ús excepcional).
- d) Empreses privades.
Valor assignat: 1 (ús excepcional).
- e) L'activitat professional.
Valor assignat: 1 (ús excepcional).
- f) L'activitat laboral.

Valor assignat: 1 (ús excepcional).

Després d'analitzar la situació dels diferents tipus d'empreses als diferents territoris podem resumir la situació amb la taula següent:

	P	PV	I	CN	A	FP	LA
a)	4	2	3	1	4	2	1
b)	3	2	2	1	3	1	1
c)	3	2	2	1	3	1	1
d)	2	1	1	1	2	1	1
e)	3	1	1	1	3	1	1
f)	2	2	2	1	2	2	1

Les lletres de la a) a la f) representen les diferents empreses segons el seu règim legal. P significa Principat; PV País Valencia, I Illes Balears; CN Catalunya del Nord; A Andorra; FP Franja de Ponent, LA L'Alguer.

La xifra 4 significa ús dominant; la xifra 3 significa ús freqüent; la xifra 2 significa ús escàs; la xifra 1 significa ús excepcional.

Un ús òptim del català significaria que totes les xifres serien un 4 i donaria per tant un valor total de 168 punts. La suma total dels punts escrits a la taula és de 75, que correspondria a una mitjana de 1,8. Això vol dir que en conjunt l'ús del català a l'empresa és més aviat escàs (ús escàs, 2) en el conjunt dels Països Catalans. La perspectiva és molt diferent si es considera únicament el Principat, on la mitjana seria de 2,8, més pròxim a un ús freqüent. Aquesta valoració mostra clarament que **per tenir una visió real de la situació de la llengua cal considerar tot l'àmbit lingüístic i no només una part**, com fan sovint molts estudis sociolingüístics referits només al Principat de Catalunya, els quals donen, per tant, una imatge esbiaixada de la situació global.

Una ponderació dels valors en funció de la població dels territoris faria pujar lleugerament la mitjana a causa del pes demogràfic del Principat, però no afectaria significativament els resultats (la mitjana ponderada seria de 2,2 en comptes de 1,8).

A partir de la descripció de la situació es pot afirmar que *que l'ús del català a l'empresa és minoritari o marginal en la majoria d'empreses, en qualsevol dels set territoris de parla catalana esmentats.*

Una afirmació d'aquest tipus pot admetre tota mena de matisacions que no contradiuen, però, l'affirmació general, que és vàlida fins i tot als territoris del Principat de Catalunya o d'Andorra si es descarten les empreses públiques on l'ús del català es pot considerar dominant (si no es tenen en compte les empreses estatals al Principat de Catalunya).

Hi ha diferents factors que poden explicar la situació marginal de la llengua catalana a les empreses. Molt sintèticament:

- causes històricopolítiques

La política jacobina i genocida de l'Estat francès contra el català i les altres llengües minoritàries des de l'annexió de la Catalunya del Nord.

A l'Estat espanyol, la pèrdua del poder polític el segle XVIII i molt particularment la dictadura franquista fortament repressiva de la llengua catalana.

- causes demogràfiques

L'afluència de grans masses de població de parla no catalana (principalment de llengua espanyola) tant al Principat com al País Valencià i a les Illes durant la dictadura franquista i en el moment de la irrupció de la televisió en llengua espanyola que va comportar la bilingüïtzació de gairebé el 100% de la població catalanoparlant i una limitada bilingüïtzació dels parlants de llengua espanyola.

- causes econòmiques

L'evolució de l'economia lligada a profunds canvis tecnològics ha produït una forta concentració del poder econòmic, molt especialment en els camps de la comunicació i de la informació. Hi ha una forta tendència a l'homogeneïtzació cultural i lingüística amb la imposició de les grans llengües internacionals: l'espanyol, i sobretot l'anglès. Els mitjans de comunicació moderns han imposat també les llengües estatals, tant a l'Estat francès com a l'Estat italià.

- causes legals

Llevat del cas d'Andorra, en cap dels sis altres territoris esmentats el català té el grau d'obligatorietat que tenen els idiomes oficials dels Estats. El català ha de sobreviure amb el dret a ésser utilitzat competint amb l'obligatorietat dels idiomes estatals. La distinció entre obligatorietat i dret d'ús és fonamental perquè repercuteix també en la limitació de l'ús del català.

- causes institucionals

Algunes institucions, com la Generalitat valenciana, són contràries a l'ús del català i no és previsible que facin res per a incentivar l'ús del català a les empreses. Afirmacions semblants es poden fer de les institucions de l'Estat francès, i matisadament de les institucions d'Aragó i de les Illes fins fa pocs mesos. En aquests territoris la política favorable de molts ajuntaments compensa en part aquesta mancança institucional. La Generalitat de Catalunya, malgrat haver iniciat accions per a incentivar l'ús del català, i particularment del català a l'empresa, presenta llacunes importants, que en alguns casos (per ex. difusió de programes informàtics) es poden qualificar d'escandaloses.

- causes psicològiques

Aquesta causa és molt important en l'ús intern del català a les empreses, ja que aquest depèn de la política lingüística decidida per la direcció (la llei sovint només en regula parcialment l'ús extern de cara als consumidors). El complex de perdedors i la convicció –sovint poc fonamentada– que l'ús del català pot portar problemes, podria explicar molts casos d'autocensura empresarial.

Aquests factors -i molts d'altres que es podrien afegir- condicionen l'ús del català i, en particular, l'ús del català a l'empresa, i n'expliquen la minorització o la marginació actuals.

Pel que fa al català en l'àmbit del dret destaquem sintèticament els elements que, a la pràctica, dificulten més la utilització del català.

Per entendre la situació actual en què la llengua catalana té posició residual en l'administració de justícia i entre els operadors jurídics -en intervencions de dret privat, per exemple- que no es relacionen amb aquesta, hem d'enfocar l'anàlisi des de tres perspectives diferents: la capacitat de l'administració de justícia i dels operadors jurídics per emprar el català; l'element psicològic desfavorable que implica en algunes ocasions l'ús de la llengua catalana; i l'àmbit territorial que s'analitzi.

Abans que res és oportú significar que aquestes tres perspectives apuntades estan íntimament relacionades i, sovint, només de la combinació de totes elles en podem extreure conclusions vàlides per entendre la situació actual.

Pel que fa a la capacitat de l'administració de justícia i dels operadors jurídics cal dir que no és infreqüent trobar personal de l'oficina judicial –auxiliars, oficials...- i també secretaris judicials, jutges i fiscals que no entenguin el català parlat o escrit, circumstància que sovint obliga a l'interlocutor que ha optat pel català a acabar dirigint-se a l'altre en espanyol.

Tanmateix, el que és molt freqüent és que el català parlat no suposa cap entrebanc en la comunicació, però tota la documentació es redacta, de manera inqüestionable, en castellà. Això és freqüent en declaracions, en citacions, en diligències del jutjat...

També és molt transcendent el fet que, a causa de l'ús tan extraordinàriament estès del castellà, els processos que comencen en català ràpidament deixen de tramitar-se en aquesta llengua perquè quasi sempre l'altra part contesta en castellà i, per tant, l'administració de justícia entén que cal seguir en la llengua de l'estat que té prevalença ja que s'accepta com la llengua que entén tothom. A banda del que pròpiament és l'administració de justícia, en relació amb l'ús escrit de la llengua catalana, és molt usual que les comunicacions entre els advocats es facin en castellà perquè hi ha l'hàbit de fer-ho així i també perquè sovint no hi ha la mateixa fluïdesa ni el mateix coneixement de la terminologia jurídica (*interlocutòria per auto*) en català, ni estan tan arrelades frases d'estil d'ús habitual (*per si això fos poc* en contaposició a *a mayor abundamiento*).

Pel que fa a la segona qüestió a considerar relativa a l'element psicològic desfavorable que implica en algunes ocasions l'ús del català cal assenyalar que, malgrat l'emparament legal de què formalment gaudim en tant que el català és llengua cooficial, a la pràctica resulta molt complicat mantenir inalterable la voluntat d'expressar-se normalment amb la nostra llengua perquè cal tenir present que els operadors jurídics, generalment els advocats, es deuen a la consecució d'un objectiu favorable als seus clients i, en ocasions això obliga a renunciar al català perquè en cas contrari això pot predisposar negativament l'interlocutor, posem per cas el jutge, o pot fer retardar molt la resolució d'un procediment, per la necessitat de fer traduir documents o de necessitar un intèrpret. A més, no cal dir que aquestes reticències a renunciar al català només se la plantegen aquelles persones més conscienciades i compromeses ja que, per desgràcia, són molts els qui no tenen el més mínim inconvenient a expressar-se en espanyol sempre que calgui.

Per últim, és rellevant tenir present l'àmbit geogràfic que s'analitzi, ja que la situació descrita en els paràgrafs anteriors s'ha de ponderar amb aquest factor. Certament, en els àmbits territorials on l'ús social del català està fortament estès i arrelat en altres àmbits, per exemple les comarques interiors de Catalunya o les comarques de Girona, la normalitat en l'ús del català tant a l'administració de justícia com entre la resta d'operadors jurídics és més satisfactòria que a l'àrea metropolitana de Barcelona. Òbviament té una incidència fonamental l'entorn i els usuaris de la justícia, ja que sovint és el mateix ciutadà que, tàcitament o expressa, opta pel castellà.

Pel que fa al **Principat**, segons un estudi dirigit pel Col·legi d'Advocats de Brcelona (15), els motius pels quals l'espanyol domina en l'Administració de Justícia són els següents:

- a) La majoria dels professionals catalans del món de la Justícia hi ha rebut l'ensenyament.
- b) Els catalanoparlants discriminen entre l'ús espontani i privat de la llengua (catalana) i la llengua utilitzada en les relacions amb la Justícia (castellà).
- c) El funcionariat (inclosos els jutges) vinguts de regions de llengua espanyola mostren desinterès per aprendre o utilitzar el català, atesa la temporalitat del seu nomenament.
- d) La suposada comoditat que comporta emprar una sola llengua (el castellà), amb una terminologia i unes fórmules arrelades entre els professionals del sector.
- e) La creença entre els professionals que l'ús del català podria provocar reaccions negatives per part de jutges i fiscals, atesos els prejudicis personals i les dificultats addicionals derivades de la tramitació de documents en català.
- f) La manca de divulgació terminològica catalana entre els professionals d'aquest sector.

Però també s'hi contraposen alguns factors positius que apunten a una eventual inversió d'aquest comportament:

- a) El millor coneixement de la situació lingüística a Catalunya i la justificació de l'ús de la llengua catalana per part de jutges, fiscals i professionals castellanoparlants del sector.

- b) L'augment d'ús del català en la pràctica judicial oral, cosa que implica una major conscienciació per part dels catalanoparlants.
- c) El traspàs a la Generalitat de Catalunya del personal de l'Administració de Justícia.

Quantitativament, en les relacions informals o privades entre els membres de l'Administració de Justícia, o entre aquests i els particulars, l'ús del català representa el 44%. Aquesta xifra davalla en les tramitacions orals de caràcter formal (15%), les comunicacions escrites presentades pels particulars (9%), i les vistes orals (8%). Finalment, en el punt més baix, tan sols el 7% dels sumaris, documents, escrits interns, treballs administratius i escrits dirigits als particulars s'hi substancien. Una de les dades més significatives de la precarietat del català en aquest àmbit és que el 98 % dels judicis se celebra en castellà (16).

Una part substancial del personal de l'Administració de Justícia considera que el castellà ha de tenir-hi prioritat (21% dels jutges, 18% dels fiscals i 36% dels secretaris de tribunal), bé que una minoria vindica el català (12% dels jutges, 14% dels fiscals i 20% dels secretaris de tribunal); no gensmenys, gairebé tots reconeixen que cal garantir la plena igualtat d'ús de les llengües oficials (89,3% dels jutges, 100% dels fiscals i 84% dels secretaris de tribunal). L'actitud dels professionals liberals relacionats amb el món de la Justícia sembla més favorable a l'ús prioritari del català (per exemple el 32% dels advocats), encara que aquesta actitud té una escassa incidència pràctica.

Un informe recent (17) reconeix que la presència del català és minoritària en l'àmbit de la Justícia, i com a dada significativa esmenta que l'1% dels jutges dicta de forma sistemàtica les sentències en la nostra llengua. També descriu els entrebancs que s'han trobat per a l'aplicació de la llei. Concretament, el president del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya, Guillem Vidal va arribar a dir que "exigir a un jutge saber català podria ser inconstitucional".

La capacitat de parlar i escriure el català per part dels funcionaris es baix i creix a un ritme lent (18). S'ha passat del 38,0% al 40,30% del 1997 al 1999. Els percentatges de documents notariais atorgats en català l'any 1999 són encara molt baixos a totes les "províncies" (les dades són provincials) del Principat (Barcelona 7,03%; Girona 20,70%; Lleida 9,61%; Tarragona 6,68%). L'evolució de la llengua en aquest àmbit sembla excepcionalment favorable a la "província" de Girona.

Fins aquí una breu pinzellada de la situació al Principat. No cal dir que en aquells territoris on l'ús formal de la llengua és menor que al Principat (País Valencià, Illes, Catalunya del Nord i Franja de Ponent) l'ús del català en l'àmbit del dret topa encara amb més dificultats. Per exemple, a la **Catalunya del Nord** (14) el català no té cap reconeixement en aquest àmbit. Només en casos molt excepcionals hi ha intèrprets disponibles si els interessats n'assumeixen la despesa. L'ús del català a l'administració de Justícia a la **Franja de Ponent** és totalment nul (14). Es tracta d'un dels sectors més oposats a la introducció de llengües altres que el castellà. Només aquelles persones que desconeguin el castellà tindrien en teoria el dret a expressar-se en la seva llengua a través d'un intèrpret, la qual cosa no es produeix mai atès que tothom sap el castellà. També en teoria, el dret civil aragonès permet, en les relacions jurídiques entre particulars, la introducció d'una clàusula precisant la llengua de comunicació, a la vegada que el codi de comerç estableix la validesa dels contractes sigui quina sigui la llengua utilitzada. Tot i així, la utilització pública de qualsevol document redactat en una llengua altra que el castellà requereix ser traduït a aquesta llengua.

A l'**Alguer** (14), l'italià és l'única llengua que s'utilitza habitualment als tribunals en la mesura que només s'utilitza el català en el cas (molt excepcional) que una persona no sigui capaç d'expressar-se correctament en italià o si l'advocat d'una de les parts ho sol·licita. Si es dona aquesta circumstància, les despeses de traducció i interpretació corren a càrrec de l'interessat.

A partir de les dades disponibles es pot afirmar que l'ús del català a l'àmbit del dret és minoritari o marginal, en qualsevol dels set territoris de parla catalana esmentats.

2.- LA SITUACIÓ LEGAL

2.1. Introducció: el marc legal actual.

El marc legal actual és una mostra del fraccionament dels Països Catalans. S'hi han de distingir els diferents territoris perquè les situacions legals són diferents.

El marc legal actual, en política lingüística, al **Principat** és reduït gairebé a la Llei de Política Lingüística 1/98, de 7 de gener, si bé podem trobar altres disposicions de diferents rangs legals –gairebé sempre de rangs inferiors, com poden ser decrets, reglaments, convenis col·lectius, etc.–, que dediquin algun dels seus articles a l'ús de la llengua en l'àmbit o sector que regulin: aquest fet provoca una gran dispersió en la normativa lingüística, i en molts casos és possible afirmar que hi haurà un tractament o altre segons el cas. Tot i això, com hem dit, la legislació vigent en matèria lingüística que regula l'ús de la llengua i estableix uns principis bàsics i generals de l'ús del català, és la Llei de Política Lingüística 1/98.

La legitimitat d'aquesta Llei deriva directament de l'article 3 de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya, que declara que la llengua pròpia i oficial de Catalunya és el català i nomena la Generalitat garant de l'ús normal i oficial del català.

Dins l'àmbit d'actuació de l'empresa, la Llei de política lingüística 1/98, de 7 de gener, dedica el Capítol V a regular l'ús de la llengua en l'activitat socioeconòmica de Catalunya, fent expressa referència a l'ús lingüístic del català a les empreses públiques, les empreses de servei públic, les empreses concertades o subvencionades, les empreses privades i a l'activitat professional i laboral.

Aquest Capítol és una manifestació de la voluntat de la Llei de garantir el català en tots els àmbits de la vida social catalana, concretament, com diu el punt IV) del Preàmbul, la vocació d'aquesta Llei consisteix a regular l'ús de les dues llengües oficials a Catalunya, establint mesures d'emparament i promoció de l'ús del català per a aconseguir-ne la normalització i mesures de foment per a garantir-ne la presència en tots els àmbits.

Un dels trets més destacats d'aquest Capítol rau en el fet que conjuntament amb els articles 15 i 26 de la mateixa Llei, són els únics pels quals s'estableixen de forma expressa unes garanties de compliment amb la possibilitat d'iniciar un possible procediment sancionador davant possibles vulneracions.

Finalment, destacar que per adaptar-se a les esmentades disposicions legals, la Llei estableix com a regla general un termini de dos anys, amb la possibilitat de cinc en el cas d'empresaris i empresàries autònoms, i de forma excepcional, en l'etiquetatge de determinats productes.

El marc legal al **País Valencià** és la Llei d'ús i ensenyament del valencià 4/1983, de 23 de novembre en el marc de l'article 7 de l'Estatut d'Autonomia.

El marc legal a les Illes és La Llei de Normalització Lingüística de les Illes Balears del 29.4.1986 en el marc de l'article 3 de l'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears.

El marc legal a la **Catalunya del Nord** es pot considerar que és la Carta Europea de les llengües regionals que recentment va subscriure l'Estat francès.

El marc legal a **Andorra** és la Constitució d'aquest Estat, la qual en el seu article 2 estableix que la llengua oficial de l'Estat és el català. El govern ha promulgat un projecte de llei d'ordenació lingüística que proclama que el català ha d'ésser la llengua de totes les institucions públiques andorranes i la d'ús normal i general en totes les activitats socials i públiques.

El marc legal a la **Franja de Ponent** és l'Estatut d'Autonomia d'Aragó i en particular l'article 7 d'aquest Estatut.

2.2. Situació legal actual.

En l'apartat anterior hem exposat breument el marc bàsic legal de l'ús del català al Principat, si bé cal afegir que no es limita a allò que s'ha exposat ja que hi ha d'altres cossos normatius que recullen disposicions en matèria lingüística; en aquest apartat tractarem de forma més exhaustiva el contingut de la Llei de Política Lingüística en matèria d'empreses i analitzarem la protecció legal que ofereix a la llengua en aquest àmbit.

La vocació legal expressada en el Preàmbul de la Llei de Política Lingüística 1/98, topa amb el contingut real que posteriorment desenvolupa en el cos de la llei: si bé es cert, que l'esmentat Capítol Vè intenta arribar a tots els àmbits del sector socioeconòmic, fet que suposa un pas endavant respecte l'antiga Llei de Normalització Lingüística 7/83 que només es referia a les empreses públiques, quan analitzem detalladament els articles que el componen, ens trobem que el contingut regulat és tan mínim que és impossible aconseguir els objectius assenyalats.

Perquè una llei esdevingui plenament eficaç primer ha de regular en el mateix cos els drets i deures, i un cop determinats aquests, ha de preveure les sancions i procediment sancionador a aplicar davant possibles violacions als drets i deures regulats. Aquest conjunt de drets i deures es poden regular en una mateixa disposició legal o remetre's a una altra normativa, però això sí, cal que aquesta remissió es faci de forma explícita, i mitjançant normativa amb rang de llei.

Una de les mancances més importants amb què topa el desenvolupament de la Llei és la manca de capacitat sancionadora davant els possibles incompliments. En efecte, com a regla general, la Llei 1/98 no preveu la possibilitat d'aplicar sancions davant un possible incompliment, ni tampoc es reserva el dret de regular en un futur les possibles sancions i procediment a aplicar davant possibles violacions. Aquesta greu limitació impedeix un desenvolupament normal de la Llei, fins i tot podríem dir que, en molts casos, suposa deixar-ne l'aplicació a la voluntat dels particulars. Aquest fet en redueix dràsticament l'eficàcia i fa que sigui gairebé una declaració de drets lingüístics sense allò que és el més important de tota regulació amb vocació d'aplicabilitat: la capacitat punitiva davant possibles violacions.

Tot i així, com hem dit, el sector socioeconòmic és un dels àmbits, on de forma excepcional, es preveu l'aplicació de sancions, i, per la seva aplicació, es remet a la Llei del procediment sancionador previst a la Llei 1/1990, sobre la disciplina del mercat i de defensa dels consumidors i dels usuaris.

Cal diferenciar la situació segons l'àmbit a què ens referim perquè els deures lingüístics no són els mateixos, per aquest motiu entenem que el contingut d'aquesta ponència els ha d'analitzar un per un d'acord amb els règims exposats a l'apartat 1.1.b:

- a) Empreses públiques de l'Estat, del govern autonòmic i de les corporacions locals.
- b) Empreses i entitats públiques o privades que ofereixen serveis públics.
- c) Empreses concertades o subvencionades.
- d) Empreses privades.
- e) L'activitat professional.
- g) L'activitat laboral.

3.- PROPOSTES EN EL MARC LEGAL ACTUAL.

En el marc legal actual la ponència fa les següents propostes generals:

- **potenciar les organitzacions que lluiten en defensa de la llengua**, ja que el futur del català no està assegurat en cap dels set territoris amb la simple aplicació passiva de la llei.
- **promoure la coordinació de les organitzacions que lluiten en defensa de la llengua de tots els Països Catalans** i, en concret la constitució d'una **Federació** d'aquestes organitzacions que reforci la idea d'unitat lingüística i al mateix temps respecti l'autonomia de totes les organitzacions.
- **activar la conscienciació cultural i nacional a partir de l'ensenyament i dels mitjans de comunicació**. Sense autoestima nacional no hi ha una sòlida consciència lingüística. Això comporta una preparació adequada dels professors i dels periodistes.
- **reivindicar els drets lingüístics dels catalanoparlants** començant per una àmplia campanya de difusió d'una publicació explicativa d'aquests drets. Creació d'una pàgina a Internet que es faci ressò dels greuges lingüístics a qualsevol part dels Països Catalans.

En l'àmbit de l'empresa:

- Actualitzar l'Estatut del **consumidor** per tal de reforçar la legislació que afavoreixi l'ús del català.
- **oferir o millorar els serveis lingüístics a les empreses**: cursos de català, consultes lingüístiques, vocabularis especialitzats, etc.
- **incentivar les empreses que fan publicitat en català** per mitjà de bonificacions o descomptes de taxes.
- **imposar condicions lingüístiques a les empreses multinacionals** que s'instal·len en ajuntaments o en comunitats autònomes dels Països Catalans.
- **fer les gestions necessàries per a disposar de programes informàtics en català i per a difondre'ls de manera suficient**.
- **pressionar les Institucions perquè potenciïn les indústries culturals en català** en el sentit iniciat al Principat amb la creació de l'Institut Català de les Indústries Culturals.
- **comprar els productes etiquetats en català i no comprar els que ignoren la nostra llengua** per pressionar les empreses que discriminen el català.
- **denunciar les empreses que incompleixen la llei i que vulneren els drets lingüístics dels catalanoparlants**.

En l'àmbit del Dret:

En el cas específic de l'àmbit del Dret hem resumit les propostes d'Albert Malaret publicades al llibre "Reflexions al cap de 20 anys del Congrés de Cultura Catalana" (19), fent-les extensives a tots els Països Catalans d'acord amb les possibilitats. En l'elaboració d'aquestes propostes també hi va intervenir el magistrat Santiago Vidal.

En l'Administració de Justícia

- Cal implementar **criteris d'exigències graduals** del coneixement del català, com a requisit de capacitat per poder accedir i romandre en les places de l'àmbit judicial arreu de Catalunya, d'acord amb la realitat sociolingüística del nostre país, d'acord amb la doctrina del Tribunal Constitucional, reflectida en les STC 56/90 i 46/91.

- Cal reclamar l'efectiva descentralització dels òrgans del govern del poder judicial, amb la **creació del Consell Territorial del Poder Judicial**, amb competències adients en matèria de selecció, formació, nomenament, trasllat i règim disciplinari dels membres de la carrera judicial en exercici a Catalunya, tot desenvolupant allò que és previst en els arts. 22 i 23 de l'EAC.
- Cal fomentar en l'àmbit universitari l'interès dels futurs llicenciats en dret envers el món de la judicatura, i potenciar el programa de beques del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada del Departament de Justícia de la Generalitat adreçat als llicenciats en dret, **per tal d'incentivar-los cap a l'Administració de Justícia**, per tal que, a mitjà termini, el país generi la major part dels seus propis funcionaris públics.
- Cal exigir la inclusió en el programa d'estudis obligatoris de l'Escola Judicial, amb seu actual a Barcelona, **d'un curs d'aprenentatge de nivell bàsic de cada una de les llengües autonòmiques**, català, èuscar i gallec, la superació del qual hauria de ser **requisit per poder optar a qualsevol plaça judicial** de la respectiva comunitat autònoma.
- Cal reclamar al *Consejo General del Poder Judicial* el desenvolupament reglamentari efectiu i immediat de l'article 341.2 de la Llei Orgànica 16/94, de 8 de novembre, per tal de **restituir els criteris de promoció preferent i mèrit del domini bilingüe** i del dret propi de les CCAA, aprovats per l'acord del ple del 23-10-91 i anul.lats per la STS del 29 d'abril de 1995.
- Cal potenciar al màxim l'actual programació del Departament de Justícia quant al desenvolupament dels cursos d'aprenentatge de l'idioma català, adreçats a jutges, secretaris i personal administratiu de l'Administració de Justícia, de tal manera que hom pugui **assolir el nivell C de la Junt Permanent en un termini màxim de tres anys** –almenys pels qui arribin destinats a Catalunya a partir del 1.01.99 (l'escrit d'Albert Malaret és del 1998) –, amb el deure de superar-lo si es vol romandre en aquest servei arreu de Catalunya, atès que és un requisit inalienable de capacitat per desenvolupar la seva funció amb respecte dels drets dels ciutadans.
- Cal dotar l'oficina judicial, i fer-ne ús eficient, dels **moderns mitjans de treball informàtics, telemàtics i audiovisuals**, com a mètode de normalització del català en l'àmbit jurídic, alhora que com a estri adient de traducció simultània del castellà, quan hom ho demani i sigui necessari per evitar tota indefensió.
- Cal reclamar que en el **Tribunal Suprem** de l'Estat espanyol hi hagi un nombre adient de **magistrats bilingües**, amb domini de les diverses llengües de les comunitats autònomes que integren llur realitat plurinacional, amb competència jurisdiccional per resoldre els recursos de cassació en matèria de dret civil comú, i d'unificació de doctrina en l'àmbit del dret civil propi de cada comunitat autònoma.
- Cal instar el Consell d'Il.lustres Col.legis d'Advocats de Catalunya i els homònims de Procuradors, Notaris i Registradors, que **fomentin les campanyes endegades de dinamització de l'ús del català en la seva tasca professional**, tant en l'àmbit del dret privat com en llurs relacions amb l'Administració de Justícia, per tal d'assolir la seva efectiva implicació en el procés de normalització lingüística del català en l'àmbit del dret.

En els altres espais jurídics

- Promoure tant com sigui possible **l'ús de la llengua catalana a les facultats de dret** i en els cursos de pràctica jurídica d'accés a la professió que depenen tant de les universitats com dels col.legis professionals, assegurant que els estudiants assoleixin a la fi dels cursos un coneixement suficient del llenguatge jurídic en català per poder desenvolupar amb normalitat l'activitat professional.

- Promoure la publicació de **llibres de text de dret**, de bibliografia, bases de dades de gestió en català, així com la versió catalana oficial de les principals lleis i reglaments de l'Estat.
- Promoure programes de normalització lingüística en els col·legis d'advocats i procuradors, notaris i registradors en el sentit de facilitar **formularis de documents jurídics, així com el reciclatge de professionals i personal de llurs despatxos i oficines**. Aquest procés normalitzador s'hauria d'estendre a altres professionals que actuen en l'àmbit jurídic, com ara els gestors administratius, els agents de la propietat immobiliària o els graduats socials.
- Que les actuacions de les **cambres de la Propietat** assumeixin la llengua catalana com a llengua pròpia i oficial tant en els actes d'administració com en les actuacions davant els tribunals i facilitin, llevat de petició en contra, els formularis de contractes d'arrendament urbans en català.
Que les cambres de Comerç i Indústria, les caixes, bancs i companyies d'assegurances utilitzin la llengua catalana en les escriptures de les hipoteques i pòlisses i en les actuacions judicials, les quals representen bona part dels plets que se segueixen als tribunals.
Amb aquest objectiu la Fundació Congrés de Cultura Catalana s'hauria d'adreçar a totes aquestes entitats a fi que les seves actuacions en aquestes matèries s'ajustessin a les presents recomanacions.
- Que el Parlament de Catalunya legisli sobre l'ús del català als registres civils, mercantils i de la propietat en relació als assentaments i lliuraments de certificacions.
- Fer efectiu el traspàs de les competències de nomenaments de notaris i registradors previst a l'article 25 de l'Estatut, i que en el nomenament i concursos de trasllat de notaris i registradors s'asseguri el coneixement de la llengua i el dret de Catalunya.
- Que el desplegament de la policia catalana no obsti perquè els cossos de seguretat de l'estat assumeixin la doble oficialitat, assegurant que els funcionaris d'aquesta coneguin suficientment la llengua catalana.

4.- PROPOSTES MÉS ENLLÀ DEL MARC LEGAL ACTUAL

Els marcs legals actuals presenten fortes limitacions, en alguns territoris més acusades que en d'altres. Les propostes anteriors s'han referit també a aspectes legals per tal de millorar l'aplicació dels principis generals, però la ponència considera que per tal d'aconseguir una millora substancial de l'ús del català cal superar l'actual marc legal i, per això, fa les propostes següents:

- **reconeixement del català com a llengua cooficial** en els territoris on encara no ha estat reconegut.
- **reivindicació del català com a única llengua oficial** en els territoris on la cooficialitat és ja un fet. L'únic marc legal que pot garantir la supervivència de les llengües minoritàries és el que estableix l'oficialitat única territorial. La distinció entre llengua pròpia i llengua oficial de l'Estatut de Catalunya podria interpretar-se en aquest sentit si no hi hagués la Constitució espanyola de rang superior que estableix l'obligatorietat única de la llengua castellana o espanyola. Sense negar que hi pugui haver diferents interpretacions de la legalitat vigent, i que fins i tot alguna interpretació pugui ésser favorable a l'Estatut, aquesta ponència considera que per tal d'aconseguir un marc legal adequat **és necessària la modificació de la Constitució espanyola**. Per tal de fer possible aquest objectiu és imprescindible incrementar la lluita lingüística als Països Catalans de manera que repercuteixi políticament.

- **reconeixement del català com a llengua oficial de la CEE.** La ponència considera que el fet que el català sigui llengua oficial d'un estat (Andorra) i llengua cooficial en un territori amb 11 milions d'habitants són raons de pes suficient per exigir aquest reconeixement.

Desembre del 2000

5.- NOTES BIBLIOGRÀFIQUES

- 1.- L'ús de la llengua catalana a les empreses de Catalunya. Enquesta realitzada el 1992 per ICOP, S. A. per encàrrec de l'Institut de Sociolingüística Catalana de la Direcció General de Política Lingüística de la Conselleria de Cultura de la Generalitat de Catalunya.
- 2.- L'índex d'utilització del català (IUC) és un indicador quantitatiu de l'ús de la llengua catalana, resultat d'una fórmula en què intervenen seixanta variables diferents.
- 3.- Solé i Camardons, Joan. La llengua de la publicitat exterior a Barcelona. Sociolingüística. Direcció de Política Lingüística de la Conselleria de Cultura de la Generalitat de Catalunya.
- 4.- Centre divulgador de la Informàtica. Generalitat de Catalunya.
- 5.- Informe sobre política lingüística 1999. Direcció General de Política Lingüística de la Conselleria de Cultura de la Generalitat de Catalunya.
- 6.- Dades esmentades per Lluís Marquet al seu article publicat en el llibre de ponències del 1r Congrés d'Enginyers de Llengua Catalana. Manresa 2000.
- 7.- Albertí, Xavier i Josep Vicens. El català a l'empresa: l'empresa de normalitzar . Federació d'Organitzacions empresarials de Girona. 1994.
- 8.- Romaguera, Àlex. El català, qüestió de llei?- Illacrua núm 77, abril 2000.
- 9.- El valencià a l'àmbit comercial i financer, 1986. Servei d'Investigació i Estudis Sociolingüístics. Conselleria de Cultura, Educació i Ciència. Generalitat Valenciana.
- 10.- El valencià a l'àmbit comercial, 1991. Servei d'Investigació i Estudis Sociolingüístics. Conselleria de Cultura, Educació i Ciència. Generalitat Valenciana.
- 11.- El català a Mallorca. Institut de Sociolingüística Catalana.
<http://www.uoc.es/euromosaic/web/document/catala/an/c3/c3.html>
<http://www.uoc.es/euromosaic/web/document/catala/ca/i3/i3.html>
- 12.- El català a la Catalunya Nord. Institut de Sociolingüística Catalana.
<http://www.uoc.es/euromosaic/web/document/catala/ca/i5/i5.html>
- 13.- <http://www.sola-sole.com/b439.htm>
- 14.- Euromosaic. Institut de Sociolingüística Catalana.
- 15.- Estudi del Col·legi d'Advocats (1994). Col·legi d'Advocats de Barcelona.
- 16.- Sociolingüística. Direcció General de Política Lingüística de la Conselleria de Cultura de la Generalitat de Catalunya.
- 17.- Bañeres, Jordi. L'impacte de la Llei de Política lingüística sobre els sectors encara no despleats normativament. Crònica de gener de 1998 a octubre de 1999. Institut de Sociolingüística Catalana.
- 18.- Informe sobre política lingüística 1999. Direcció General de Política Lingüística de la Conselleria de Cultura de la Generalitat de Catalunya.
- 19.- De les idees als fets. Reflexions al cap de vint anys del Congrés de Cultura Catalana. Barcelona 1999.

Multiculturalitat i identitat

Eva Castellanos, Marta Serra.

Introducció

Actualment hi ha molt pocs estats al món en què els ciutadans s'integrin a una mateixa comunitat lingüística o pertanyin a la mateixa comunitat etnonacional. Segons estimacions recents, els 184 estats independents que hi ha al món contenen més de 600 grups de llengües vives i 5000 grups ètnics. Aquesta diversitat cultural és, en bona part, resultat dels diferents fluxos migratoris, però sens dubte també s'hauria de fer referència a l'existència de diferents comunitats històriques o nacions en un mateix estat. La multiculturalitat, és a dir, la convivència entre diferents cultures en una mateixa àrea geogràfica, és un dels conceptes que va sorgir als anys seixanta, a Anglaterra i als EEUU, per reflexionar sobre aquesta qüestió.

Un cop acabada la Segona Guerra Mundial, van iniciar-se els grans moviments migratoris, motivats bàsicament per factors econòmics, des dels països en vies de desenvolupament cap a Europa del Nord i Central. A l'hora d'enfocar les polítiques d'immigració, els estats europeus es poden classificar en dos grups, segons el model d'integració escollit: el pluralista i l'assimilacionista.

El model pluralista o multicultural parteix del respecte a les diferents cultures d'origen dels immigrants, les minories són tractades com a grups diferenciats i poden mantenir la seva cultura i tradicions. Aquest model recull la tradició del relativisme cultural, que rebutja l'existència d'una cultura universal i defensa la igualtat de les diferents cultures. Correspon al model anglosaxó, i és també un enfocament més aviat propi dels estats, com Bèlgica o Alemanya, que van suposar, en un principi, que els immigrants serien residents temporals que tornarien al seu país d'origen. El pluralisme ha possibilitat l'existència de valors i estils de vida molt diversos, però hi ha tota una sèrie de riscos o problemes associats a aquest model. Les cultures o grups ètnics són entesos com a compartiments estancs, no es contempen gaires possibilitats d'interrelació o mestissatge. D'aquesta manera es poden arribar a reforçar la segregació i la creació de guetos, i fins i tot es poden arribar a fer més perdurables les desigualtats, ja que tot sovint darrere les diferències culturals s'amaguen desigualtats socioeconòmiques.

El model assimilacionista és característic d'aquells estats, com França, que van saber veure des d'un començament que l'establiment de la població immigrada podia ser definitiu i van fer plans per assimilar-la. Es basa en el principi d'igualtat. Tots els individus són iguals, és per això que hi ha un rebuig a la diferència. No s'encoratja a les diferents minories ètniques a organitzar-se comunitàriament, ja que el que es pretén aconseguir és una homogeneïtat i cohesió social.

Tots dos models són problemàtics; de fet, les discriminacions racistes i altres conflictes han sorgit en tots dos casos. S'ha plantejat com alternativa a la multiculturalitat el concepte d'interculturalitat, tot i que sovint els dos termes s'utilitzen indistintament. En la interculturalitat, es parteix d'un concepte més actiu, ja que se suposa que hi ha d'haver un procés de canvi a dues bandes. És necessari un procés

d'interacció de tots els membres de la societat perquè es produeixi la integració. A més a més dels immigrants, la societat receptora també s'ha d'adaptar a la nova situació. D'aquí deriva el model d'integració intercultural; l'objectiu és la integració amb respecte per la diferència, és a dir, aconseguir la igualtat de drets per una convivència en la diversitat. Tot això requereix una nova forma d'entendre la identitat com veurem més endavant.

Cal tenir en compte que el debat sobre la multiculturalitat s'ha desenvolupat en uns contextos molt concrets, contextos tan diferents com Anglaterra o l'Estat Francès. En aquests contextos la diversitat cultural ha estat sovint entesa com a contrapunt d'unes cultures nacionals extremament potents, respecte a les quals les diferències culturals tendeixen a ser reduïdes a manifestacions de caire folklòric. Per tant, tot i que aquests debats ens puguin ser útils, hem de reflexionar sobre la complexitat del nostre propi context, i això és el que farem en els següents apartats de la ponència.

La multiculturalitat no pot ésser entesa sense aprofundir en l'anàlisi del context polític i socioeconòmic en el qual es produeixen els moviments migratoris. És per això que en el següent apartat descriurem breument les característiques de la immigració a Catalunya, n'analitzarem les causes, així com les condicions d'incorporació a la comunitat d'acollida (condicions laborals, llei d'estrangeria, etc.).

Els casos de multiculturalitat actuals no són més que una expressió del contacte entre pobles i entre cultures. Aquest contacte encara que prengui formes noves no és pas nou i, per tant, pot trobar elements d'explicació en l'anàlisi global de les relacions interculturals amb una perspectiva històrica. Considerem interessant aprofundir, en un altre apartat, en el coneixement dels intercanvis culturals i lingüístics al Mediterrani en diferents períodes històrics.

El següent apartat el dedicarem a reflexionar sobre el concepte d'identitat, que necessita ser reformulat. A continuació comentarem la Declaració Universal dels Drets Lingüístics, un document que ens ajuda a replantejar-nos la planificació lingüística tradicional, i en desenvoluparem les seves conseqüències en un altre apartat sobre política lingüística. Finalment, clourem la ponència amb una sèrie de propostes de cara al futur.

La immigració a Catalunya

Abans de centrar-nos en la situació actual de la immigració a Catalunya, val la pena tenir clar, tot i que de forma molt esquemàtica, un marc més ampli tant a nivell geogràfic com històric per contextualitzar els fluxos migratoris.

Des dels temps més remots han existit desplaçaments importants de població. Tot i això, podem destacar que les migracions constitueixen un component estructural del sistema mundial contemporani començat fa cinc segles, sota l'hegemonia de les potències colonials europees, amb el desenvolupament i expansió del capitalisme. Amb el "descobriment" de "nous" continents comencen els desplaçaments d'europeus. En aquest moment s'inicia el procés de colonització, és a dir, l'explotació econòmica i la introducció de la cultura europea en altres continents.

Les dinàmiques migratòries sorgides en l'últim terç del segle XX són en sentit invers: el moviment és des dels països en vies de desenvolupament cap a l'Europa del Nord i Central. Aquests fluxos migratoris van lligats a la globalització i, en bona part, a les desigualtats econòmiques entre diferents països, i s'han vist incrementades per la crisi de l'excloc de l'Est. A principis del 2000, pràcticament cap país estava al marge d'aquests fluxos migratoris.

L'any 1997 hi havia enregistrats a Catalunya 124.539 residents provinents de fora de l'Estat espanyol, xifra que representava l'2,04% de la població total¹. Aquest percentatge no és comparable amb la proporció de població estrangera a d'altres països europeus (10,7% a Bèlgica, 9% a Àustria, 8,6% a Alemanya o 6,4% a França), i no justifica l'alarma generada pels mitjans de comunicació entorn del tema. Titulars que utilitzen expressions tan desencertades com "una allau d'immigrants" més aviat contribueixen a allunyar-nos d'una anàlisi objectiva. Tot i això, a causa de la distribució desigual pel territori, la presència d'immigrants és especialment significativa en algunes zones, mentre que en altres quasi no és perceptible.

Hi ha més concentració en algunes zones, com per exemple al barri del Raval de Barcelona amb un 26% d'immigrants. Acostumen a ser barris en els quals el cost de l'habitatge és més baix, i on troben més fàcilment una xarxa social formada pels que han arribat abans. Són barris on, anteriorment a l'arribada d'immigrants, ja s'hi trobava la població amb més dificultats econòmiques. És en aquests casos que la immigració es pot veure com una font de conflictes. Es tracta de conflictes complexos, ja que sovint darrere el que s'identifica com a "xoc cultural" s'hi amaguen problemàtiques de tipus socioeconòmic.

Cal tenir en compte que la immigració no és homogènia; pot arribar a incloure des dels alemanys que tenen xalets a Mallorca, fins als nordafricans que treballen al camp en condicions laborals precàries. Les expectatives, els objectius, l'edat, la situació legal, etc. poden arribar a ser molt diferents. Fins i tot també pot variar la forma en què aquestes persones són percebudes. Una de les distincions més característiques és la que s'estableix entre l'estranger i l'immigrant econòmic. Els immigrants considerats econòmics són els provinents de països en vies de desenvolupament (Europa de l'Est, Iberoamèrica, Àfrica i Àsia, excepte Israel i Japó) i suposen un 1,44% del total de la població catalana.

Després d'aquesta breu descripció de les característiques de la immigració a Catalunya, val la pena fer una referència al marc legal que la regula. A l'Estat espanyol, fins fa ben poc, la immigració estava regulada per la Llei Orgànica d'Estrangeria (1985), llei amb un enfocament policíac. S'ha de tenir en compte que es va aprovar en vigílies de l'ingrés a la llavors anomenada Comunitat Econòmica Europea (1986), on la immigració era un fenomen important, que els governs europeus pretenien controlar tant en els seus països com en els nous membres. L'objectiu principal de la llei d'estrangeria era reduir al mínim l'arribada de treballadors estrangers, admetre'ls sempre per períodes curts i despreocupar-se de qualsevol altre aspecte.

Segons la legislació, un estranger pot viure a l'Estat espanyol en règim d'estada o residència. El règim d'estada permet la permanència i la lliure circulació pel territori

¹ Dades de l'Observatori permanent de la Immigració (CIDOB)

espanyol per un període no superior a tres mesos, sense intenció d'establir-s'hi ni de realitzar-hi activitats econòmiques lucratives. El primer permís de treball i de residència només podia durar un any i la seva renovació era per una altre any. La llei suposava que l'immigrant, quan acabava el contracte de treball o perdia la feina, havia de tornar immediatament al seu país, i si no ho feia se l'expulsava. No es preveia la possibilitat d'una immigració estable, i per tant, tampoc el reagrupament familiar o la prestació de serveis socials als immigrants. Tots aquests elements s'han introduït posteriorment, de vegades mitjançant unes normes que estaven impulsades per tractats internacionals o per la jurisprudència dels tribunals.

Les sentències del Tribunal Constitucional i del Tribunal Suprem, i indirectament, la jurisprudència del Tribunal Europeu dels Drets Humans, han qüestionat progressivament les limitacions de la llei als drets dels immigrants. La mateixa administració ha hagut d'afrontar les bosses d'immigració irregular amb la promulgació de diverses "regularitzacions" (1986, 1991 i 1996) i amb la previsió dels "contingents" anuals que s'estan aprovant des de 1993 i que funcionen com a regularitzacions encobertes per a immigrants que estan en condició irregular.

La nova "Llei Orgànica sobre els drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva integració social", va entrar en vigor el 2 de febrer del 2000. La seva principal aportació ha estat recollir tota una jurisprudència i un marc legal que estaven dispersos. L'enfocament és diferent de l'anterior llei, ja que es pretén que la situació d'irregularitat no comporti una privació radical de drets.

Aquest estiu, amb l'esborrany de la modificació de la llei d'estrangeria aprovat el dia 7 de juliol del 2000 pel Consell de Ministres, la diferenciació entre els drets dels immigrants regularitzats i els irregulars s'ha tornat a ampliar. La modificació afecta especialment els mecanismes que regulen l'accés a la regularització. L'excusa per modificar la llei era reduir l'acció de les màfies organitzades d'entrada d'immigrants, però a l'hora de la veritat suposa una retallada de drets i, indirectament, el foment de l'economia submergida. Les modificacions es basen en una criminalització de l'immigrant: es tornen a incloure les expulsions quan no es tenen els documents en regla o per haver entrat de forma irregular, o pel fet de treballar sense tenir el corresponent permís de residència i treball. Es pot detenir per autoritat governativa fins a 72 hores, prèvies a la sol·licitud d'internament, que pot arribar a ser de 40 dies. Aquesta modificació haurà de passar el tràmit parlamentari aquesta tardor i no es preveu que entri en vigor fins a primers de l'any vinent. Quan surti el reglament que desenvolupi la llei encara es podrien limitar molt més els drets dels ciutadans irregulars.

L'article 149.1.2. de la Constitució espanyola dóna competències exclusives a l'estat sobre "les matèries de nacionalitat, immigració, emigració, estrangeria i dret d'asil". Tot i això ens trobem amb el fet que els governs autonòmics i locals, en la mesura que tenen competències en determinades àrees (ensenyament, serveis socials i sanitat), han anat veient com s'incrementaven les demandes d'accés a aquests serveis per part dels immigrants, a vegades fins i tot no documentats. En algunes ocasions s'han fet passos per atendre aquestes demandes, emparant-se en acords o tractats internacionals sobre els drets humans, per exemple l'escolarització de tots els menors encara que les seves famílies no estiguessin regularitzades, abans de recollir-ho la llei.

Una dada interessant és que Catalunya presenta un percentatge més gran d'estrangers que l'Estat espanyol respecte a la seva població total. Això es deu principalment a la proximitat de Catalunya als altres països de la UE, cap a on es dirigien inicialment els immigrants, i també al creixement econòmic, que ha fet que alguns es decidissin a quedar-se.

El govern català va crear, l'any 1992, la Comissió Interdepartamental d'Immigració. L'any següent es va aprovar el Pla Interdepartamental d'immigració, a partir del qual es desenvolupen una sèrie de programes concrets, enfocats sobretot a l'adequació de recursos existents per atendre també la població immigrada. Aquests programes es volen aplicar a través dels diferents consells comarcals.

Si tenim en compte l'origen dels immigrants, a Catalunya destaca el col·lectiu marroquí, que representa un 29% del total de residents estrangers (dades del 1996). És per això que en el proper apartat descriurem els contactes interculturals a la Mediterrània occidental al llarg de la història.

Els contactes interculturals a la Mediterrània occidental

Les relacions comercials i culturals entre el Nord d'Àfrica i les terres catalanes són antigues. En una primera època es tracta de relacions establertes per la mediació de pobles colonitzadors de la Mediterrània oriental com els cartaginesos, els quals amb seu a la Tunísia actual dominaren especialment entre els segles VII i el II aC les costes de la Mediterrània sud-occidental i concretament els ports nord-africans de Melilla, Tànger i Larraix, i els del territori català actual, Eivissa, Alacant i Sagunt.

La romanització posterior posà sota el mateix domini les dues ribes de la Mediterrània, entre les quals es desenvolupà un notable tràfic comercial i intercanvis culturals importants constatats entre d'altres aspectes en el procés de cristianització de la costa catalana actual per part d'evangelitzadors provinents del nord d'Àfrica.

El contacte més intens entre les poblacions d'una banda i l'altra de la Mediterrània (i que té lloc en un moment en què ja s'estava conformant la llengua catalana) cal assenyalar-lo, sens dubte, amb la conquesta àrabo-musulmana de finals del segle VII a principis del segle VIII. Aquesta conquesta de l'àrea que considerem, s'inicia a la zona nord-occidental d'Àfrica el 670 dC (fundació d'al-Qayruan, prop de Tunis) i es prolonga pel sud d'Europa fins al 732 (batalla de Poitiers). Es tracta d'una situació de dominació política que es mantingué a la Catalunya Vella menys de dos segles, fins al segle IX; però que a la Catalunya Nova durà entre quatre-cents i cinc-cents anys, fins als segles XII i XIII segons les zones.

Aquesta dominació comportà l'existència d'un poblament amazigh remarcable, especialment en algunes àrees de la Catalunya Nova, particularment al País Valencià i a Mallorca. Un bon nombre de topònims i assentaments testimonien aquest poblament. A la zona de la Catalunya Nova en sentit ampli, el nombre de testimoniatges és més gran amb una important quantitat de topònims sorgits de noms gentilicis que, encara que començats amb el prefix àrab "beni-" o "bani-", són d'origen amazigh.

Dins el conjunt dels nous pobladors, la població d'origen àrab era minoritària però va dominar políticament i culturalment damunt la majoria amazigha especialment fins a l'època de la conquesta almoràvit (meitat del segle XI). A partir d'aquest moment, tot i l'afebliment del poder àrab, l'arabització de la població amazigh continuà i d'això n'és mostra el fet que els manlleus lingüístics principals del català provinents d'aquest contacte de cinc segles entre la població nord-africana i la catalana s'hagin d'atribuir a l'àrab.

A més d'aquesta relació de veïnatge i de convivència, les relacions entre els catalans cristians i la població nord-africana musulmana foren intenses. Hi ha documentades relacions comercials i projectes de missions religioses amb Tunis a la primera meitat del segle XIII. Al llarg dels segles XIII i XIV s'establiren relacions amb d'altres ports del nord d'Àfrica com Alger, Bugia i Tremissèn. És a dir, preferentment a les costes dels territoris actuals d'Algèria i Tunis dins els límits que fixà l'anomenada "Concòrdia de Montegudo" a partir de l'any 1291 per a la Corona d'Aragó.

Mostres d'aquestes relacions són l'activitat de Ramon Llull, que escriví en català i àrab i visità Tunis i Bugia amb propòsits evangelitzadors. I també la vida d'Anselm Turmeda (1352-1423) frare franciscà originari de Mallorca convertit a l'Islam amb el nom d'*Abd Allah al-Turjuman* i resident a Tunis, el qual escriví igualment en català i en àrab. Mikel de Epalza analitza a la Gran Enciclopèdia Catalana, a l'article referent a Anselm Turmeda, la personalitat cultural d'aquest escriptor com "*un exemple de les complexes relacions i aculturacions entorn de la Mediterrània abans de l'enfrontament antiislamistadel segle XVI*".

La presència otomana al nord d'Àfrica (regió anomenada ja en aquesta època "Barbaria") a partir del segle XVI i la política agressiva espanyola a la Mediterrània crispen les relacions entre una banda i l'altra de la mar. És de resultes dels conflictes de l'enfrontament entre cristians i musulmans en el moment de la conquesta, i sobretot després d'aquesta confrontació posterior, que es va anar imposant una ideologia de tipus racista que es tradueix en una hostilitat i una desconfiança creixents envers els "moros".

Les relacions posteriors a aquest enfrontament ja tenen la forma d'agressions colonials dels Estats espanyol i francès al nord d'Àfrica, que es començaran a manifestar al segle XVI. Els catalans participaren, amb graus diferents de compromís, en aquestes empreses. La conquesta francesa d'Alger l'any 1830 comptà amb la col·laboració dels ports menorquins i obrí pas a una intensa emigració menorquina a Algèria. Els anys 1859-60 tingué lloc l'anomenada "Guerra d'Àfrica" on soldats catalans encapçalats pel general Prim participaren en la reducció de la revolta del Rif. També a finals del segle XIX té lloc una important emigració de població d'Alacant cap a Algèria, concretament a Orà (regió on ha perviscut una població de llengua catalana fins a èpoques recents). L'emigració i la guerra eren en la majoria dels casos una sortida a una situació de misèria extrema. L'allistament forçat a la guerra del Marroc provocà, però, en la major part de la població catalana fortes reaccions contràries, la més important de les quals fou l'alçament popular de 1909 anomenat "setmana tràgica".

La revolta d'Abdelkrim que mantingué una República independent del Rif entre 1921 i 1926, i que només fou vençuda per l'acció combinada dels exèrcits espanyol i francès, fou un altre element de confrontació que oposà tots dos pobles encara que es tractés per part dels catalans d'una participació parcial i per mediació d'aquests exèrcits colonials. Tot seguit ho fou també la guerra de 1936-39 a l'Estat espanyol en el sentit que un nombre significatiu de soldats marroquins participaren en les operacions bèl·liques al costat del bàndol franquista. Aquestes

experiències han contribuït, doncs, a distanciar més catalans i nord-africans (i particularment catalans i rifenys), tot exacerbant els odis i les desconfiances mutus.

A la segona meitat del nostre segle té lloc un doble flux de població de caire més econòmic: de manera general existeix l'increment de les relacions mútues afavorida pel desenvolupament dels mitjans de transport i dels mitjans d'informació, amb un creixement considerable dels desplaçaments temporals (per raons de col·laboració, d'estudi o simplement de turisme) de població catalana vers el Marroc. Pel que fa a les relacions més estables de poblament podem constatar (a part de les relacions amb Algèria i els algerians mantingudes més recentment especialment a través de Catalunya Nord) d'una banda, un moviment en nombre reduït però significatiu d'empresaris catalans (particularment valencians) que s'estableixen al Marroc; i d'altra banda, el començament d'un fenomen molt més considerable, que és la immigració significativa de mà d'obra marroquina als Països Catalans.

Vers un nou concepte d'identitat

La reformulació del concepte d'identitat és clau per fer avançar el diàleg intercultural en base a un intercanvi igualitari i enriquidor. Tradicionalment s'ha entès la identitat com allò que ens diferencia dels altres, ja sigui a nivell individual o col·lectiu, però és important recordar que la identitat ens proporciona el nostre lloc en el món, ens proporciona unes pautes de relació amb els altres.

La idea d'una identitat comunitària forta ve del segle XVIII, apareix a les acaballes de l'antic règim i en el moment del sorgiment dels estats moderns com Alemanya i França. Aquest concepte apareix en un moment en què el que interessa és enfortir els projectes d'unitat i diferenciació envers d'altres, expressa el sentiment que un poble té de les seves institucions, dels seus costums, i del seu passat. A partir d'aquí es va tendir a desenvolupar la noció d'identitat lligada a la definició d'una unitat essencialista i estàtica.

Actualment s'han qüestionat els discursos identitaris per la seva acceptació d'essències atemporals i les conseqüències que això comporta. Si partim d'una altra forma d'entendre la identitat, més dinàmica, amb més espai per a la transformació, trobem més marge per a la participació de la persona en el que serà un procés d'identificació.

Si reflexionem sobre el procés d'identificació d'una persona, veurem que aquesta va definint la seva identitat a mida que es descobreix a si mateix i es comença a conèixer. Això no ho fa mirant dins seu per buscar-hi essències eternes, sinó més aviat mirant d'entendre les relacions que manté o no manté en l'entorn en el qual es mou. La persona, al llarg de la seva vida, té experiències, es forma i canvia. Però, tot i aquestes transformacions, continua sent la mateixa persona. Per tant, per entendre la identitat no ens hem de fixar només en les continuïtats.

La identitat com una definició estàtica, essencialista, respon més aviat a imposicions polítiques, que el que pretenen és dissimular la discrepància i la diversitat.

La voluntat de viure al ritme de la pròpia història pot resultar molt incòmoda al poder de torn.

És per això que proposem un nou concepte no essencialista, que no exigeixi una coincidència total i única entre aquells que participen en un mateix projecte. Mentre que la visió essencialista dóna pas fàcilment als fonamentalismes i intransigències de tota mena, la identificació per criteris de familiaritat obre un espai immens a la llibertat dels subjectes en un marc de referències col·lectives.

Existeixen diferents opcions identitàries segons com es defineixi la pròpia identitat en relació a les altres. Una forma de representar aquestes opcions seria la tipologia que es reflecteix en la següent taula (extret d'Isidor Mari: Plurilinguisme a Europa i llengua catalana).

	<u>TANCADA</u>	<u>SELECTIVA</u>	<u>OBERTA</u>
<u>SUPERIOR</u>	<u>EXCLUSIVISTA</u> <u>Aïllament en l'autosuficiència</u>	<u>ELITISTA</u> <u>Les altres identitats són ornaments exòtics de la pròpia manera de ser</u>	<u>ASSIMILISTA</u> <u>Es fa seus els elements de les altres</u>
<u>IGUALITÀRIA</u>	<u>AÏLLADA</u> <u>No receptiva</u>	<u>RELATIVISTA I COMPOSTA</u> <u>Acceptació crítica de les altres amb valoració crítica de la pròpia</u>	<u>INDIFERENT</u> <u>No hi ha criteri de selecció de les altres identitats</u>
<u>SUBORDINADA</u>	<u>CAPTIVA</u> <u>Acomplexada. Autoodi</u>	<u>NOSTÀLGICA</u> <u>Veu en les altres identitats elements de prestigi. Els elements de la pròpia identitat tenen un valor simbòlic</u>	<u>TRÀNSFUGA</u> <u>Ràpid traspàs a una altra identitat</u>

L'opció més enriquidora és la combinació d'una identitat selectiva i igualitària. Una identitat que accepti les altres i n'adopti els elements que valori positius, i que al mateix temps sigui capaç de reflexionar de forma crítica sobre ella mateixa. Al ser selectiva ens permet parlar d'un procés actiu, en el qual no només hi ha lloc per a l'adhesió, sinó que també hi ha espai per a la crítica i el canvi. Per altra banda, es persegueix la igualtat en el pluralisme, o sigui, un tractament igualitari però no idèntic. El principi d'igualtat significa corregir les desigualtats amb intervencions diferenciades amb efectes equilibradors o compensadors. Hi ha circumstàncies en les quals aplicar un tractament idèntic no tindria efectes igualadors, sinó que reforçaria una relació desigual prèvia. Aquesta és la lògica del que s'anomena la discriminació positiva.

Aquesta nova forma d'entendre la identitat està relacionada amb la discussió sobre multiculturalitat. Ja hem dit abans que tan el model assimilacionista, com el pluralista, partien d'un concepte estàtic de cultura i identitat. D'una banda, el pluralisme ens porta a una diferenciació permanent, a una representació fragmentada i estàtica de la diversitat. Es donen drets als immigrants com a grups ètnics, i es creen recursos específics diferenciats als de la resta de la població; això també reforça al mateix temps la seva identificació com a grup. D'altra banda, l'assimilacionisme posa èmfasi en els drets individuals amb l'objectiu de preservar una identitat definida en el passat.

Contràriament al que suposen aquests models, les cultures o les comunitats ètniques no són blocs immutables i aïllats.

El model seguit per la política d'immigració d'Holanda podria definir-se com un punt intermig entre l'assimilació i el pluralisme. D'una banda, s'ha retirat la prohibició de matar animals de forma ritual, adaptant d'aquesta forma la legislació als costums dels immigrants musulmans. En canvi, no s'ha canviat l'edat on se situa l'educació obligatòria (16 anys), tot i que hi ha una bona part de les famílies musulmanes, que no la volen respectar, sobretot per a les noies, que consideren que han d'ajudar en les tasques domèstiques. Aquest exemple ens fa pensar en la necessitat de tenir clar que el respecte profund a la diversitat cultural no ens ha de portar a perdre conquestes democràtiques. Cal evitar, per exemple, que s'accentui excessivament la vessant religiosa de la cultura islàmica, de forma que no hàgim de recular en alguns àmbits ja clarament laics.

A més, la mateixa població immigrada, o per concretar més, el col·lectiu marroquí, tampoc representa un bloc uniforme. La identificació dels immigrants no és necessàriament tant sols en base al seu origen cultural; pot ser múltiple segons si se senten membres de grups diversos (grup d'edat, gènere, ofici, etc.). A vegades, els immigrants tenen una necessitat de reafirmar-se reforçant alguns aspectes culturals, o fins i tot concentrant-se en la religió. Però també existeix la dinàmica contrària, el desig d'alliberar-se d'alguns aspectes de la cultura d'origen. És enriquidor intentar entendre la cultura d'origen dels immigrants, però tampoc s'ha d'idealitzar.

La identitat és el concepte alhora estable i dinàmic que té cadascú, o cada col·lectiu, de si mateix, com a resultat de les relacions que ha mantingut amb els altres. És una realitat evolutiva que es transforma al llarg de la vida o de la història, i interactiva, ja que es deineix per contrast amb l'entorn. A més, la identitat no té perquè ser única i uniforme, no cal que existeixi una coincidència total i única entre aquelles persones que participen en un mateix projecte, o que s'engloben dins d'una mateixa cultura.

Tot i que volguem allunyar-nos de concepcions essencialistes, una evolució no traumàtica de la identitat requereix el manteniment d'un sentit de continuïtat i una memòria individual o col·lectiva coherent, malgrat els canvis propis i els de l'entorn. El discurs identitari no excloent és enriquidor perquè reconeix la contribució dels immigrants, però no podem oblidar que l'espanyolisme s'ha aprofitat de la crisi dels discursos identitaris per posar en dubte els fonaments socials, històrics, polítics i culturals de la identitat catalana, fent passar el nacionalisme espanyol com a invisible.

Amb el qüestionament dels discursos identitaris, arguments com "És català tothom que viu i treballa a Catalunya" han justificat situacions de dominació lingüística, que han impedit que bona part de la immigració dels 50 i 60 adpotés la llengua catalana com a pròpia. Pot arribar a haver-hi diferents formes de sentir-se català, però cal reclamar el reconeixement de la llengua catalana com la llengua pròpia de Catalunya.

La identitat col·lectiva és fonamentalment un fenomen d'identificació basat, no pas en una igualtat de trets coincidents, sinó en una coincidència de voluntats i interessos. En la nostra societat actual, aquesta identificació té com a eix fonamental la llengua, per mitjà de la qual s'articulen els elements culturals heretats del passat i les

diferents aportacions del present. La construcció nacional és, doncs, la construcció d'una col·lectivitat d'identificacions i d'interessos vehiculada per una llengua comuna.

El futur de la identitat nacional, al si d'una societat sotmesa a influències multiculturals, es desenvoluparà en funció de les perspectives de futur que plantejem per a la nostra societat. Pensar la societat que volem és la millor manera d'avançar en la defensa d'una identitat nacional com un objectiu desitjable, que permeti alhora la cohesió de la societat i el desenvolupament de l'intercanvi igualitari que hem plantejat.

En el següent apartat comentarem les aportacions de la Declaració Universal dels Drets Lingüístics per poder establir aquest intercanvi igualitari, sobretot comentarem la definició de tota una sèrie de conceptes per desenvolupar-lo.

La Declaració Universal dels Drets Lingüístics

Aquest document va ser impulsat pel Centre Català del PEN Club, amb el suport de la UNESCO, i diverses ONG d'arreu del món. Va ser aprovat a Barcelona el 6 de juny de 1996. El seu objectiu principal era posar les bases d'un marc polític de la diversitat lingüística, basat en el respecte, la convivència i el benefici recíprocs.

Basant-se en l'anàlisi d'una gran varietat de situacions lingüístiques d'arreu del món, es veu la necessitat de fer una diferenciació entre el concepte de comunitat lingüística i el de grup lingüístic. La Comunitat Lingüística és: "tota societat humana que, assentada històricament en un espai territorial determinat, reconegut o no, s'autoidentifica com a poble i ha desenvolupat una llengua comuna com a mitjà de comunicació natural i de cohesió cultural entre els seus membres"(article 1.1.). Mentre que el Grup lingüístic és: "tota col·lectivitat humana que comparteix una mateixa llengua i que es troba assentada en l'espai territorial d'una altra comunitat lingüística però sense una historicitat equivalent, com succeeix en casos diversos com ara immigrants, refugiats, deportats o els membres de les diàspores" (article 1.5.).

A partir d'aquí es reflexiona sobre els drets lingüístics i el debat entre els drets individuals i els col·lectius. La tendència homogeneïtzadora dominant ha trobat en els drets lingüístics individuals un esquer per aconseguir els seus objectius, apostant pel bilingüisme. La problemàtica del bilingüisme és que discrimina els parlants de llengües minoritzades. La competència en dues llengües només s'espera d'aquells que tenen com a primera llengua una llengua minoritzada, no dels parlants de llengües majoritàries. Per tant, el bilingüisme representa un simple trànsit cap al monolingüisme de la llengua dominant.

Es proposa el poliglòtisme, o sigui, la diversitat lingüística, en un marc en el que els drets individuals i els col·lectius no s'entenen com a contraposats, sinó més aviat com a complementaris. És clau el concepte de llengua pròpia d'un territori. També es clarifica la necessitat de drets individuals i drets col·lectius, tan pels membres d'una comunitat lingüística com d'un grup lingüístic. El més important és que aquests drets s'han de poder combinar.

La declaració apareix com una resposta a la reducció de la diversitat lingüística, que a més a més de suposar un empobriment cultural, genera greus i creixents desigualtats econòmiques, socials, culturals. Quan una llengua mor, desapareix per sempre una forma de veure el món. Aquesta pèrdua no afecta tant sols les comunitats lingüístiques implicades, sinó tota la humanitat. Es pot preveure que durant el segle XXI s'estingiran el 90% de les llengües que encara es parlen al món. Això ens demostra que el model de planificació lingüística convencional ha fracassat. El que cal és planificar la diversitat per evitar l'homogeneïtzació lingüística.

La majoria de les llengües del món es troben en situació minoritària. Tothom, per tant, necessita una organització lingüística igualitària, sobretot ara que la humanitat sencera tendeix a funcionar més que mai com un sistema econòmic i cultural unitari. Segons aquesta perspectiva eco-lingüística, els drets individuals i els col·lectius no són antagònics, sinó que poden ser complementaris, amb l'objectiu de la preservació de la diversitat lingüística.

Molt bona part dels nostres problemes lingüístics són, i seran cada dia més, problemes generals de totes les llengües. Les noves formes de comunicació i l'evolució imprevisible de les tecnologies que les fan possibles, han convertit la majoria de les llengües en llengües minoritàries. La nostra experiència, com a comunitat lingüística que no ho ha tingut fàcil, ens dona elements per contribuir a la planificació de la diversitat.

Les polítiques lingüístiques davant les noves migracions

Així doncs, el tractament polític de l'intercanvi cultural no es pot limitar a la defensa dels drets individuals, ni als drets simplement territorials que parteixen d'una territorialització estricta de les cultures, a semblança dels estats tradicionals. Nous desenvolupaments com la Declaració universal dels drets lingüístics introdueixen referències legals i polítiques més adequades a les noves realitats. Queda clar el dret de les comunitats històriques a mantenir la seva pròpia llengua com a llengua de relació social en un territori determinat, i el dret dels grups lingüístics provinents d'immigracions recents a mantenir uns usos lingüístics, tot evitant la ruptura generacional.

Cal reflexionar sobre com reconciliar el dret individual de l'immigrant a la seva llengua materna, i el dret col·lectiu segons el principi de territorialitat, que parteix de la base que una llengua concreta és la pròpia d'un territori. No són necessàriament contraposats, però els intents de compaginar-los són complexos.

La nostra proposta és apostar per un plurilingüisme igualitari. Tot i això cal tenir en compte que el procés cap al plurilingüisme presenta oportunitats i amenaces, aspectes positius que cal aprofitar i potenciar, al costat de situacions més problemàtiques. Les amenaces estan relacionades amb la inseguretats que es pot derivar per la transmissió normal de la llengua pròpia del territori.

El nostre objectiu és un plurilingüisme igualitari. Tenint en compte que la llengua és una realitat eminentment social, la consideració purament individualista de la llibertat personal d'opció lingüística, fent abstracció del context sociolingüístic en què s'exerceix aquesta opció, pot servir, contradictòriament, per legitimar la desigualtat més radical. Només podem parlar d'autèntica llibertat personal d'opció quan les oportunitats que s'ofereixen als grups lingüístics són equivalents i tenen un caràcter recíproc o simètric en les seves respectives àrees històriques territorials.

El sistema de bilingüisme unilateral imposat pels Estats discrimina els parlants de llengües minoritzades, és un simple trànsit cap al monolingüisme de la cultura dominant. En la idea de bilingüisme hi ha implícita una jerarquització de les llengües que sempre acaba propugnant el coneixement de la llengua dominant com a necessària i el de la llengua recessiva com a qüestió sentimental.

Ara per ara, l'Europa multilingüe no queda reflectida com caldria en les institucions de la Unió Europea. Pel que fa a les polítiques lingüístiques davant les noves migracions, podem dir que hi ha diferents tractats a nivell internacional i europeu que pretenen afavorir la integració dels immigrants a partir de l'ensenyament de la llengua materna d'aquests, juntament amb la llengua del país d'acollida. En un principi, les classes de llengua materna s'oferien perquè se suposava que tornarien al seu país d'origen. Posteriorment, es va veure que el domini de la llengua materna facilitava la integració a la societat d'acollida, ja que per integrar-se necessitaven valorar els seus orígens (i reforçar així l'autoestima).

Fins fa poc, l'ideal semblava ser una escola no tan sols unilingüe, sinó també unidialectal, un dels objectius de l'escola era que tothom acabés usant l'estàndard. Encara avui en dia es transmet que hi ha llengües que tenen una categoria i un valor diferent. Tot i això sembla que la tendència està canviant, i es valora més l'habilitat lingüística d'acord amb uns criteris més amplis. Potser es podria aprofitar aquesta petita obertura cap a la diversitat per impulsar el plurilingüisme igualitari que plantejarem abans.

Abans que res hauria de quedar clar quina és la llengua pròpia del territori d'acollida i considerar-la com a llengua de relació preferent i la base de l'ensenyament. A continuació seria interessant transmetre el valor de la diversitat lingüística. Una proposta concreta seria introduir crèdits variables per a l'ensenyament d'algunes llengües pròpies de la immigració. Aquestes classes no anirien dirigides als fills d'immigrants exclusivament, sinó que anirien adreçades a l'alumnat en general. L'objectiu no seria l'aprenentatge d'un bon nivell d'aquella llengua, sinó més aviat despertar l'interès per la varietat lingüística.

Una de les llengües escollides podria ser l'amazigh (bereber) per la importància numèrica d'aquest col·lectiu. Això serviria també per desfer malentesos i posar remei al desconeixement sobre la cultura d'alguns col·lectius. L'Estat espanyol té un acord firmat amb el Marroc (Conveni de Cooperació Cultural entre Espanya i el Marroc, del 14 d'octubre de 1980), l'article 4 del qual diu que el govern espanyol facilitarà l'ensenyament de la llengua àrab als alumnes marroquins escolaritzats en centre primaris i secundaris. El que no es té en compte és que un percentatge considerable d'aquests alumnes no tenen com a primera llengua l'àrab sinó l'amazigh.

Un altre objectiu, aquest ja traspassant els límits de l'escola, seria potenciar una col·laboració conjunta entre immigrants i autòctons per lluitar pels drets del parlants de llengües minoritzades i la diversitat lingüística. A França els berebers de la Cabília han pogut organitzar-se i avançar en les seves reivindicacions en millors condicions que en el seu país d'origen.

Per completar la política lingüística també cal desenvolupar una política cultural. Les relacions interculturals es veuen condicionades per plantejaments polítics i ideològics. La cultura no pot ésser reduïda a un simple mercat liberalitzat de productes. I cal assenyalar sempre en cada cultura la intervenció concreta dels poders socials i polítics en la seva orientació i difusió. Concretament no es pot desestimar de cap de els maneres - i menys en un context europeu - el paper fonamental dels Estats en la defensa d'unes determinades llengües o trets culturals (els que són considerats propis i exclusius de la seva identitat).

És en aquest marc sociopolític on cal situar els models més difosos, els quals defineixen la multiculturalitat com un fenomen sotmès a les simples i pures lleis del mercat. El ciutadà seria així un simple consumidor de productes culturals al qual s'oferiria una diversitat d'opcions entre els quals li caldria tan sols elegir. Cada ciutadà tindria així aparentment garantits uns drets cívico-polítics com a individu. S'ha de superar aquesta caricatura de la cultura, de tipus mercantilista.

S'han arribat a criticar algunes comunitats lingüístiques històriques, precisament parlants de llengües minoritzades, perquè suposadament dificulten l'incorporació d'immigrants, o els discriminen (p.ex. Flandes). Nosaltres creiem que la nostra experiència en matèria lingüística no suposa necessàriament una discriminació dels immigrants, més aviat ens pot ajudar a comprendre més fàcilment la importància i la dinàmica d'aquestes qüestions (les dificultats que poden tenir).

Propostes del Congrés de Cultura Catalana sobre Multiculturalitat i Identitat

En relació a totes aquestes reflexions formulem les propostes concretes següents:

1.- Treballar pel desenvolupament dels drets dels immigrants per tal d'avançar cap a unes condicions que permetin un intercanvi socialment més igualitari (aconseguint, per exemple, competències polítiques plenes en aquest camp). Avançar en la concreció dels drets bàsics també significa poder esperar que s'assumeixin responsabilitats i facilitar les tendències a la identificació col·lectiva amb la comunitat receptora. Si s'aconsegueixen competències en política d'immigració es podran definir uns objectius més adaptats al context català. Caldria un enfocament integral, que posés èmfasi en la igualtat de drets i oportunitats. D'altra banda hauria de quedar clar que la cultura receptora és la catalana, i establir tota una sèrie de prioritats en relació a aquest fet que altres marcs institucionals no es plantejarien.

2.- Garantir les condicions perquè el català esdevingui el vehicle general de relació social. Això implica fer els passos necessaris a nivell legislatiu i a nivell de polític

institucional, alhora que impulsar el desenvolupament adequat de les indústries culturals.

3.- Assegurar per a tothom la consolidació dels drets lingüístics i culturals com a drets que només tenen sentit ple si són col·lectius. La tendència ha d'ésser aconseguir un marc polític que permeti la combinació de l'oficialitat única per a la llengua catalana amb unes polítiques lingüístiques que permetin el manteniment dels trets lingüístics i culturals dels grups provinents de la immigració, tot evitant la ruptura generacional al si d'aquests grups.

4.- Fomentar el coneixement de les cultures i les llengües dels grups immigrants com a mesura d'acostament a la realitat d'aquests grups al nostre país, fent del coneixement mutu la base de la convivència democràtica. En aquest sentit, convindrà no quedar-se en aspectes superficials. Per exemple, tenint en compte la gran proporció de població de llengua amazigha (berber) al si de la immigració nord-africana, caldria considerar la llengua i la cultura pròpies d'aquesta població tot evitant l'arabització forçada, contrària a les seves arrels culturals. Un acostament aprofundit a la llengua i a la cultura d'origen ajudaria també a evitar la identificació exclusiva d'aquest col·lectiu en base a la religió, en detriment del laïcisme.

5.- Potenciar la interculturalitat i el mestissatge. Treballar per un marc igualitari en el qual hi hagi espai per la diversitat i el mestissatge. Seria convenient no només dirigir esforços per a l'adequació dels recursos a la població immigrada, sinó també posar èmfasi a denunciar discriminacions racistes. D'altra banda, seria positiu fomentar l'associacionisme mixt. Ja existeixen diversos exemples d'associacions mixtes, com pot ser GRAMC (Grup de Recerca i Actuació sobre Minories Culturals i Treballadors Estrangers) de Girona amb un 55% de membres autòctons i un 45% immigrants (marroquins, senegalesos i gambians).

6.- Renovar consegüentment el discurs identitari, adaptant-lo a la nova realitat mundial de multiculturalitat creixent. Sense necessitat de fer renúncies, cal un discurs el màxim d'atractiu possible, basat en la identificació col·lectiva i en el foment de les aportacions multiculturals per mitjà de l'enfortiment de la llengua catalana com a llengua de relació social de la comunitat. Cal un discurs que ens allunyi de les manipulacions que les ideologies dels Estats han fet i poden continuar fent, al voltant del fenomen migratori.

7.- Cal partir, en tota consideració del fenomen multicultural, de la idea que la comunitat d'acollida és Catalunya (Països Catalans). Tenint en compte que la llengua és un dels elements fonamentals de la nostra identificació col·lectiva, s'ha d'aconseguir que el seu ús sigui necessari en tots els àmbits socials. El català hauria d'ésser la llengua preferent de relació amb la població immigrada, tot facilitant-ne paral·lelament de manera suficient l'aprenentatge.

Les bases de la cuina catalana. Fonaments d' una cuina nacional (seguida d'un apèndix: "*De Salses a Guardamar, una nació. De Sent Sovi a Joan Fuster, una cuina.*")

Jaume Fàbrega

1. JUSTIFICACIO

En aquest text ens proposem d'esbrinar les "bases" de la cuina catalana. Es a dir, els fonaments sobre què descansa aquesta cuina, o les raons per la qual existeix. Respondre, si és possible, la pregunta què és la cuina catalana?. Fent un símil constructiu, volem analitzar la part de l'edifici que, no essent visible, n'és no obstant i això, el sosteniment. Les pedres o maons d'aquest edifici, serien els productes o les receptes, però pretenem anar més enllà, tractant d'escatir-ne la mateixa justificació i els trets essencials.

D'entrada, la pregunta "què és la cuina catalana?", pot semblar una mica retòrica. Però, si cal fer-se-la, és perquè la mateixa existència del fet català (cultura, nacionalitat, etc.) és, d'una banda, negada per la teoria i pràctica del nacionalisme espanyol i, de l'altra, perquè Catalunya -i, per tant, la seva cuina-, és un fet pràcticament ignorat per la resta del món. I no solament desconeixen aquest fet la gent, els medis i la cultura de masses, etc, sinó també la major part de les publicacions gastronòmiques, turístiques, etc. En una obra emblemàtica com el Larousse Gastronomique (edició 1984), Catalunya ni tan sols hi apareix i "à la catalane" és una denominació "inspirée de la cuisine espagnole" que indica, segons un tòpic corrent, una mena de poti-poti de gust "meridional" fet de coses picants i all, tomàquets, o pebrots...Fins i tot aquí l'especificitat nacional de la cuina catalana és negada, en esdevenir una cuina "regional" espanyola.

2. BASES HISTORIQES.CATALUNYA, UN PAIS D'EUROPA

No fa molts anys, una campanya publicitària de la Generalitat de Catalunya era encapçalada amb la frase "Catalunya, un país d'Europa". Pel que fa a la formació històrica de la nació catalana, és certa aquesta europeïtat, no debades els primers catalans eren coneguts com a "francs" pels ibèrics, àrabs i cristians. A més Catalunya, fins a la seva relativament recent repartició entre França i Espanya (1659) tenia territoris substancials des del punt de vista territorial, nacional, etc. a l'altra banda dels Pirineus (Catalunya Nord, actual Departament francès dels Pirineus Orientals, dins la "regió" Llenguadoc-Rosselló i actual "euroregió" catalano-occitana), zona on, justament, es va originar la dinastia reial catalana. I, a través d'Occitània (l'actual Midi de França),i després per tota la Mediterrània, la projecció europea era encara més evident.

La llengua catalana, semblantment, pels seus trets i el seu origen, és doble, alhora ibèrica i gal.lo-europea: és a dir, comparteix, per exemple, trets fonètics, lèxics, etc, alhora amb el portuguès i l'occità. I, dintre les llengües romàniques, és una "llengua-pont", és a dir, que permet un fàcil accés als idiomes d'aquest domini. El català ha estat, fins a l'ocupació francesa i espanyola, l'única llengua, natural i oficial, de Catalunya. Nacionalment, en el cas català, hi

ha, històricament, una simetria entre nació/llengua/cultura/cuina. Parlar en català, doncs, és també "cuinar en català".

Entre Ibèria i Occitània

Catalunya, doncs, té una dimensió ibèrica: no hauria d'oblidar Portugal (que el 1640 també es va aixecar contra Espanya, si bé va reeixir) malgrat que Espanya (com a sinònim de Castella) s'hi hagi ficat al mig. I, a la vegada, està al bell mig de la Mediterrània: és, per antonomàsia, un país mediterrani, baldament sigui una mena de "mediterrani del Nord" per la seva tradició industrial i de treball. Alger és més a la vora de Barcelona que no pas Madrid. Però, històricament i culturalment, encara té una superior dimensió gàl·lica, ja que va existir un mateix espai polític-lingüístic catalano-occità almenys fins a la batalla de Muret. Semblantment, hi ha hagut, també històricament, una profunda relació amb Itàlia, des del Piemont que compartia un similar espai lingüístico-folklòric fins a Sicília, Sardenya o Nàpols, políticament lligats a la Corona d'Aragó. D'altra banda, històricament, culturalment i lingüísticament, lingüistes, geògrafs i historiadors de fora i de dins assenyalen que hi ha una altra Catalunya, alhora meridional i insular. Una Catalunya, que a manca d'un altre nom, solem anomenar sota noms o eufemismes diversos: Països Catalans, terres de llengua catalana, mediterrània ibèrica, arc mediterrani, etc. Aquesta Catalunya, més o menys estructurada, en tot i en part, ha estat durant segles una nació-estat independent i, de fet, fins a la conquesta violenta de Felip V els 1707-1714, conservava bona part de la seva identitat nacional i poder. Així doncs, dades geogràfiques, culturals i històriques abonen l'existència d'una nació catalana, encara existent malgrat que ara no tingui cap estat.

Venim del Nord, venim del sud...

El geògraf francès Pierre Deffontaines afirma que "aquesta reconquesta de l'est (peninsular), al llarg de la Mediterrània, fou l'obra essencial dels catalans pirinencs; instal·laren llur base de partida a Barcelona, a la sortida del mar d'aquest corredor que venia directament dels Pirineus i Ripoll. Els catalans davallaren progressivament vers el sud, alliberant alhora que catalantitzant; Tarragona, Tortosa, València, Alacant, foren successivament reconquerides." I afegeix, a continuació, que "tot aquest Llevant ibèric, del Rosselló a Elx, ha tingut la influència catalana tant en la història com en l'art, en la literatura, com en l'economia; és la llengua catalana la que ha fet la unitat; és doncs, des del punt de vista humà un tipus de Mediterrani català com un racó de mar particular, que voreja el marge oriental d'Espanya, incloent-hi les Balears" (La Méditerranée Catalane. París, 1975. Hi ha traducció catalana).

Ara és l'historiador Pierre Vilar qui ens referma en la idea de "país d'Europa", ja des de l'època medieval: "El Principat català és el país d'Europa a propòsit del qual seria menys inexacte, menys perillós, de pronunciar uns termes aparentment anacrònics: imperialisme polític-econòmic o "Estat-nació"(...)El País Valencià i Mallorca no són sinó les seves reconquestes (...)Aquesta creació és, doncs, remarcable, sobretot pel que té de **precoç**. Llengua, territori, vida econòmica, formació psíquica, comunitat de cultura: les condicions fonamentals de la nació ja hi són reunides perfectament des del segle XIII" (La Catalogne dans l'Espagne moderne. ". Per això, també els catalans d'avui afirmen "som una nació".

3. BASES NACIONALS. NACIO NEGADA, CUINA "REGIONAL"

Naturalment, aquestes afirmacions contrasten amb el que, sobre Catalunya, es creu i s'afirma tant a França com a Espanya. Centrant-nos aquí, el primer "problema" és el nom: Espanya, originàriament un concepte geogràfic (la Hispània romana; Camoês, justament, encara considera espanyols els portuguesos), després va ésser "usurpat", nacionalment, per Castella. Espanya, actualment- arreu del món, però també en la consciència des propis espanyols, significa la nació espanyola estricta (abans "castellana"): la que parla "espanyol" (nom emprat per l' Acadèmia de la Llengua). Això afecta, naturalment, tant al re-coneixement de la cuina catalana com a la seva difusió. D'entrada, com hem dit, internacionalment, aquesta cuina no existeix, de la mateix manera que no "existeix" el país. L' actual Constitució del Regne d' Espanya, i sobretot la pràctica político-cultural continua, si bé parla d' unes ambigües "nacionalitats", no dóna, de fet, un reconeixement ple a Catalunya, que continua essent deglutida sota el nom d' Espanya, nom ja assumit, com dèiem, internacionalment com a monolingüístic i monocultural. Es a dir: Catalunya no és Espanya, però en forma part, amb un encaix encara no satisfactori per ambdues parts. El mateix podríem dir, està clar, dels nord-catalans respecte de França. D'aquesta forma, la cuina catalana fóra cuina "espanyola", que és com dir que la cuina escocesa és cuina anglesa. De fet, momés obtenen la categoria de "cuina nacional", 1) les de nacions amb estat, i per això parlem de cuina francesa, espanyola, etc. o bé), les nacions amb reconeixement nominal (cas d' Escòcia), federal etc.(Quebec, Flandes...).

Catalunya o Espanya

A nivell internacional, d' oferta turística etc., doncs, sense un reconeixement polític ple de la personalitat i sobirania de Catalunya i els Països Catalans (autodeterminació, confederació, independència, etc.), la cuina catalana continuarà tenint dificultats a ésser present, si no és com a "cuina regional espanyola". L' "Estat de les autonomies" és plurinacional i pluricultural només en teoria, no en la pràctica real i en la projecció exterior. Tot i el migrat autogovern de Catalunya, com és sabut, es genera una recurrent campanya anticatalana- que no és d' avui, si bé conjunturalment, creix per motius polítics o electorals -. La "fòbia anticatalana" i la "glotofòbia" espanyola contra la llengua catalana, de fet, constitueixen una constant (i alhora justificació) del nacionalisme espanyol (un nacionalisme incomparablement més fort que el català, ja que disposa de la força dissuasòria de l'estat). El "fet diferencial", ni per uns ni pels altres, no és acceptat. A les guies culinàries, en els textos mediàtics, per exemple, un restaurador com Santi Santamaria és "espanyol" i fa "cuina espanyola", malgrat la consciència nacional del cuiner. D' altres, amb oportunisme o alienació nacional, tiren pel dret, i sense manies, quan surten a fora accepten que representen la "cuina espanyola" (cal preguntar-se si un escocès representaria la "cuina anglesa i, fins i tot, un basc faria "cuina espanyola"?). D' entrada, doncs, l' existència d' una cuina catalana és constantment negada en els seus mateixos fonaments. De forma deliberada o inconscient, per ignorància, mala fe o alienació, arreu, la cuina catalana és assimilada nacionalment a Espanya. O a França, si s' escau. ¡Error! Marcador no definido.

Documents per a una afirmació

Hem parlat, fins ara, d'història i geografia, de negacions i d'afirmacions de la nació catalana i, per tant de la seva cuina. S'han apuntat, segurament algunes idees que ens seran molt útils per

a les reflexions posteriors. Però ja és hora que constatem el vessant positiu, d' autors que han sabut constatar l' existència d' una cuina nacional catalana: i no per cap "nacionalisme del ventre" (com diu Xavier Domingo) més o menys blasmable, sinó com a afirmació d' una identitat, prèviament negada. Es a dir que aquest "nacionalisme culinari", si voleu, respon a un altre nacionalisme estatal i fort. Manuel Vazquez Montalbán ho resumeix dient que "Durant aquells quatre-cents anys, els catalans varen tenir una llengua pròpia, un estat propi, un exèrcit, una estratègia imperial, un dret, una cultura a l'altura de les més avançades d'Europa i en perpètua comunicació amb les cultures més avançades "(Barcelonas.Barcelona, 1990).I, entrant en matèria culinària, el nord-americà Colman Andrews afirma que: "En la seva filosofia i el seu origen, la cuina catalana no és una simple col·lecció de plats regionals, sinó una veritable cuina dotada d'una personalitat distintiva que, com la mateixa Catalunya, mira cap a l'exterior, cap a Europa i cap a la Mediterrània. (...)és la cuina (o els ingredients frescos, presentats sense cuinar) del Principat i, per extensió, la dels seus parents històrics i lingüístics, els Països Catalans, que més o menys l'envolten: al sud, el País Valencià, al nord Andorra i la Catalunya del Nord, les Illes, a l'est i fins i tot, més cap a l'est, a Sardenya, la ciutat de l'Alguer." (Catalan cuisine.Europe's last great culinary secret.Nova York, 1988. Hi ha trad. catalana).

4. BASES GASTRONOMIQUES. PASSAT I PRESENT

També, des d'aquesta perspectiva històrico-culinària, E.Thibaut Comelade, remarca que "La cuina dels comtes de Barcelona i dels reis d'Aragó que van conquerir Sicília és una de les més importants de la Mediterrània; a l'Edat Mitjana simbolitza l'apogeu dels Països Catalans, els quals tenen una força política, una prosperitat econòmica, un comerç mediterrani estès, uns productes agrícoles excel·lents i uns homes de renom (filòsofs, científics...) coneguts a tot Europa.Passat i present són també, segons Janet Mendel Searl, indeslligables quan parlem de cuina catalana: "Hi va haver un puixant reialme que s'estenia per una part de França, Catalunya; avui és una regió autònoma amb el seu propi idioma i tradicions dinàmiques. Nació marinera, Catalunya va portar d'arreu del món una eclèctica mescla d'estils. És, amb perdó pel joc de paraules culinari, el **melting pot** d'Espanya(...)Catalunya ho assimila tot, superposant les contribucions de les altres cultures a una molt antiga tradició culinària. Els catalans estan molt orgullosos de la seva cuina, que proclamen com a la millor del país. I, amb la sola excepció dels bascos, tenen ben bé raó."(Cooking in Spain.Fuengirola, 1988).Jane Grigson, al seu torn, afirma que "La cuina catalana té una gran reputació a Espanya i, certament, algun dels meus millors àpats varen tenir lloc en un restaurant català." (The Observer guide of European Cookery.Londres, 1983). Per acabar Penelope Casas, des dels Estats Units, sosté que, des del punt de vista gastronòmic,"en la meua opinió, Cataluña (sic) és la regió més remarcable i estimulant."(The foods and wines of Spain. Nova York,1987).

La millor cuina, els millors cuiners

Cal conèixer el passat, doncs, per estimar el present: ja Francesc Eiximenis, endut per un cert candorós xovinisme medieval (i tanmateix justificable!) afirmà en el segle XIV que en el món es sentenciava que "la nació catalana era eximpli de totes les altres gents christianes en menjar honest i en trempat beure; es sens dubte aquesta és la veritat, que catalans són los pus temprats hòmens en viure que sien al món". (Com usar bé de beure e menjar. Barcelona, 1977). I, com sabem, quan deia catalans, es referia tant als del Principat com als vers catalans de les terres de més enllà. Una noció recollida a l'època, aproximadament, de la temuda esplendor "catalana" (oh Dio!. La chiesa romana in mani dei catalani!) dels Borja, procedents, de la Borja aragonesa, de Xàtiva i Gandia, i que també féu exclamar a Platina -Bartolomeo dei Sacchi-, que els cuiners catalans són els millors cuiners. (Bartolomeo dei Sacchi, De honesta voluptate et valetudine). Com ho ha resumit el malaguanyat Rudolf Grewe: "la cuina catalana va tenir una projecció internacional". Abans que la de França, afegim-hi.

Aquests elogis a la nostra aportació a la cultura culinària europea també han vingut de França, la pàtria occidental de la gastronomia. El que ha estat definit ha definit com a "primer periodista gastronòmic de la història", B. A Grimod de la Reynière, va escriure, en un dels seus almanacs gastronòmics, un text tan revelador com el següent "cal admetre-ho, nosaltres, els republicans de París som uns novençans en aquest gran art, mentre que la major part dels endarrerits provençals, els catalans (...) en són mestres". (Manual de anfitriones y guía de golosos. Barcelona, 1980).

5. BASES TERRITORIALS. ESPAIS GASTRONOMICS CATALANS

Cal retenir el fet que gairebé tots aquests autors forans asseguren l'amplitud d'uns espais gastronòmics que inclouen sempre les regions on, segons una definició tan poc "suspecta" com la del Diccionario de la Lengua de la Real Academia Española es parla la mateixa llengua. De forma semblant, culinàriament, solen relacionar Catalunya amb Occitània (baldament aquest país s'anomeni Provença, Llemosí, Llenguadoc o Midi). Un altre testimoni espanyol, tan poc sospitós com ho és la docta Academia de la Lengua, Luis Antonio de Vega, afirma ben explícitament que "Cataluña, aunque incluida en la zona de Levante, es archidiócesis de Tolosa de Francia." (Guía gastronómica de España. Madrid, 1967).

Però, en el sentit contrari, pràcticament tota la bibliografia culinària existent, fent gala d'un nacionalisme espanyol curt de gambals, redueix l'àmbit de la cuina catalana al Principat (sense ni prendre en consideració Catalunya Nord) amb la qual cosa aquesta és una "cuina regional espanyola". En aquests llibres, a Mallorca, per exemple, es passa dels àrabs als espanyols, i ni es parla de l'origen i realitat catalàniques de les illes. I el País Valencià, juntament amb Múrcia, forma part de la regió anomenada "Llevant" (Néstor Luján hi inclou València i Múrcia, a Las cocinas regionales de España). D'aquí només hi ha un pas a anomenar Catalunya sota el nom de "Nordeste", com es feia a l'època de Franco o com es fa encara en alguns fullets turístics que es distribueixen a Europa. Aquest nacionalisme d'estat és tan difós, que sembla, fins i tot, la perspectiva normal: la paella és el "plato nacional espanyol".

6. BASES ANTROPOLOGIQUES. UN SISTEMA CULINARI PROPI

Com diu l'antropòleg Igor de Garine, "menjant l'home exterioritza, exerceix d'alguna manera, la seva pertinença social". Els catalans, històricament, han creat un sistema alimentari i ritual perfectament construït. Han tingut i tenen, doncs, uns comportaments culinaris, i de convivencialitat, propis i que, també, són adoptats per les poblacions immigrades, mentre que, al seu torn, n' integren de fora, amb un intercanvi o "mestissatge" fructífer. Així certes festes i celebracions del calendari són compartides per catalans d' origen i de destí: costellades, paelles, àpats col·lectius o de confraternització, (de "fratres"), consum de torrons o panellets, del pa amb tomàquet- que Pierre Vilar evoca com a tret distintiu-. L' alimentació catalana tradicional no és un mer conjunt de plats (els mots d' una llengua): és una gramàtica, és tota una memòria palatal històrica, uns gustos i preferències particulars, uns àpats codificats (com deia Xavier Fàbregas), unes tècniques, un ús concret de les primeres matèries. No és, no cal dir-ho, un tot tancat i immòbil i, per descomptat, no és gens "fonamentalista": ben al contrari, la interculturalitat és una constant. Tampoc cal idealitzar ni sobredimensionar la "identitat", ni el "tipisme": la cuina tradicional té constants que podem trobar arreu. El que diem, però, és que hi ha una "cuina catalana" alhora tradicional, històrica i "cultura", si bé amb registres plurals: cuines regionals, de diari i de festa, dels pagesos i dels pescadors, dels pastors i dels hortolans i urbana. Ho resumim en tres espais culinaris: 1) Catalunya Vella, 2) Catalunya Nova i 3) Catalunya Novíssima o Països Catalans.

7. BASES D' UNA CONSCIÈNCIA CULINARIA. ORIGENS DE LA IDENTITAT D'UNA CUINA NACIONAL

Entre França i Espanya, la difusió de la imatge gastronòmica catalana és d' una gran dificultat, al si d' aquests estats que l' asfixien. Ni els seus vins, ni els seus productes, poden portar a l'etiqueta, "producte de Catalunya", com per exemple, ho porten els d'Escòcia. I la llengua catalana, majoritàriament, continua essent absent de l'etiquetatge dels vins, els productes i, sovint, cartes, publicitat, de restaurants, hotels, etc. Si bé la "cuina" parla català, la "gastronomia" més sovint parla espanyol (o francès).

La consciència de l'existència d'una cuina nacional catalana no és pas una cosa que ens inventem ara mateix: segueix -i no és cap casualitat- els avatars de la Renaixença des de primeries del segle XIX, després de la Decadència i pèrdua del poder polític dels segles XVII i principis dels XVIII. Així, els aspectes més "antropològics" d'aquesta cuina són evocats per poetes de la Renaixença -com Teodor Llorente pel que fa a València, amb la glosa de l'**Arròs amb fesols i naps**-. Però el més significatiu és l'aparició, a Barcelona, de dos llibres. El primer, el bilingüe (català-espanyol) Nou manual de cuinar amb tota perfecció, d'aproximadament el 1830. L'autor anònim, ben reveladorament, hi escriu un pròleg on diu el següent: "la major part dels llibres tracten d'aquesta matèria són traduccions d'autors estrangers, que si bé tindran un mèrit particular per llurs països, de cap manera poden aplicar-se a Catalunya, on els gustos són tan diferents; en fi, aquest llibre està escrit en un tot per a l'ús del país. "On els gustos són tan diferents": heus aquí una perfecta definició de "nacionalisme alimentari".

Una pàtria i una cuina

Encara més significatiu és l'aparició l'any 1835 (dos anys després de la publicació de l'oda La Pàtria, d' Aribau, símbol de l'inici de la Renaixença) del primer fascicle de La cuynera catalana, després relligat en un complet llibre que contenia quatre quaderns i un suplement (carns, peixos, guisats, verdures, dolços, licors, etc.). En aquest cas, la intenció de restauració nacional de l'anònim autor d'aquest encara avui valuós manual és clara, i depassa, amb molt, el simple contingut d'un receptari. Així, en un moment en que l'espanyol era la llengua dominant imposada en els usos públics, l'autor expressa que el llibre és "redactat en nostre idioma català, a fi de fer-lo de un ús general, y acomodat a la capacitat de tothom". I, en algunes receptes, distingeix de forma inequívoca els usos catalans dels "espanyols" o "francesos", situant aquests dos pobles en una veïnatge de tercera persona. S'esmerça, també, a recollir quines són, per exemple, les herbes i espècies "catalanes". I, com a record no oblidat d'una derrota nacional, inclou la recepta d'un Platillo de la batalla d'Almansa (acció de guerra entre Felip V de Borbó, per Espanya, i l'arxiduc d' Austria, per l'antiga Corona d'Aragó, el 1707, inici de l'aplicació, en aquests territoris autònoms, de les lleis de Castella "sense la menor diferència en res i per dret de conquesta"). També a Mallorca i Menorca, però ja a primeries de segles, apareixen notables treballs sobre la cuina autòctona, fins a arribar a les aportacions del gran cuiner manresà Ignasi Domènech (1874-1956), deixeble d' Escoffier i autor de diversos llibres de gran èxit on incorpora molts plats tradicionals de Catalunya o Mallorca.

8. BASES D' UN MESTISSATGE. CUINA AUTOCTONA I ASSIMILACIO

On apareix resumida de forma emblemàtica la idea d'una cuina nacional, és en el pròleg de El llibre de la cuina catalana, (1933) de Ferran Agulló (periodista, literat i polític gironí). "Catalunya - diu Agulló- com té una llengua, un dret, uns costums, una història pròpia i un ideal polític, té una cuina. I afegeix dues idees que hem vist en autors no catalans: "Hi ha regions, nacionalitats, pobles que tenen un plat especial, característic, però no una cuina. Catalunya la té, i té més encara. Té un gran poder d'assimilació de plats d'altres cuines com la francesa i la italiana: fa seus els plats d'aquestes cuines i els modifica segons el seu estil i el seu gust. L'altra idea és la relació de la nostra cuina amb la de el Llenguadoc i la Provença, i l' influx de la cuina occitana damunt de la francesa. Diu, també que és una cuina "Nacional, ço que vol dir que empra, per a sos plats, elements propis". Tot això es pot documentar històricament. Al segle XVIII, els canelons i els macarrons, d'origen italià, es catalanitzaren de tal forma que les receptes actuals, que difereixen de les originàries, són, també molt populars. Plats com la Borrída provençal es troben a Mallorca des del segle XVIII (Modo de cuynar a la malloquina, llibre del frare Jaume Martí i Oliver, mitjan del XVIII). La Brandada provençal apareix ja en un manuscrit del 1831, titulat Guisados bàrios, amb una fórmula impecable que porta el nom de Bacallà a la marsellesa. També apareix, des d' antic, en receptaris Balears. Són, també,

D' origen espanyol el Salmoregi, i, més tard (per l' emigració), el Gaspatxo (diferent del manxego-valencià) o les tapes.

9. BASES LITERARIES. QUAN EREM CAPITANS

Com ha escrit Josep Pla -l'autor de El que hem menjat, clau de volta de la moderna "gastrografia" catalana-, "aquest és un país d'una cuina arcaica, tradicional i completament construïda." I si bé aquesta frase es refereix a l'Empordà -comarca-emblema i marc de referència, per bé i per mal, de la gastronomia de casa nostra-, la podem aplicar a tot el país, corroborant-ho amb les afirmacions de Rudolf Grewe sobre la precocitat de la literatura gastronòmica catalana. La nostra cuina té pòsit, té història. No solament una història derivada dels fets polítics, de l'expansió mediterrània i de la introducció de nous productes, sinó una història "gastrogràfica", o sigui, literària. Des de l'Edat Mitjana, passant per al "Decadència" moderna, per la Renaixença del segle XIX i del Modernisme, saltant l'època de Franco i tornant a avui, continuament s'han escrit llibres sobre l'art de menjar. Cal recalcar aquest fenomen, precoç respecte de l'aportació francesa o espanyola (el primer receptari espanyol data del segle XVII!). És més: el català és una de les primeres llengües, a l'Edat Mitjana, en la qual no solament s'escrigueren manuals culinaris, sinó que aquesta producció (naturalment, referent a la reialesa i l'aristocràcia, i rarament al poble) abraça tot el que avui anomenem gastronomia i els sectors afins. Així trobem receptaris textos gastronòmics en català des d'una data tan reculada com és el s. XIII. Un dels primers d'aquests manuals és el Libre de Sent Soví algunes receptes del qual encara avui es practiquen, amb èxit, als restaurants. Però també hi ha textos de productes, alimentació, espècies i confiteria, vins i bones maneres. I altres receptaris, com el pendent de publicació D'aparellar de menjar

Sexe, confits i bones maneres

El Libre de totes maneres de confits, per exemple – en el qual apareixen dolços tan coneguts com els **torrons**, les **casquetes** o les fruites confitades-, inaugura, al segle XV, la literatura catalana- i quasi europea- dels dolços.

Fins i tot sectors més perifèrics, com són ara les preparacions afrodisiaques, són recollides en el deliciós manual d'arts amatòries Speculum al foder, del segle XIV. I no ens oblidéssim, sota aquest aspecte, diversos textos reials (com els de Joan I) sobre els menjars que estimulen la líbido.

També són fonamentals els textos sobre destil·lació, alimentació ("millor saó" dels aliments i productes) i dietètica ("regiment") sovint de procedència conventual: citem els d'Arnau de Vilanova, "assessor dietètic" de reis i papes, i al qual se li deu, en la majoria de llengües europees, el nom de l'aiguardent (eau de vie, aquavit, etc.).

Els catalans medievals també es preocupaven pel que avui anomenem "bones maneres" a taula, recollides, a més d'altres remarcables trucs i informacions alimentàries, al deliciós Com usar bé de beure e menjar (títol convencional) escrit el 1384 pel que fou un dels grans intel·lectuals europeus del seu temps, el franciscà Francesc Eiximenis. Un llibre que és, alhora, un veritable manifest d'"orgull catalanesc". Aquest escriptor sol trobar sempre, comparant els usos en el menjar i el beure dels catalans amb els d'altres nacions (França, Itàlia, Espanya, Anglaterra, Alemanya, els àrabs...), "que la nació catalana ne ús mils que les altres" (que la nació catalana ho fa millor que les altres). Només els italians ho fan millor que els propis catalans!, i ho explica a través del servei dels vins.

10. BASES D' UNA NEGACIO. LA DEGLUCIO ESPANYOLA

Però abans de continuar amb aquesta aportació catalana a la cultura gastronòmica europea, sorprenent des de tots els punts de vista, i, malauradament, encara no incorporada al cabal cultural del país (molta gent culta, per exemple, haurà sentit a parlar de Ramon Llull, però no de Mestre Robert), cal esmentar també la mistificació que s' en fa des d' una perspectiva espanyola (és a dir, espanyolista). En efecte: molts historiadors, és de suposar que interessadament, han fet desaparèixer Catalunya de la Història, transformada en un Aragó o Corona d' Aragó que era, només (a part d' un país confederat), una nomenclatura legal. I, encara de forma menys raonable, se sol confondre l' antic "Regne d' Aragó" amb el Principat de Catalunya. En tota mena de publicacions espanyoles (d' història, escolars, de cuina), es parla d' "Espanya" com d' una suposada "nació" existent, com a mínim des dels romans o dels visigots. Semblantment, a fi de legitimar una determinada concepció d' Espanya, com per art de màgia, desapareix la realitat històrica i actual de la Catalunya Gran, més enllà de les actuals fronteres del Principat o Comunitat Autònoma de Catalunya.

Els exemples d' aquesta tergiversació interessada -producte, alhora, del desconeixement i del nacionalisme d' estat, però també de la mala fe - els podríem reportar a cabassats, des , d' almenys, Menéndez Pelayo i, confessats o no, els seus nombrosos epígons espanyols... O catalans i, naturalment, blaveros. Així doncs, la "deglució" de Catalunya (i de la seva gastronomia) arriba fins i tot al passat històric.

Suplantacions històriques

José Vicente Lasiera Rigal, al llibre La cocina aragonesa afirma tranquil·lament que Robert de Nola (ja en parlarem més endavant) era un "famoso cocinero aragonés" que va escriure el "Libro de los guisados" (sic). D' aquesta manera, la presència i aportació històriques de la cuina catalana, queden segrestades mitjançant la seva atribució "aragonesa", tergiversació de caire força generalitzat, procedent del seu primer editor Dionisio Perez. Al seu torn, Manuel Martínez Llopis, a la Historia de la gastronomía española, distorsiona la precoç aportació catalana a la literatura gastronòmica i atribueix uns mèrits superiors al dit marquès de Villena (en realitat, Enric d' Aragó), autor del primer text en espanyol de tema gastronòmic, l' Arte Cuisoria. Però a tal senyor tal honor: Enric d' Aragó parlava català, es va estar als Països Catalans i com queda absolutament palès en el seu manual, tradueix conceptes, frases i mots catalans (bestinal, per bastinal, peix de bastina, sense escates; broca, per broca o punxó, mena de forquilla; carchofa, carxofa; escaluña, escalunya; lagosta, llagosta; madoxa, de maduixa o el dialectal madoixa; mitraust, de mig raust, mig rostit- gran especialitat de la cuina catalana de l'època, adorada pels italians-). D' altres autors, en no gosar dir que els clàssics catalans són "aragonesos", troben que són "levantinos", com Lourdes March al llibre La cesta de la compra (Madrid, 1993) ho descobreix respecte de Robert de Nola. Tots aquests autors són BONS continuadors del pròleg d' un receptari -altrament excel·lent- de la franquista Sección femenina, on es deia que Espanya té "una cocina nacional que se remonta a la antigüedad" (!).

Els orígens de la cuina europea

De totes maneres, el gran llibre peninsular de la cuina medieval, i un dels grans llibres europeus (per la seva difusió i influència) fou el del súbdit d' Aragó, però ell mateix diu que ho fou del rei Ferrando de Nàpols, Mestre Robert: es tracta de El Libro del coch. Aquest llibre va

aparèixer per primer cop en català el 1520 i se'n varen fer diverses edicions, també en espanyol (Libro de cozina). Va influir en la cuina italiana del Renaixement, i de retruc, en la francesa. Constitueix, a parer meu, la joia bibliogràfica de la cuina europea. Ha estat definit com "un catàleg de cuina mediterrània, però ben català en el fons, amb la seva evident identitat: ús de la picada, que no es troba en cap altra cuina del món" (Eliane T. Comelade). El seu autor parla en primera persona, amb una seguretat ja moderna. Fins i tot a les receptes expressa la seva opinió personal sobre la conveniència o no d'alguns ingredients (com quan, per exemple, recomana no posar sucre amb els fideus). En aquest Llibre de doctrina per a ben servir de tallar y del art del coch; ço és de qualsevol manera de potatges y salses -tal com el subtítula Mestre Robert-, amb mentalitat didàctica, fa una dedicatòria encara útil avui per als estudiants d'hosteleria: "com sie cosa molt necessària als jòvens de tendre edat aprendre de les virtuts la carrera". Uns cent anys abans, l'autor del Libre de Sent Soví, deia al pròleg que aprendre a cuinar "és una de les gentil.leses que hom deu saber e fer entendre a totes natures de gents, so és ha hòmens hi ha dones, de qualsevulla estament sia", que em sembla una de les més belles definicions d'aquestes matèries.

Decadència, però no tant

Amb l'ocupació espanyola dels segles XVII- i XVIII (i no ho dic jo, sinó Manuel Fraga en un document del 1968: "Catalunya va ser ocupada per Felip IV i Felip V, la vam ocupar el 1939 i estem disposat a tornar-la a ocupar tantes vegades com sigui necessari", sic) la literatura gastronòmica no desapareix, i la trobem a tots els Països Catalans. Malgrat les dificultats, reportades pel valencià Gregori Mayans, que el 1763 afirma que "los castellanos quieren quitamos aún la memoria de nuestra antigua libertad", Catalunya intenta sobreviure, també culinàriament. Esmenten llibres remarcables com el Llibre dels secrets d' agricultura, casa rústica i pastoril, del frare banyolí Miquel Agustí (1617), on hi ha informacions interessants sobre els productes hortofrutícoles; els manuals de Girona, Vic etc, d'adrogueria i confiteria (1663, etc.), on ja apareixen les "melmelades", etc., el Libre de cuina de Scala Dei, del 1600. També hi ha interessants receptaris. El titulat, per exemple, Avisos y instrucciones per lo principiant cuyner, del primer terç del XVIII, i on ja apareixen els "tomates", també presents al Libre de l'art de quynar, (1787), de Fra Sever d' Olot i a l'Art de la cuina, de Fra Francesc Roger, de Maó. Els tomàquets, i també les patates, ixen al llibre Modo de cuynar a la mallorquina, de Fra Jaume Martí i Oliver (mitjans segle XVIII). Heus aquí l'origen de la cuina actual. Totes aquestes obres han estat publicades, així com L' art de la cuina de Francesc Roger i la del manresà Ignasi Tolosa i Ribas (1797). Finalment, les detallistes memòries del Baró de Maldà, Calaix de sastre, ens forneixen informacions sobre els àpats i productes del segle XVIII, com la xocolata, ja popularitzada.

11. BASES GEOGRAFQUES. LA TERRA I ELS SEUS ALIMENTS

Cal parlar, també, d'una geografia d'aquesta cuina i, per tant, dels productes que aquesta terra inclou. Una terra, i uns aliments fruit, bàsicament, del treball humà. Els catalans, des de la revolta dels Segadors, expressen la idea de pàtria amb el nom més físic que místic, de terra. I la terra, arreu de les zones de llengua catalana, és un bé preuat, dur, treballat i que, des del desert o de l'erm, en fa un horta. Com diu Pierre Vilar, l'home català "es cultiva cultivant", i de l'agricultura, en fa en efecte, una "cultura". Tòpics com allò de "los catalanes de las piedras sacan panes", o els referents a l'horta meridional, no deixen de tenir una part de veritat.

Sorprèn que en climes molt més benèvol i productius –com , per exemple, el d' Andalusia -, i malgrat el gloriós passat de civilització àrab, l'art de la cuina no hagi atès, semblaria, els graus d'importància que els catalans, en general, li atribueixen. Una terra tan aspra, dura, i sovint seca i ingrata, i també un mar i una costa sovint molt braus (tant a Mallorca com a Girona hi ha una "costa brava") han fet valorar molt més els productes que se'n treien i, per tant, la cuina. Com és sabut, a la base de qualsevol cuina hi ha, en primer lloc, la primera matèria. Els autors estrangers que s'han apropiat a la nostra realitat geogràfica o històrica (i també culinària) han remarcat, d'una banda, la importància de la muntanya com a eix vertebrador- i, sobretot, els emblemàtics Pirineus, anomenats "catalans" per Sorre-, com a pas i refugi i, de l'altra, la importància de la Mediterrània: aquest "racó de mar català" de què parla Pierre Deffontaines. Hi ha diverses "Catalunyes".

12. BASES DE PRIMERES MATERIES. MAR I MUNTANYA

Però, per ventura, el laboratori culinari popular ha fet el miracle de fondre-les , a través de molts plats que, simbòlicament, solen dur el nom de **mar i muntanya**. L'horta es dona per suposada, perquè d' horts n' hi ha arreu del país. L'arròs i el peix, la carn i la fruita, el llard amb l'oli d'oliva conviuen, amigablement, en un mateix plat. Edgar Morin, VI Premi Internacional Catalunya, diu que "les meves papil·les gustatives són mediterrànies". Pierre Vilar ho rebla: "dir que la cultura catalana és una cultura mediterrània és una banalitat. Però no hi ha res més indispensable que tenir en compte les veritats primeres (...) No és indiferent de repetir que, durant mil·lennis, el català ha conreat el blat, la vinya i l'olivera. Ja que l'home es cultiva tot cultivant. És el producte del seu producte. La "trilogia mediterrània" -pa, vi i oli d'oliva- present a la seva taula, és una primera penyora de permanència." (Reflexions crítiques sobre la cultura catalana Barcelona, 1982). La terra, en efecte... i el seu producte. I una penyora de permanència. No pas des d'un 450.000 anys enrere -data del primer home europeu i català, l'home de Talteüll, si no considerem Atapuerca-, però sí ja, almenys, des del melting pot propiciat per fenicis, grecs i romans en contacte directe amb els nostres avantpassats ibers. Els quals, potser, varen conèixer els grans productes de la "trilogia mediterrània" (blat, olivera, vinya) a través d' aquests influxos. Força documents ens informen dels productes del que més tard serien les terres catalanes: el blat, el vi, l'oli... i, també, el famós gàrum, les ostres de Barcelona o els pemils de la Cerdanya.

Al-andalus també és Catalunya

Amb els àrabs, s'incorporen en la nostra cuina -molt abans que a la resta d'Europa- productes com els sucre, probablement la pasta (fideus o alatria, coetàniament amb el sud d'Itàlia), l'arròs i moltes espècies (incloent-hi, tal volta, abans d'Amèrica, algun tipus de pebrot o bitxo). Sobre l'aportació àrab (o berber), no obstant i això, calen almenys dues precisions: determinades atribucions són anteriors (els fenicis, per exemple, aportaren probablement les palmeres datileres d' Elx), i molts regadius són d' origen romà. Quan es parla d' Al-Andalus, no s' ha de circumscriure aquest territori història a l' Andalusia actual (com es fa normalment), sinó que constitueix tota la zona de civilització musulmana (incloent, per tant, els futurs Aragó i els futurs Països Catalans, de Lleida i Tortosa a Dénia).

Tampoc no hem d'oblidar la important influx de la culta minoria jueva-catalana que ja cuinava, amb motiu del Sàbat, guisats lents com els actuals **plattillos** de l'Empordà o dolços com la crema. Altrament, l'expansió catalana per la Mediterrània va convertir Barcelona,

València i Palma en ciutats on conflüen tota mena de productes exòtics. A part de les espècies més preuades, dels vins grecs o italians- també els formatges-, productes com el gingebre o el festuc (pistatxo), apareixen de forma habitual en els receptaris medievals. Els reis de Barcelona eren particularment llaminers del gingebre verd o confitat, així com el gingebre confit, que solien prendre en al cerimònia de la seva coronació i que, ens els convits de festa, apareixen ara i adés en el Tirant lo Blanch i en d' altres preciosos documents literaris.

L'horta florida

Arribant a l'època moderna, cal destacar la cada cop més ben proveïda horta que floria a l'entorn de les ciutats, tal com se n'admiren els viatgers de l' època. Al costat oposat hi ha els tòpics actuals- debel.lats per Joan Fuster- sobre l'horta valenciana. Aquests horts que la nostra cuina sigui una de les ben proveïdes de la Mediterrània occidental i que comporti que, a part de l'anomenada trilogia mediterrània, s'enriqueixi amb els productes americans i orientals. Els fogons històrics de Catalunya constitueixen un veritable laboratori de mestissatge i aculturació. Des del segle XVII, i decididament des del XVIII, hi ha proves escrites i documentals de la incorporació de productes "exòtics" com són el tomàquet, el pebrot, la patata o trumfa, les mongetes, etc. Alguns dels productes emblemàtics d' aquesta cuina- a part dels esmentats- potser, siguin l'arròs i la taronja. Però també la caça menor i major, certs productes silvestres (i, en primer lloc, els bolets), tota mena de carns i aviram i un rebost marí, encara, riquíssim (al Catàleg d'espècies d'interès pesquer de Catalunya. Barcelona, 1991, hi apareixen més de 120 peixos o mariscos comestibles). En l'actualitat, noves primeres matèries - que aviat, sens dubte, s'adaptaran a la nostra cuina, com va passar amb els productes americans-, s'estan naturalitzant: des de derivats de l'ànec (fetge gras, confits, magrets), passant per certs lactis, fins a fruites com el kiwi. Semblantment, es recuperen alguns productes de qualitat tradicionals (de les anxoves de l'Escala al porc negre de Mallorca, passant pel fondelló valencià, el gall del Penedès o els fesols de Santa Pau).

13. BASES D'UNA UBICACIO. UN MEDITERRANI SENSE TOPICS

Parlem una mica de la situació de la cuina catalana. Es, per descomptat, una cuina europea. I ho és fins i tot físicament, ja que només en part és ibèrica o peninsular, no debades Catalunya s'estén més enllà dels Pirineus. No és, tampoc, una cuina estrictament "espanyola" o, com a mínim va força més enllà d'aquest concepte, sigui quin sigui el seu significat, ampli (estatal) o restringit (nacional). Abans de caure en la banalitat- com diu Pierre Vilar- d'atribuir la mediterraneïtat d'aquesta cuina, si em permeten, parlaré d'un concepte més ampli: el de cuina "llatino-mediterrània". Cal evitar, a parer meu, certs tòpics alimentaris sobre al Mediterrània, sovint base d' afirmacions poc rigoroses. Aquesta situació inclou els països del sud d'Europa- i fins i tot més enllà-, i, també, els no estrictament mediterranis dels del punt de vista geogràfic. Però, qui pot dubtar, per exemple, que hi ha molts trets comuns entre el Suquet de peix català, la Caldeirada gallego-portuguesa i el Marmitako basc?. I podríem arribar, perfectament, fins a Turquia i els Balcans. Des d'aquesta perspectiva, estrictament culinària, Lisboa és com si fos l'última ciutat mediterrània de Ponent (malgrat les bromes atlàntiques), i Bilbao -i, naturalment, el Bordeus occità- la darrera espuma d'un nord, gastronòmicament, encara llatí. Si ens cenyim a la Mediterrània ,des del punt de vista del menjar, cal distingir dues grans zones. La septentrional o occidental -en la que es troba Catalunya, aquest país que és un "Nord del sud"-

i la meridional o oriental, marcades per grans similituds i la fractura dels tabús alimentaris de Mahoma o Jahvè.

D'Ibèria a Occitània

Val a dir, però, que malgrat aquesta "fractura" de la que parlem, hi ha més similituds entre el que es menja a Lleida o Istanbul, o a Gandia i Marràqueix (pa de blat, tomàquets, pebrots, albergínies, alls, oli d'oliva...) que no pas entre el que es cou a Barcelona i, per exemple, Caen de Normandia o Londres. Tot i que la pressió de la cuina professional francesa, americana i nòrdica, ens està estandarditzant.

Però la cuina catalana té un espai més proper: es tracta d'Occitània, o, en llenguatge "colonial" francès, el Midi. És més, igual que l'historiador Alexandre Cirici parlava d'un gòtic catalano-occità, podríem parlar, perfectament, d'una mateixa cuina catalano-occitana... Recordem el que deia Grimod de la Reynière, sobre l'aptitud gastronòmica dels provençals i els catalans. Alguns dels grans plats de la cuina "francesa" són occitans. O, si voleu, occitano-catalans, com ho testimonien fins i tot els noms: Cassoulet (de **cassolet**, petita cassola), Brandade (de **Brandada**, acció de "brandar"), aïoli (d'**alhòli** o allioli), magret (diminutiu de "magre"), etc. Els Pirineus no són cap frontera culinària, ni en línies d'un espai més ampli, no ho és Salses.

Tampoc ho és Tortosa, o la Sénia... Ni Tossa, o Cadaqués. A banda i a banda del riu i del mar, hi ha unes cuines d'una forta personalitat i que, sovint, marquen la pauta de la cuina catalana, imposant per mèrits propis paelles o refrescos, ensaïmades o sobrassades, però recognoscibles dins una casa comuna de productes, ingredients i gustos. Una "casa comuna" que, si vostès volen, anomenarem, simplement, "mediterrània": encara que soni a banalitat.

14. PRESENT I FUTUR. DIAGNOSTICS I PROSPECTIVES

Hem vist el passat, mesclat amb el present, de la cuina catalana. Hem parlat de cuina en el sentit més genèric, partint de la cuina tradicional, però sense deixar de tenir en compte el món de la restauració: "no hi ha cuina, hi ha cuiners", podríem dir. El diagnòstic de la situació actual és ambigu. D'una part, ja és assumit que es fa "cuina catalana i no "cuina espanyola"- només gosen adscriure's a aquesta denominació certs establiments recalcitrantment turístics o els restaurants xinesos!-. De l'altra, assistim, d'una part, a una transformació dels hàbits culinàris, no sempre positiva, tendent a abandonar l'alimentació tradicional o "mediterrània" en pro del menjar ràpid o preparat, americanitzat però també "europeïtzat" de tipus nòrdic. Tampoc no és negligible l'espanyolització, pel poder i la inèrcia de l'Estat: de fet, tenint en compte la nostra història, és un miracle que encara es cuini "en català". Això ens porta a una conclusió negativa: si Catalunya no obté la seva sobirania real, el procés d'espanyolització (o d'americanització passada per l'espanyol) serà irreversible: en el consum (on l'ús del català és quasi absent), elaboració de productes, política alimentària, difusió de patrons alimentaris (els "huevos con chorizo", model tòpic espanyol, s'imposarien al "pa amb tomàquet", model tòpic català, el "Burgos" suplanta el "mató, etc.). Pel que fa a la restauració pública, d'una banda està desapareixent la cuina de repertori, de les fondes, i de l'altra es consolida una remarcable oferta reconeguda ja amb un 3 estrelles Michelin. Catalunya, país turístic, té també molt a oferir, però també a reorientar i a donar a conèixer en aquesta matèria.

15. CONCLUSIO: QUE ES LA CUINA CATALANA

La cuina catalana és una cuina nacional. Té un espai geogràfic propi, una continuïtat històrica, i un pràctica popular de generacions, que l'han enriquit. Compta, també, amb una restauració pública d'un positiu interès, que no hauria d'oblidar la cuina tradicional, de cara a una oferta turística coherent. Amb això no volem dir, ans al contrari, que sigui del tot necessari avançar vers una cuina creativa, moderna o d'autor. La mateixa cuina tradicional, que de cap manera no parteix d'una concepció ni tancada ni dogmàtica, és un bon exemple de com crear, aprendre i evolucionar. Es una cuina mediterrània, però que sintetitza la muntanya i el mar. Cosina germana de la cuina occitana, és, també, amiga de la cuina italiana, ha assimilat certs encanteris espanyols o francesos. Es segurament, una cuina pont, de referència. Com totes les cuines tradicionals d'aquests països -i dels restants, d'Espanya al Magrib, de Sardenya a Grècia- compta amb excel·lents primeres matèries, salses abel·lidores i plats remarcables. Però, sobretot, una gramàtica i unes tècniques culinàries específiques que en fan una cuina amb identitat. Alhora, un dels trets més distintius de la cuina catalana és la seva sorprenent capacitat combinatòria i assimiladora. Com el país, és molt pròpia, però oberta, plural, integradora. Amb seny i rauxa, combina sabors i ingredients diversos: cam i fruita, arròs i peix, aus i marisc, terra i mar o mar, horta i muntanya. Es, com diria Ferran Agulló, una cuina nacional de ple dret, o com va escriure Josep Pla, "una cuina arcaica, tradicional, completament construïda".

16. RESUM I PROPOSTES

Resumint totes aquestes qüestions, el producte "cuina catalana" posseeix una forta identitat nacional i un gran atractiu com a oferta lúdica i turística. Cal, però, conèixer-la través de la seva aportació històrica i difondre-la, tant a Catalunya com fora de Catalunya, amb la visió que és un patrimoni cultural de primer ordre. Què és la cuina catalana?. Es la que parla català. O la que ha parlat, parla o parlarà català. Aquesta cuina, en efecte, és paral·lela als Països Catalans històrics i actuals, lingüístics o administratius. La identitat cuina/llengua és fonamental: el no ús de la llengua suposa també el dels senyals de la catalanitat i, per tant, de la substància de la pròpia cultura culinària. La sort, defensa i futur de la cuina catalana va, doncs, lligada a la sort de la llengua i de la sobirania.

Per acabar, resumim certs trets definitoris d'aquesta cuina:

- 1) És CONSTRUÏDA; és una cuina nacional, amb regions, codis, gramàtica.
- 2) Té CONTINUITAT HISTORICA, és una cuina nacional.
- 3) És INTEGRADORA, distintiva, però oberta al mestissatge.
- 4) És PLURAL, variada, amb nivells, registres i sabors diversos.

Per acabar, fem les següents propostes:

1. Redacció d'un **INVENTARI DEL PATRIMONI CULINARI DELS PAÏSOS CATALANS** (primeres matèries, productes, receptes)
2. Definició de les bases d'una "**Cuina Tradicional Catalana**" (CTC), amb la introducció d'un distintiu oficial.

3. Creació del **Consell de la Cuina Catalana**, organisme que vetllaria per la difusió de la CTC.

APÈNDIX

DE SALSSES DE GUARDAMAR, UNA NACIÓ. DE SENT SOVI A JOAN FUSTER, UNA CUINA.

“La qual cosa és una de les gentileeses que hom deu saber e fer entendre a totes natures de gents, ço és a homes i a dones, de qualsevulla estament que sia”

Libre de Sent Soví (s. XIV)

“Participo de la idea que l’acte de menjar és un fet cultural tan important com la contemplació d’ un quadre excels o com l’ audició d’ un quartet de Beethoven. Sempre he pensat que és una “falla” cultural no haver col·locat les delícies del paladar al mateix nivell que les delícies dels ulls o de l’oïda”

Joan Fuster

“Saber-se a la història a través de la cuina pot ser una de les formes més amables de sentir-se tan integrat en el passat col·lectiu com en el present.”

Juan Mari Arzak

“Senyor, senyora, mengeu alegrement”

Francesc Eiximenis

Homes i dones de tots els Països Catalans, asseguts a taula, ens disposem a degustar les gentileeses de la cuina, les delícies del paladar: perquè la taula és també el lloc de trobada de les idees. O, fins i tot, a través de la gramàtica de la pròpia cuina, les expressem: de Salses a Guardamar, de Fraga a Maó, hi ha no solament una nació, sinó també una cuina nacional, plasmació, com diria **Josep Pla**, del seu paisatge posat a la cassola.

Perquè, com afirma l’ antropòleg **Igor de Garine**, “menjant l’ home exterioritza, exerceix, d’alguna manera, la seva pertinença social”. I, com sostenia assenyadament **Talleyrand**, “no es pot fer bona política amb una cuina dolenta”. Pertànyer a la nació de catalans, valencians i balears, no és solament parlar una llengua comuna, tenir unes aspiracions polítiques, i una cultura: consisteix, també a expressar-la a través de la taula, d’ una cultura culinària. Tenim, també, una cultura del gust pròpia. Preferències palatals, cuina i plats, doncs, alhora que ens identifiquen nacionalment, suposen l’ existència d’ un patrimoni cultural, útil per a nosaltres i per a la resta del món que s’ hi vulgui apropar, amb el mateix valor que el patrimoni artístic, literari o paisatgístic. El “paisatge posat a la cassola”, esdevingut monument efímer. De totes aquestes “gentileeses” i “delícies” la de la gastronomia, com diu **Joan Fuster**, no té perquè ser menys important. Ans al contrari: com ens recorda **Feuerbach**, “l’ home és allò que menja”. Si tenim la pàtria del calaix i de les

emocions, dels ideals de llibertat i de reunificació, també tenim la pàtria dels sentits. Es justament, ara, a través del sentit del gust, que els Països Catalans són reconeguts internacionalment, a través de figures com les de **Santi Santamaria**, el cuiner universal que els reivindica com a pàtria dels seus fogons.

EL PAISATGE A TAULA

L'ànima de llibertat històrica enfront d'Espanya o de França, ha fet cridar els catalans "visca la terra". La terra -i el seu mar-, els seus productes, els seus homes i dones, segadors, pescadors o maulets, pagesos i llauradors, expressen la nació: també el menjar. Salvar els mots és també salvar la biodiversitat: cuina, llengua, terra i territori van units. Com diu l'historiador **Pierre Vilar** "l'home català és producte del seu producte", i afegeix que "són una penyora de continuïtat". El geògraf **Pierre Deffontaines** concreta aquesta interacció dient que "tot aquest Llevant ibèric, del Rosselló a Elx, ha tingut la influència catalana tant en la història com en l'art, en la literatura com en l'economia; és la llengua catalana la que ha fet la unitat; és doncs, des del punt de vista humà un tipus de Mediterrani català". La cuina catalana, doncs, és la cuina dels Països Catalans: la que parla català, la d'un mediterrani que no és ni espanyol, ni francès, ni una entelèquia "dietètica".

UNA MATEIXA HISTORIA

"Aquest racó de mar particular" de què ens parla el geògraf occità és també afaiçonat per la història. Ja que, segons **Pierre Vilar**, "el Principat Català, el País Valencià i Mallorca", constitueixen un precoç "estat-nació" europeu anterior a molts d'altres que es vanten de ser-ho: "llengua, territori, vida econòmica, formació psíquica, comunitat de cultura: les condicions fonamentals de la nació ja hi són reunides perfectament des del segle XIII". I, en un viatge cap a l'antropologia cultural, l'historiador occità afegeix que als catalans se'ls coneix, per damunt de tot, per la seva llengua i les seves preferències palatals. Això ho ratifica **Josep Pla**, quan afirma que la cuina catalana, igual que la llengua, té un àmbit que va del Rosselló a Elx, i critica els qui no ho tenen en compte. Fins i tot **Vicens Vives** -per equilibrar la balança ideològica-, assegura que "el Principat, València i Mallorca integren un món històric homogeni, amb una sola vivència de base i unes mateixes línies estructurals".

L'APOGEU CULINARI DELS PAÏSOS CATALANS

Si, com deien els clàssics, qualsevol persona culta s'ha d'interessar per les gentileeses de la cuina, en el cas català convé saber -i encara és poc sabut- que aquestes gentileeses, a l'època de la plenitud nacional, eren un fet plenament assumit pels agents polítics i culturals. **Francesc Eiximenis**, home dels Països Catalans, neix a Girona, professa a Oxford, Colònia, Tolosa o París, és administrador apostòlic d'Elna, i acaba de conseller de la ciutat de València en iniciar-se un segle XV, en què, alhora que convertida en capital moral i intel·lectual de Catalunya, és la "più lasciva e amorosa città che nel mondo sia", mentre escriu el primer manual de teoria gastronòmica, Com usar bé de beure e menjar. Hi afirma, cregut, que "la nació catalana era eximpt de totes les altres gents cristianes en menjar honest i en trempat beure", si bé reconeix, particularment en aquest darrer apartat, la

primacia italiana. Els italians al seu torn ho agraeixen, i des de la posició de referent cultural europeu, fan de caixa de ressonància de l'expansió culinària catalana: **Platina**, el gran humanista i gurmet del segle XV, diu que és la cuina més refinada i en lloa els seus plats. No és estrany, si tenim en compte que el més gran autor italià del seu temps, el quatrecentista **Maestro Martino**, farceix el seu cèlebre receptari de plats fets "alla catalana", de les salses als rostits, de les hortalisses al Menjar Blanc. No és estrany, tampoc, si des de Roma els **Borja** escampen el gust valencià, o sigui, català -tan adorable, segons **Platina**, com és odiosa la nació catalana, pel seu domini polític-religiós- i des de la fastuosa cort de Nàpols, **Mestre Robert** escriu, en català, el més representatiu receptari medieval i renaixentista, hereu dels primers receptaris europeus, també catalans, des del **Libre de Sent Soví** al **Libre d'aparellar de menjar**. També la nostra llengua és primerenca en l'art de la confiteria -**Libre de totes maneres de confits**-, dels destil.lats i de la dietètica- **Arnau de Vilanova**- i fins de les receptes afrodisiaques-**Speculum al foder**-, un manual on ja hi apareix la valenciana llet gelada (amb canyella i llima), on hi és considerada una reputada "medicina per endreçar la verga". Sempre han tingut bec les oques, i sempre, dels pecats del piu, Déu s' en riu. I ho és, de primerenca, en el refinament de la litúrgia del menjar, recollida per les **Ordinacions** reials de **Pere III**, per **Eiximenis**, per **Mestre Robert** o al **Tirant lo Blanc**.

L' historiador de la cuina **Rudolf Grewe** ho resumeix dient que durant dos segles, "la cuina catalana va tenir una projecció internacional": quan érem capitans, doncs, del XIV al XV, aquesta va ser una cuina de referència. Ho referma **E.Thibaut-Comelade**, tot dient que aquesta cuina de valencians, balears i catalans "és una de les més importants de la Mediterrània; a l' Edat Mitjana simbolitza l' apogeu dels Països Catalans".

DE LA DECADENCIA ALS NOUS REPTES

Què en queda, però, d' aquelles esplendors medievals?. En queda (o s' esvaeix) l' immens i atractiu corpus de la cuina tradicional, la cuina, que, segons **Arzak**, "és la forma de ser d' un poble"?. Una cuina mantinguda als temps foscos, de quan, segons el valencià **Gregori Mayans** (1763) "els castellans volen treure'ns fins i tot la memòria de la nostra antiga llibertat"- a Catalunya, a Mallorca o a Menorca els frares escriuen excel.lents manuals , on tot incorporant els nous productes d' Amèrica senten les bases de la cuina actual mentre inclouen, en clara al.lusió a la sobirania perduda, un "platillo de la Batalla d' Almansa". Una recepta represa, significativament, per l' autor anònim del manual **La cuynera catalana** que, tossudament fidel a la llengua , s' insereix de ple en el moviment de Renaixença i de defensa del "gust català" enfront de l'espanyol: més enllà d' un estantís amor per l' "arròs amb fesols i naps". A Mallorca fa el mateix paper positiu **Pere d' Alcàntara Penya**, a Menorca **Pere Ballester** i parcialment, al País Valencià, **Joan Company**, en un manual del 1905. Ja a la dècada dels 30, **Ferran Agulló**, al canònic **Llibre de la cuina catalana**, estableix la bases de la cuina nacional, que situa en el context indeclinable dels Països Catalans.

Finalment, **Josep Pla**, amb **El que hem menjat** codifica, plausiblement, l' existència d' una cuina històrica, tradicional i plenament construïda i, també de forma definitiva, la situa en el camp del debat cultural.

Els reptes de les cuines actuals dels Països Catalans són, d'una banda, recuperar el brillant passat històric situant-lo al costat de la no menys brillant expansió actual, a través de les grans estrelles de la guia Michelin- símbol de projecció internacional -. I, de l'altra, vertebrar-se fent front tant a la globalització –sovint present tant sota un colonitzador filtre espanyol, com sota un “mediterranisme” eixorc- i assenyalar, com ho fa **Santi Santamaria**, que al País Valencià, a les Balears i a Catalunya es fa cuina dels Països Catalans.

SOBRE LENGUA I CULTURA

Sota aquest títol s'inclouen dos escrits presentats pel mateix autor al Congrés de Cultura Catalana: "Primer Cultura" i "Llengües i idiomes".

Josep M. Puigdomènech

1. PRIMER CULTURA

Al nostre parer, el primer que hauríem de fer és concretar una definició del mot CULTURA. Pel fet que no estem assistint a l'inici de la globalització (la victòria ideològica del liberalisme) sinó a un procés creixent d'irrellevància de les ideologies i d'auge de les cultures. Per tant, en un món globalitzat i interdependent, les causes profundes dels conflictes del futur ja no seran de caire ideològic, sinó que passaran a ser de caire cultural (religió, llengua, etc., en resum valors): més concretament, el conflicte entre els valors de les cultures occidentals i els valors de les altres cultures¹. Per això, entre les cultures hi haurà fronteres o, encara pitjor, línies de fractura intel·lectual(Castella *versus* Euskadi, Catalunya...) que poden representar obstacles greus per a la salvaguarda i el desenvolupament de la democràcia tal i com aquesta és concebuda per Occident. Com per exemple; els valors democràtics d'igualtat i llibertat per a tots els homes i les dones. Per tant, el nou marc de la globalització inaugura/mantindrà un nou tipus de batalla: les batalles culturals per a la imposició/hegemonia d'un model sobre un altre. D'una cultura damunt l'altra.

Així és que, tant per als homes com per les dones pot ser molt enriquidor tenir en compte, escoltar i atendre maneres diferents de veure i comprendre les coses per la senzilla evidència que qualsevol ésser humà és diferent de l'altre, i per la mateixa evidència de la diversitat de les cultures. Per això, és millor reconèixer aquesta evidència empírica, tant pel que fa a les realitats individuals com culturals. I certament pactar, negociar i parlar és molt més positiu i més creatiu que sotmetre i guerrear. Aquest aspecte de la diversitat i la diferència mereix un tractament prioritari, ja que la causa de la misèria humana evitable és fonamentalment la ignorància de nosaltres mateixos.

Per tant, totes les dones i els homes que configuren unes cultures hauríem de continuar i aprofundir el dur treball de conèixer-nos més i millor fer-nos més responsables dels nostres fets, i això comença per conèixer altres cultures. En definitiva, si potenciem més l'acte de **compartir** que de

¹ CASTIÑEIRA, ÀNGEL. *Les tendències polítiques en el llindar del canvi de segle*. Debats Tecnològics, N. 11/ octubre 1999 Col·legi d'Enginyers Tècnics Industrials de Barcelona

competir treballarem a favor de totes les cultures i, a la fi, per a tots nosaltres.

Tot seguit, hom podria suggerir com a lema principal per a la nova política: cap dret sense responsabilitat; un segon precepte hauria d'ésser: cap autoritat sense democràcia. Així és que els valors democràtics haurien d'impregnar les actuacions dels Estats i més si aquests estats posseeixen diverses cultures. Pel motiu que la tensió entre les cultures la generen majoritàriament els propis Estats, perquè davant l'inevitable cessió de competències cap avall -descentralització administrativa (Autonomies, federalisme, regionalisme, etc.)- o cap amunt -cessió de sobirania (Dret internacional, Unió Europea, etc.)- es produeix una multiplicació de pertinences distintes dels individus, i els Estats es veuen empesos a combatre aferrissadament per protegir (o mantenir) la seva singularitat com entitat col·lectiva.

A més, com que el patriotisme constitucional que generen els Estats és comparativament molt més feble que l'adhesió emocional que té l'individu a la seva cultura, molts Estats proporcionen i afavoreixen la confusió de ser com a nacions culturals, i inverteixen immenses dosis d'energia a buscar com augmentar la seva legitimitat simbòlica, tot creant una cultura artificial. (com exemple les difusions esportives, que mostren el narcisisme Estatal)

Per aquest motiu, nosaltres proposem que primer haurem d'establir una definició de cultura que comporti conseqüències jurídiques, és a dir, que de la definició de cultura se'n derivin drets i obligacions per a totes les parts; tant per als Estats com per als particulars. De manera que l'acte de definir el podem entendre com explicar (una cosa) pels seus atributs distintius, donar-ne una idea exacta; i això requereix d'una definició concreta.

Així és que la paraula "Cultura" l'any 2001, per als pobles del món hauria de ser:

Forma de vida democràtica d'un poble, estructurada en unitats familiars que es desenvolupa en un medi específic, com a conseqüència de la seva socialització, elabora uns mitjans de comunicació que permeten assolir una eficàcia adaptativa, la qual forma de vida possibilita la perpetuació del grup en l'entorn.

Aquesta és la nostra proposta per portar a terme una interpretació jurídica del mot cultura dins el dret internacional i estatal. Pel motiu que els termes tenen conseqüències jurídiques, que són rellevants, i, a més, pel fet de

dotar la societat o els seus col·lectius de la seguretat jurídica indispensable que exigeix la democràcia.

Per tant, quan nosaltres trobem el mot cultura dins els texts internacionals haurem d'entendre, que la legislació internacional o estatal protegirà o fomentará; el dret a la vida, a la família, al medi ambient, a l'educació, a la llengua, al treball i a la salut, tots aquests elements a més d'entendre que tant la llengua com l'educació porten implícits la religió i les manifestacions artístiques. Així doncs, pel motiu que aquests elements són constitutius de la cultura, hauran de tenir una tutela jurídica d'ofici. A més a més, requereixen que la seva aplicació sigui entesa amb els valors democràtics, tal com ja hem dit, amb un respecte per la llibertat i la igualtat tant social com individual. **Si de cultura estem parlant.**

Una vegada, creiem, haver donat resposta al nucli del problema, o sia la cultura com el cossol dels drets col·lectius, això, ens permet entra dins el terme i estudiar un element determinant de la cultura; no hi ha cultura sense llengua, la qual cosa ens permet poder passar a estudiar els drets lingüístics, i aquests vindran acotats pels drets culturals.

Cal insistir que no hi poden haver drets lingüístics si prèviament no delimitem els drets culturals. Vist que l'oficialitat d'una llengua ve donada per la discrecionalitat dels Estats, la qual cosa fa que quedi aquesta discrecional cessió en mans dels mateixos Estats. Però els drets culturals van més enllà de la pura cessió, ja que aquests drets culturals pertanyen als dipositaris de la cultura, és a dir al poble que exerceix i desenvolupa la seva cultura. En aquest cas serà la comunitat cultural qui decidirà el caràcter, en més o menor grau, de l'oficialitat de la seva llengua.

Així doncs, tal com de la definició se'n desprèn, la llengua forma part dels elements intrínsecs de la cultura. Reconeguda la cultura com un dret col·lectiu, necessàriament la llengua gaudirà del mateix dret. És a partir d'aquest moment que la regulació legal de la llengua necessita un marc jurídic que la dotarà dels mecanismes o instruments normatius perquè la llengua pugui desenvolupar-se normalment i amb estabilitat. O sia, estem parlant del manteniment de la llengua i aquest només pot ser amb el seu ús i això comporta necessàriament l'oficialitat d'aquesta llengua.

L'oficialitat d'una llengua comporta dotar-la d'una protecció legal per a ser usada davant de qualsevol procés o instància. Per aquest motiu els estudis que recomana aquest ponent anirien dirigits, en el nostre entendre, si els Estats del món volen donar sortida a les aspiracions dels seus pobles, a donar solucions, entre d'altres, a qüestions tals com:

1. Definir el terme cultura.
 2. Bilingüisme com a opció, no com a obligació
 3. Principi de territorialitat
 4. Llengües internacionals
- el primer apartat consistiria a establir el concepte de cultura, per tal de poder aplicar les conseqüències jurídiques derivades de la seva inclusió en els diferents instruments jurídics tant internacionals com estatals. És a dir, la definició de cultura haurà de garantir parcel·les inviolables de sobirania (drets plens i exclusius) als col·lectius dipositaris de cada cultura. Com el principi de territorialitat.
 - el segon apartat caldria estudiar si vertaderament el bilingüisme aporta un benefici per al conjunt de la societat o solament provocar la discriminació; bé per motius de capacitat individual o bé per motius econòmics. La competència en dues o més llengües només s'espera d'aquells que parlen llengües minoritàries, com per exemple dels maoris o dels catalans; en canvi, en cap cas els parlants de llengües majoritàries estan disposats a assumir l'obligació de ser bilingües²; per tant, de fet, el bilingüisme en el fons no és més que una patologia de l'etnocentrisme de les cultures que controlen i utilitzen els Estats per a imposar els seus valors o, com assenyala B. Clavero, és un simple trànsit cap al monolingüisme de la cultura dominant³; llavors, dins d'aquesta lògica, el problema està en com els Estats poden articular la protecció del dret al monolingüisme com un dret humà fonamental de tota persona pertanyent a una cultura;
 - el tercer apartat analitzaria l'afirmació que "som ciutadans del món", pel fet que és profundament ambigua⁴, perquè, per una banda, tal com s'assenyala, tot individu té necessitat d'identificar-se amb una cultura i, per una altra banda, cada nínxol particular facilita el desenvolupament d'una determinada cultura; per aquest fet seria convenient que els Estats tractessin de la manera més adient possible d'afavorir la implantació de cada cultura dins el seu respectiu nínxol (principi territorial de les cultures), si volem evitar conflictes interculturals, en especial de tipus religiós⁵; no hi

² Cf., per exemple, article 4 de la *Maori Language Act* de 1987, article 3 de la Constitució Espanyola de 1978, article 3 de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 1979, article 231 de Llei Orgànica del Poder Judicial 1985, i l'article 36 de la Llei de Règim Jurídic de les Administracions Públiques i del Procediment Administratiu Comú de 1992, modificada per Llei 4/1999

³ Cf., CLAVERO, B., *Happy Constitution. Cultura i lengua constitucionales*, Trotta, Madrid 1997, p.262

⁴ Cf., WALLERSTEIN, I., "Ni patriotismo ni cosmopolitismo", a NUSSBAUM, M.C., *Los límites del patriotismo*, Paidós, Barcelona 1999, p.151

⁵ Vide HUNTINGTON, S.P., *El choque de civilizaciones*, Paidós, Barcelona 1997

ha dubte que aquest és un tema molt complex, però potser podria ser, en certs casos, un primer pas per a prevenir i resoldre conflictes;

- el quart i últim apartat proposa estudiar si fóra necessària una delimitació de llengües emprades pels organismes internacionals. Una, dues, tres, etc.

Tots aquests apartats aportarien un conjunt de conclusions que donarien les respostes als problemes tant locals com internacionals referents a l'oficialitat de les llengües. D'antuvi estem segurs que eliminada la problemàtica lingüística en el món, eliminaríem el problema de la comunicació, i com molt bé sabem sense comunicació no hi ha *feedback*. La qual cosa és l'obstacle per al desenvolupament tant de l'individu com de la cultura. Convé destacar, la cultura si no s'obre, si no es desenvolupa, és la presó de la intel·ligència de l'individu, atès que fa créixer les muralles de la incomprensió entre els pobles.

No volem oblidar-nos que la globalització està en boca de tots, però, la realitat és tossuda i ens mostra que aquesta globalització només és per al 5% de la població. És a dir, uns 30 milions d'individus gaudeixen d'aquest fet; la resta, més de 5.970 milions, la somien. Per tant, el que la gent vol i necessita és un món cultural, si de persones lliures estem parlant. En canvi, si parlem d'esclaus rics, la gent el que necessita és consumir. Per això, aquesta encara que fictícia globalització, acomplirà els seus afanys consumistes. La triar entre ser un ésser lliure (cultural) o un esclau ric (tecnològic) és el nucli del problema. Els Estats són el responsables que la gent triï ésser lliure o ésser esclau. Quan manca la societat civil, (o el que és el mateix; la cultura), no és la societat, en general, la qui acaba amb el poder de l'estat, sinó que és l'estat, de fet, el qui acaba amb la societat (cultura)⁶.

El món cultural entén de valors, el món de la globalització entén de mercats. I tal com assenyala Ramon Folch: *És inútil buscar el sentit de la vida i l'univers, ja que el més probable és que no en tingui. El realment importat no és trobar aquest sentit inexistent sinó saber crear-lo*. Nosaltres creiem que aquest sentit es troba en la construcció d'una cultura, adaptada al seu medi, i cada dia més respectuosa i generosa amb les altres.

⁶ BILBENY, NORBERT. **La societat civil: resum i prospecte**. Debats Tecnològics, n. 12/ febrer 2000. Col·legi d'Enginyers Tècnics Industrials de Barcelona

2. LENGUA I IDIOMES

Si l'ús de gramàtiques diferents comporta una visió del món diferent, l'ús de llengües diferents comportarà consegüentment visions diferents de la vida quotidiana pel qui empri una llengua o una altra. En la situació cara a cara, el llenguatge posseeix una qualitat intrínseca de reciprocitat que el distingeix de qualsevol altre sistema de signes en la comunicació.

Per aquest efecte, el llenguatge s'origina en la vida quotidiana, la qual en constitueix la referència primera: és a dir, el llenguatge fa sobretot referència a la realitat que visc amb plena consciència. El llenguatge m'obliga a emmotllar-me a les seves pautes: no puc parlar català tot fent servir les regles de la sintaxi anglesa; quan em dirigeixo a algú hauré de fer servir el llenguatge adequat; per exemple, quan em dirigeixo al meu fill de nou anys no és el mateix que quan parlo amb la meva dona, o davant d'un tribunal.

Tal com diuen Berger i Luckmann, el llenguatge elabora i acumula camps semàntics o zones de significació lingüística delimitades. El vocabulari, la gramàtica i la sintaxi s'acoblen en l'organització d'aquests camps semàntics. En el si d'aquests camps semàntics queden objectificades, preservades i acumulades tant l'experiència biogràfica com l'experiència històrica. Es tracta, indiscutiblement, d'una acumulació selectiva: i són els camps semàntics els que determinen allò que serà preservat i recordat, i allò que serà oblidat i esborrat del conjunt de l'experiència individual i col·lectiva.⁷

Aquests camps semàntics venen configurats per la cultura. La cultura provoca una determinada conformació del cervell, on el tret més característic és la disposició de les rutes cerebrals o camps semàntics en estructures o funcions específiques depenent de cada cultura.(diferents graus d'intensitat). Les diferents formes de cultura venen ocasionades per la diferent energia que absorbeixen del seu entorn i per la qualitat dels individus que configuren el grup. Tant l'energia com l'individu són diferents en cada cultura, de manera que podem seguir proposant, que el bescanvi i les manipulacions dels diversos tipus d'energia és el motiu de les diferents cultures que trobem arreu del món. I com que cada cultura té una llengua, aquesta també ve determinada per l'entorn, és a dir, fins ara no coneixem una cultura amb dues llengües.

⁷ BERGER, PETER L. i LUCKMANN, THOMAS. *La construcció social de la realitat*, pag. 65.

Per aquest fet, el nostre coneixement de la vida quotidiana s'estructura d'acord amb allò que ens resulta pertinent, ja sigui a partir dels nostres interessos pragmàtics immediats, ja sigui per causa de la nostra posició social. Aquesta consideració és la que determina la nostra actitud en el nostre món cultural, i la llengua n'és l'eina fonamental; sense ella ens trobem mancats d'establir el diàleg, la negociació, la defensa dels nostres interessos, en fi, estem nus davant dels altres. Per exemple: qui no recorda la cara de ridícul que fem quan algú es dirigeix a nosaltres amb una altra llengua que no entenem?. Oi que sí?

Aquesta reacció ve donada per la singularitat del llenguatge que cada cultura conforma segons les seves necessitats i interessos. Com fins ara sabem, la interacció de les persones majoritàriament es produeix per la comunicació. Aquest fet és explicat mitjançant les expressions verbals i no verbals. Per a uns, manipulacions de la informació simbòlica, per a d'altres, manipulació d'informació energètica.

En paraules de Humboldt –que han agradat molt a Chomsky- el llenguatge no és *ergon*, sinó energia.⁸

Fins ara, la nostra investigació reconeix la premissa; que la natura està constituïda per les diferents combinacions de massa i energia. Però els sociolingüístics amb el seu desenvolupament cada vegada més rigorós, entraren en l'estudi de la cognició. I ho feren resseguint les traces d'alguns conceptes clau com els d'informació, codi o *feedback*, entre d'altres. Això els permeté desenvolupar noves teories de la cognició. Malgrat tot no poden obviar que tot i així la cognició també és una forma d'energia.

Tradicionalment hom havia vist la naturalesa només com a matèria i energia. Així doncs, per més que els èxits de la física i la química assoleixin un nombre molt elevat de respostes, no aportaven cap clau que obrís els secrets de la comunicació. Fou durant l'època dels quaranta, quan un concepte com el de **la informació** fou definit per Shannon d'una manera precisa per a ús de matemàtics i enginyers de telecomunicacions.

Aquest fet no passa desapercebut als sociolingüistes que consideren que calia interpretar la naturalesa sencera com una combinació de matèria, energia i informació. La més impactant de les fórmules de Shannon, l'expressió de la mesura de la quantitat d'informació, una de les equacions estrella de la ciència del segle XX era, curiosament, la mateixa expressió que, molts anys abans, a la segona meitat del segle XIX, havia servit per

⁸ SERRANO, S. *Comunicació societat i llenguatge*, pag.64.

formular la més peculiar i fugissera de les lleis físiques, el famós principi d'entropia. Formulat pel físic Boltzman. Ressenyem que la nostra hipòtesi de treball contempla el món com un sistema estocàstic que ve corroborat pel segon principi de la termodinàmica (S)⁹.

Boltzman postula que la tendència general a la naturalesa és el desordre, les coses esdevenen més i més desordenades en la mesura que són abandonades a la seva sort. Des d'un punt de vista qualitatiu podem imaginar-nos com el desordre augmenta espontàniament en la naturalesa. A tall d'exemple podem imaginar-nos un pom de cartes ordenades quan cau assolint una posició més desordenada; i mai passa a l'inrevés.¹⁰

Per aquest fet la fórmula de Shannon suggereix una fantàstica analogia entre energia i informació. I l'entropia era l'element connector. D'aquesta manera restaven enllaçats, unificats, dos mons i dues eres. La màquina de vapor fora l'emblema de la revolució industrial, la computadora resulta ser la revolució de la informació.

La conseqüència social d'aquests esdeveniments fóra en el primer cas el pas d'un món rural a un món urbà. Podem especular en el segon cas que la conseqüència social serà la civilització del món. És a dir, la col·laboració entre les cultures o l'extermini de les cultures. De tota manera, aquest no és el cas del present treball, però deixem aquestes idees damunt la taula per reflexionar.

Tornant al sistema proposat de matèria, energia i informació, i mirat des d'un punt de vista sociolingüístic, no podem obviar Chomsky, el qual en el seus treballs sobre la gramàtica generativa va demostrar que l'aparell formal de la teoria de la informació, que podria donar compte d'un autòmat d'un nombre finit d'estats, resulta insuficient per explicar el funcionament de les llengües naturals i, per tant, és inadequat per formular una teoria del llenguatge.

Això ens torna als actes de la parla. Si la cultura, com a hipòtesi, és la manipulació que fa l'individu de la informació simbòlica, i la llengua és l'ús que fa l'individu en l'acte de la parla per subministrar o rebre la

⁹ Entropia: Magnitud que mesura el grau d'informació no aprofitable que dona una font segons el seu nombre de respostes possibles. Donat un senyal en una informació a transmetre, hi ha per a cadascun dels llenguatges una probabilitat que aquest senyal sigui seguit per un altre de determinat. Si per una font o llenguatge hi ha N símbols i cadascun té una probabilitat p_i , la suma dels productes de cada probabilitat pel seu logaritme (amb signe canviat) defineix l'entropia de la font: $S = -\sum p_i \log_2 p_i$. Utilitzant logaritmes en base dos, hom té el valor de l'entropia en bits.

¹⁰ Química - Física, pag.555. M.Dáz Peña i A.Roig Muntaner.

informació simbòlica, aquests actes són realitzats mitjançant la conversa. Per aquest fet, la conversa té un context concret i determinable com és la situació dels parlants, que pot ser o bé enmig del carrer o davant d'un tribunal.

Cada context té les seves normes i aquestes venen donades pel rol de cada individu. Aquest rol imposa unes normes d'interpretació que suposen un model inferencial de la comunicació on les inferències són processos a través dels quals els participants en una conversa arriben a interpretar, en el marc d'un context, les intencions dels altres i, a partir d'aquí, elaboren les seves respostes. Però no oblidem que l'eina bàsica és la llengua.

És veritat que una llengua és un codi que aparella representacions fonètiques i semàntiques de frases i que els codis no verbals aparellen també representacions, però també és ben veritat que hi ha un buit entre les representacions semàntiques dels enunciats i els pensaments comunicats mitjançant la seva expressió. Omplim aquest buit no pas amb el codi, sinó amb inferències, implicacions, i ens obrim al món de l'implícit.

La comunicació, al cap i a la fi, la podem veure com un procés de recognició inferencial de les intencions del comunicador. No usem els enunciats només per transportar la informació sobre el món, sinó que informem també sobre les actituds o relacions envers el pensament expressat o envers les relacions entre els participants mateixos, expressen actituds proposicionals, performen actes lingüístics o duen una càrrega en forma de força il·locutiva (parlar en un marc de regles i convencions que lliguen persones, paraules i circumstàncies)¹¹

Un context, en el sentit lingüístic, no el veiem limitat a una informació sobre l'entorn físic en què el participant profereix l'enunciat, sinó com un conjunt que agafa des de les hipòtesis científiques a les expectatives de futur, les creences, el conjunt d'anècdotes memoritzades, suposicions culturals, els indicis sobre l'estat emocional del parlant; tot això pot tenir un paper clau en la interpretació d'un enunciat.

Si bé tot l'entorn mediat dels parlants està sotmès a l'embolcall de la cultura, els membres d'una comunitat cultural poden convergir en els mateixos codis verbals i no verbals i també en l'ús de les habilitats inferencials. No és veritat que convergeixin del tot en les suposicions sobre el món. És per això que a grups socials, gèneres o sexes i edats diferents, i a

¹¹ SERRANO, S. *Comunicació, societat i llenguatge*, pag. 216.

persones diferents, corresponen conjunts des suposicions sobre el món també diferents. La cultura no homogeneïtza l'individu sinó l'estat.

Si bé som molts i moltes que formem part d'un mateix grup cultural i compartim experiències, lectures, activitats, ensenyaments i percepcions de la realitat que semblen idèntiques, les diferències de la història personal tendeixen a diferenciar la informació memoritzada. Mentre els codis verbals i no verbals tendeixen a neutralitzar les divergències entre experiències diferents, la cognició i la memòria imposen diferències fins i tot en les experiències comunes.

Intuïtivament, la nostra cultura ens ensenya a identificar des de petits la subjectualitat lingüística, psicològica, i la lògica cultural. Des d'un punt de vista de processament d'informació, tanmateix, no té sentit la identificació entre el subjecte i la seva ment. El jo, com el coneixement, es troba distribuït desigualment en la relació interactiva entre l'ambient i el processador.¹²

Cal insistir que l'individu fent-se a ell mateix fa societat, ell és la causa i l'efecte de la realitat social que ell construeix dins d'un context cultural. En conseqüència, si tota la seva activitat ve exercida dins un marc cultural podem inferir que tant la llengua com el dret haurà de ser el seu. Per aquest fet, proposem l'estudi del dret dins un marc cultural, pel principi del dret a la defensa en igualtat de condicions i de seguretat jurídica.

Arribat aquest punt, molts ens acusaran d'una contextualització ideològica, cosa que podem refutar pel que hem estudiat fins aquí. La història ens informa que les homogeneïtzacions culturals mai han estat determinades per la voluntat dels pobles, ans al contrari, només per la imposició de les armes. Ha estat la victòria d'unes cultures, la que ha subjugat les cultures perdedores. No creiem necessari explicitar el que acabem de dir; la història està farcida de dades que corroboren el que hem dit. No podem acceptar l'ús i l'abús del mot bilingüisme, pel fet que el bilingüisme social és sempre fruit d'una imposició. I a més, la sociolingüística no ha pogut definir el tal terme.¹³

Per acabar, el dret, teòricament, és un sistema de normes que fixen i tutel·len una determinada organització de les relacions socials i que tendeixen a evitar-ne la violació. La forma organitzada adopta la forma d'estat, el qual s'eleva per sobre de la societat tot adoptant un to d'imparcialitat i de neutralitat. Aquesta seria una definició científica des d'un punt de vista

¹² CASANOVES I ROMEU, POMEU. **Coneixement i raonament pràctic**, pag. 17.UOC.

¹³ VALLVERDÚ, FRANCESC. **Aproximació crítica a la sociolingüística catalana**, pag. 17. dú

jurídic contemporani. No obstant, aquesta definició no té en compta la història.

Per tant el dret al monolingüisme hauria de ser reconegut constitucionalment

Propostes per a l'activació del Mercat Cultural interior i la projecció exterior

Imma Sánchez-Descamps, Josep de Calassanç Serra

1. La fragmentació del mercat. Fets i causes

1.1. Un mercat fragmentat

El nostre país necessita una política cultural i de comunicació que englobi tot l'àmbit lingüístic. Ara com ara, tenim tan sols diferents polítiques tímidament proteccionistes en cadascun dels territoris catalans en un grau de desenvolupament diferent, sempre insuficient per a fer de la cultura pròpia un instrument sòlid de construcció cultural i identitària. No hi ha una producció sistemàtica ni conjunta de productes culturals i no s'ha aconseguit tampoc una distribució mínimament eficient. Fins i tot, problemes de tipus polític i ideològic fan que productes elaborats en una zona no puguin ésser consumits en una altra (com, per exemple, les versions catalanes de films estrangers fets al País Valencià o a Catalunya).

També, pel que fa als continguts, la producció actual de cada zona és de tipus regionalista i concretament la producció de la ràdio i la televisió en català més desenvolupades, corresponents al Principat, són sovint realitzades seguint models culturals no catalans i amb interferències sovint no justificades d'altres llengües, de manera que es fan difícilment exportables, fora d'aquest territori regional, tal com és descrit amb més detall en d'altres treballs d'aquest Congrés.

En tractar del tema de la normalització conceptual, el Congrés de Cultura Catalana recorda concretament que l'adequació conceptual en qüestions de referents culturals i d'identitat és molt important. En l'espai cultural-nacional dels Països Catalans, convé que els òrgans d'expressió del nostre àmbit cultural i especialment els que s'expressen en llengua catalana contribueixin - tal com es fa en tots els espais homòlegs del món - a donar coherència al propi espai cultural.

Aquests òrgans han d'informar de manera suficient de la pròpia àrea lingüístico-cultural i han de promoure preferentment la producció pròpia i el coneixement dels referents culturals que s'han anat desenvolupant en aquest territori. Han de portar a terme, doncs, una acció de cohesió de l'imaginari col·lectiu propi i dels referents identitàris, és a dir, que han de desenvolupar una acció nacionalitzadora. Aquesta és la funció que porten a terme tots els mitjans de comunicació autocentrats; una funció que encara és més necessària en un context global de mundialització de les xarxes de comunicació.

La recerca gairebé exclusiva de l'audiència (i en algun cas, la poca preocupació per la preparació lingüística i cultural d'alguns professionals) ha fet que un cert nombre de programes emesos per les televisions autoanomenades catalanes introduïssin uns usos lingüístics poc favorables a la normalització de la llengua i uns continguts culturals desnacionalitzadors, obstruint així la funció social que haurien de tenir aquests mitjans col·lectius de comunicació. La pèrdua de referents és especialment sensible en el cas de la música i la cançó. La presència dels productes fets a l'àrea catalana i particularment de la cançó en llengua catalana a les emissores de RTV és extremament minsa a causa de la invasió de música anglosaxona i, en menys volum, de cançó en llengua espanyola,

francesa o italiana, a causa de la submissió als dictats de les polítiques de les firmes comercials, que impera en la majoria d'aquestes emissores.

Des d'un punt de vista general, una de les causes immediates de la manca d'un mercat cultural ben estructurat és el desinterès d'una part important de les elits dels diversos territoris que no consideren positivament el que els pot reportar un mercat cultural català. De resultes d'aquest desinterès les produccions culturals no tenen ressò mediàtic ni els productors reben un reconeixement adequat.

Totes aquestes qüestions tendeixen a dividir la llengua, a disgregar la cultura, i en darrera instància, fragmenten el mercat, de manera que, per exemple, molts dels productes o emissions produïts al Principat esdevenen difícilment consumibles a la Catalunya del Nord on es calcula que el mercat cultural català representa un volum d'operacions no negligible.

1.2. Aportacions a la descripció de les mancances

Moltes d'aquestes reflexions han estat exposades en diferents circumstàncies i per diferents entitats:

L'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana (AELC), en el manifest del 20 de maig del 1996, emès en la conclusió de les Jornades organitzades a la Universitat de València, remarcava ja els problemes de la distribució de llibres fets al País Valencià, a la Catalunya Nord i a les Illes per arribar al Principat. Aquets llibres sovint es veuen "maltractats" pels llibreters i no es poden trobar a les biblioteques públiques de les diverses administracions. Segons aquestes anàlisis, l'existència de tres comunitats autònomes amb governs de diferent signe polític i amb polítiques lingüístiques i culturals diverses havia endarrerit, respecte a èpoques passades la lliure circulació dels productes culturals en català, fos quin fos el seu lloc d'origen. Els enfrontaments entre aquestes comunitats, de vegades fomentats per polítiques secessionistes i interessades, havien alimentat el desconeixement, la desconfiança i sovint el rebuig entre els ciutadans que parlaven una mateixa llengua amb varietats d'accent, similars als que existeixen a totes les llengües del món. D'aquest manifest els escriptors reunits a les Jornades extreuen que tot plegat, fragmenta el mercat, disgrega la cultura i atomitza la llengua.

Al llibre *Una llengua, una cultura i un mercat* publicat per l'associació esmentada l'any 1997, l'escriptor Jaume Fuster ens recorda que, fins i tot en la producció escrita que és el sector que ha resistit més a la fragmentació, hi ha tendències negatives. Fuster assenyalava en aquest sentit, aspectes de la consciència dels joves escriptors del Principat que s'interessen ben poc pels escriptors considerats "perifèrics"; i també la poca sensibilitat de bona part dels comunicadors culturals influïts també per concepcions regionalistes. Les propostes concretes de l'AELC són incloses a l'apartat d'aquesta ponència "propostes concretes" (particularment, al punt núm. 13).

També l'Associació d'Editors en Llengua Catalana assenyalava en el seu darrer Congrés entre els "reptes de futur" que es planteja, algunes mesures per a la potenciació del que és anomenat "un mercat únic", que incloem igualment dins de l'apartat propostes concretes d'aquesta ponència (particularment, al punt núm. 14). En aquell Congrés el sector editorial pretén identificar els principals reptes de l'edició en llengua catalana i que són la base a partir de la qual es poden dissenyar futures estratègies d'actuació, i les maneres

d'intervenció més rellevants dels agents sectorials i de les administracions públiques, mitjançant els quals aquests han de fer front als reptes de futur analitzats anteriorment.

D'altra banda, i en l'àmbit dels debats d'aquest III Congrés de Cultura Catalana, cal esmentar les aportacions fetes en el transcurs de l'acte realitzat a Perpinyà el dia 5 de maig del 2000 amb una important participació d'autors, editors, periodistes, i gent relacionada amb organitzacions de la cultura i de la llengua catalanes de la Catalunya Nord com Jaume Roure, delegat d'Afers catalans i tinent alcalde de l'ajuntament de Perpinyà, Alà Baylac-Ferrer (el qual en el seu parlament introductorí va assenyalar el gran nombre de consumidors de productes en català tot i el problema principal de la distribució i de l'accés a qualsevol producte cultural en català), l'editorial *El Trabucaire*, Joan-Lluís Lluís, Sebastià Girard, Pere Codonyan, Pere Manzaneres i Dolors Serra entre d'altres. Les propostes que van sorgir en aquest acte es troben també a l'apartat "propostes concretes".

En aquella reunió s'assenyalà un aspecte concret que perjudica la distribució de les publicacions periòdiques del sud, a la Catalunya Nord, el franqueig de correus, que fa augmentar els preus de les revistes a uns costos que no poden assumir els consumidors individuals normals. En aquest cas, es posà d'exemple la francofonia que estableix les seves xarxes de distribució no limitant-se a criteris estrictament econòmics.

Finalment cal assenyalar les crítiques fetes des de l'anàlisi del sistema comunicatiu català des de fa temps per experts de la comunicació com Joan Manuel Tresserras i Josep Gifreu, entre d'altres. Recollint, en concret les formulacions fetes al si del Congrés de Cultura Catalana per Carles Benítez en el decurs dels darrers debats, cal remarcar especialment que en els darrers anys, les indústries culturals s'estan ressituant constantment a causa de l'accelerada evolució de les noves tecnologies de la informació i la comunicació. Aquesta cursa desenfrenada està influïnt en l'evolució del sistema cultural/comunicatiu, en la producció i en el mercat a tota l'àrea lingüística catalana. I la realitat en aquest sentit és que encara no s'han resolt els dèficits més importants pel que fa al creixement de la capacitat de producció i d'internacionalització de la cultura catalana, ni s'han trencat les rutines de consum heretades, ni s'ha assolit una major cobertura del propi mercat.

Hi ha hagut una escassa iniciativa empresarial –tot i algunes excepcions- i també una manca de polítiques culturals. Cal assenyalar, però, d'altra banda, que la qualitat de la creació especialitzada és prou estimable en alguns àmbits. Tot i així, a causa d'un universalisme mal entès, una bona part dels productors i difusors culturals en comptes d'actuar com instruments de difusió de la cultura del país, exporten una concepció regionalista i mancada de la nostra realitat nacional. No es té present un imaginari compartit que ens permetria d'aproximar-nos, a partir de la nostra pròpia identitat i personalitat, en una primera instància a un mercat potencial de 12 milions d'habitants, en segon lloc al món llatí més pròxim (Occitània, Itàlia, Portugal i el món hispànic) i al capdavant, arreu del món. S'acaben, així, gestant activitats culturals poc ambicioses i com a conseqüència també difícilment exportables. I és que més enllà de la llengua i d'alguns elements esparsos, tal com ho hem apuntat, els referents culturals que predominen a casa nostra són el de l'espanyolitat per als territoris del sud de l'Albera i la francesitat per als del nord.

Les crítiques fetes al sistema comunicatiu vigent assenyalen, a més, que aquells elements que podrien cohesionar el nostre imaginari col·lectiu d'entrada s'han vist diluïts al sud de la nació pel fet d'ésser dividida en tres comunitats autònomes, amb nous símbols, escuts, emblemes de noves institucions... Tres administracions públiques cada cop més llunyanes unes de les altres amb uns mitjans de comunicació públics que delimiten el seu marc simbòlic a una regionalització, malgrat que la seva recepció arribi a la resta de la nació. En aquests sentit no s'actua amb les regles de mercat sinó sota directrius polítiques forçades per les restriccions del marc constitucional espanyol i en moltes ocasions, en el cas de la majoria de professionals, per la seva concepció regionalista de la nació.

A més, les diferents polítiques culturals en lloc de cohesionar la nació i portar endavant una política comuna s'han dedicat, en la majoria dels casos en administrar el patrimoni. En aquest sentit, Josep Gifreu ha comentat en diverses ocasions que caldria anar molt més enllà, és a dir plantejar-se la cultura com a projecte. Un projecte dinàmic amb uns criteris metodològics de resistència.

1.3. Causes de fons de la fragmentació del mercat

Aquesta contradicció que hem descrit entre d'una banda unes potencialitats remarcables del mercat cultural català, i d'altra banda, les limitacions de les polítiques culturals institucionals i de les iniciatives privades no és pas casual ni es pot reduir a una simple fatalitat. Dos factors ens apareixen com a essencials en aquestes limitacions. Es tracta de dos factors interrelacionats:

- Les concepcions provincianes i acomplexades envers la pròpia cultura, de bona part dels líders del món polític i de la comunicació al nostre país.
- La política de l'Estat espanyol (i de l'Estat francès) contra la unitat dels Països Catalans.

Aquesta política estatal contrària, ha estat continuada i persistent i és la que ha portat a desenvolupar les ideologies de submissió que hem apuntat, a l'interior dels Països Catalans. Si es vol entendre el sentit i l'orientació de les polítiques estatals, és fonamental que es faci una interpretació de conjunt de les diferents operacions oposades a la llengua i la cultura catalanes i a la unitat territorial. Fóra un error, per exemple, analitzar les legislacions contra el català per part de l'Estat francès i de l'Estat espanyol des de les primeries del segle XVIII com la simple projecció d'un dret estatal al nostre territori. En tots aquests casos es tracta de veritables operacions geopolítiques que tenen com a objectiu l'assimilació de les terres catalanes com a nous territoris annexats. Aquesta política ha perdurat fins avui tal com ho mostren les mesures contra la possibilitat de coordinació dels Països Catalans a la Constitució espanyola del 1978, contra la lliure difusió de les Televisions d'arreu dels Països Catalans, contra la unificació dels títols de professorat de llengua catalana etc. És revelador comparar les polítiques d'aquests estats en la difusió de la cultura estatal (espanyola, francesa ...) arreu del món (concretament per l'àrea "hispanoamericana" i de la "francofonia"), amb les restriccions imposades a la difusió de la nostra cultura al propi país.

Allò que cal remarcar d'aquesta operació geopolítica d'annexió i d'assimilació forçosa en el moment actual, és que el pes de les polítiques culturals i de comunicació és cada dia més gran en el conjunt dels factors polítics adreçats a aquest fi. El conflicte per

l'assimilació cultural dels Països Catalans té lloc en molt bona mesura en els diferents camps de la cultura i del coneixement; és a dir: en la política lingüística i la política cultural, en els continguts de l'ensenyament i dels mitjans de comunicació, en el control de les tecnologies i de les indústries de producció i de difusió culturals. La colonització de les consciències i la fragmentació del mercat responen a unes estratègies profundes i persistents dels Estats i cal, només, una visió global per a orientar una reacció positiva per a la dinamització i la cohesió del mercat cultural català.

2. Bases per a un mercat cultural català

2.1. Aspectes previs

Aquesta situació subjectiva contrasta amb les dades de la realitat: totes les experiències mostren que la demanda de productes culturals està en funció de l'oferta i de la promoció adequada que se'n faci. Per exemple, en una zona amb una forta influència francesa com ho és la Catalunya del Nord, el mercat de productes culturals catalans s'ha mostrat sempre important quan hi ha hagut l'oferta adequada. El problema principal és el de la distribució de la producció cultural i les condicions d'accés a aquesta producció. Les mesures a prendre han de partir d'aquestes constatacions.

La continuïtat de la cultura catalana depèn de la seva capacitat de producció de distribució i d'internacionalització tot superant la folklorització. I per a això, cal el màxim abast geogràfic i la màxima dinamització del mercat, per mitjà del desenvolupament d'importants indústries de la cultura, l'articulació de xarxes eficients de distribució i la potenciació d'instruments i mitjans de projecció internacional. Seran necessàries diferents mesures polítiques per a crear un nou marc favorable a una nova política cultural. A aquest fi cal recórrer a mitjans, no sols oficials sinó també privats, de dinamització d'iniciatives i cal també concebre la producció cultural en funció de tot el mercat potencial, que és en principi tota l'àrea de llengua catalana, un mercat potencial de més de deu milions de persones. És absurd i antieconòmic ("suïcida", podríem dir) no tenir en compte tot el mercat quan es porten a terme activitats culturals en llengua catalana.

Josep Gifreu assenyala, en el seu treball "La paraula mediàtica en el mercat cultural català", publicat al llibre editat per l'AELC citat al punt 1.2 d'aquesta ponència, que en el marc europeu un mercat de 10 milions de consumidors potencials no és gens menyspreable; la condició per a poder comptar i fer-se valdre en uns mercats oberts a totes les ofertes interessants és, però, "la unificació de l'espai català".

2.2. La delimitació de l'àmbit geogràfic

D'altra banda, pel que fa a l'abast geogràfic de l'àrea cultural del propi mercat, cal deixar ben clara la diferència entre tres conceptes referents a àrees pròximes conegudes: el concepte simplement econòmic que és l'Arc Mediterrani; el concepte històric i cultural que representa l'espai catalano-occità; i el concepte cultural-nacional amb què es reconeixen els Països Catalans. L'àrea principal on s'ha d'establir el mercat cultural propi és l'àrea de la llengua catalana, els Països Catalans. L'espai catalano-occità és un espai al si del qual existeixen fortes similituds en les arrels històriques, culturals i lingüístiques i que ha d'ésser concebut com un mercat cultural (i econòmic) complementari.

L'espai occità

Recordem ací tan sols que la nació catalana neix vinculada a l'espai occità. Els comtats catalans originaris, a cavall dels Pirineus, neixen vinculats als comtes de Tolosa i de Carcassona. Les diverses parles del territori són intercomprensibles i tendeixen a elaborar una mateixa llengua literària. Fins i tot després de l'articulació dels comtats catalans sota la dominació del comte de Barcelona i el desenvolupament d'una llengua catalana diferenciada, el segle XII, els contactes amb els comtats occitans eren intensos. Una primera crisi dins d'aquest espai es produeix el segle XIII a partir de la derrota de Muret (1213) quan, sota la forma d'una persecució religiosa (la persecució del catarisme) la monarquia francesa ocupa el Llenguadoc i amenaça les terres veïnes. Catalunya continua aleshores la seva expansió cap al sud i cap a la Mediterrània. Més tard la nació catalana s'acaba de consolidar dins de la Confederació catalano-aragonesa que estén la seva influència comercial i cultural per tota la Mediterrània occidental.

El retrobament occitano-català posterior s'inicia ja després d'haver caigut els comtats catalans del nord sota la monarquia francesa, i es desenvolupa amb els moviments de ressorgiment cultural i lingüístic del segle XIX. Una forta immigració occitana al Principat havia revitalitzat prèviament els llaços de relació a nivell de substrat demogràfic. En aquesta renaixença, fonamentada entorn del mite d'una llengua clàssica comuna "el llemosí", hi ha un debat entorn de les diferents identitats a dins de l'espai occitano-català. A partir d'aleshores l'espai occità i l'espai català han anat evolucionant com a territoris germans i paral·lels i clarament diferenciats, amb importants moviments de simpatia i de col·laboració, partint en general d'una situació des del punt de vista cultural i polític, relativament menys avançada de les terres occitanes.

Els aspectes bàsics d'aquesta distinció ja havien estat clarificats al si del món cultural català per mitjà d'un manifest signat per intel·lectuals catalans, entre els quals Pompeu Fabra. En aquell manifest intitulat "Desviacions en el concepte de Llengua i Pàtria" publicat el 6 de maig de 1934 a la *Veu de Catalunya* són criticades de manera explícita aquestes posicions pan-occitanes: "Dues són aquestes errors o desviacions que intentem de rectificar amb les presents ratlles: 1er, la concepció de la nostra Pàtria formada actualment pel territori de la Generalitat...2on, la concepció que dona a la Pàtria una extensió excessiva, que no ha tingut mai, provinent d'una confusió de catalanisme amb occitanisme". El manifest continua l'argumentació: "La nostra Pàtria, per a nosaltres, és el territori on es parla la llengua catalana", territori que identifica amb els Països Catalans.

Els Països Catalans

El fet nacional català (amb el seu àmbit geogràfic) té un fonament sòlid. En d'altres treballs d'aquest Congrés (la "Crida a la participació" de Jordi Carbonell i la Ponència d'elaboració del Tema 6), s'exposen els elements fonamentals del procés de formació dels Països Catalans. Jordi Carbonell asenyala concretament, pel que fa a la formació històrica de la realitat nacional catalana, que el que ens permet de parlar d'una nova nació no és el fet que hagi aparegut una llengua diferent sinó, a l'inrevés, que als Països Catalans, "ha sorgit i s'ha estès una llengua on s'havia desenvolupat una nació".

El reforçament de l'espai cultural català depèn amb molt bona mesura de l'assumpció de l'àmbit geogràfic dels Països Catalans, com a àmbit cultural nacional amb plenitud. La subordinació ideològica d'alguns polítics i d'alguns agents culturals i comunicadors ha portat a l'extensió d'una concepció provinciana del sistema cultural i comunicatiu

català que el situa (a l'àrea compresa dins l'estat espanyol) com un subsistema del sistema espanyol, tant pel que fa als usos lingüístics com als continguts i als referents culturals. Aquesta concepció tendeix a recloure la llengua i la cultura catalanes a uns usos secundaris, fent-la una mena de complement ocasional i folklòric d'una altra cultura considerada superior. El reconeixement d'un sistema cultural i de comunicació com a propi i la identificació d'un àmbit geogràfic com a referència clara i autònoma, és un element imprescindible per al desenvolupament del mercat cultural català.

Des d'un punt de vista polític general, cal tenir en compte que, malgrat els esforços dels marcs jacobins contraris al reconeixement de la nostra identitat cultural nacional, el nou marc europeu pot oferir noves possibilitats per a l'estructuració de l'espai nacional-cultural català (amb l'espai complementari occità) al si de la Unió europea.

2.3. La penetració social

Per potenciar un mercat únic no ens podem permetre el luxe d'excloure cap part del territori. És per això que necessitem una pedagogia de la unitat des de la varietat que sigui capaç de reforçar els lligams generals des dels sentiments més particularistes. També cal per poder potenciar aquest mercat, arribar a tota la població incloent-hi també les diferents immigracions que s'han establert a Catalunya, encara que molta gent no tingui pas gaires mitjans econòmics per accedir a aquest mercat però sí ganes d'integrar-se a la nostra cultura. Perquè tothom, des de qualsevol punt de la nostra geografia, pugui accedir a productes en qualsevol expressió de la mateixa llengua catalana s'haurien d'ampliar les xarxes de biblioteques existents i crear-ne de noves ja que sembla increïble que encara avui hi hagin comarques on fa uns anys que hi ha una forta immigració i la població (immigrants i no immigrants) no tingui accés a llibres de gramàtica o de lectura en català pel fet de no haver-hi una biblioteca com cal. Sembla però, que de mica en mica aquesta xarxa es comença a cosir i a gestionar més bé, amb una descentralització de les biblioteques i una potenciació de les d'abast comarcal. Aquesta població que prové de les diferents immigracions que tenim a casa nostra, és una part del mercat cultural català que de cap manera pot ésser menystinguda.

2.4. Les noves tecnologies

D'altra banda, cal recordar que moltes de les mancances del mercat cultural són degudes a insuficiències existents en el camp de les noves tecnologies. La innovació en les tecnologies de la informació i del coneixement ha modificat el sistema cultural a Catalunya. La irrupció d'Internet, els progressos en les telecomunicacions, o la ràpida implantació de la digitalització també han contribuït a aquesta modificació. De fet avui parlem amb tota normalitat de cibercultura i de realitat virtual quan fa deu anys aquestes paraules amb prou feines formaven part del llenguatge de la ciència-ficció.

Podem parlar d'una certa progressió cultural, d'alguns èxits amb l'esforç d'una política en la direcció adequada amb la creació del Comissionat per a la Societat de la Informació, però també d'una retracció en sectors decisius de la producció audiovisual, retard en el cablejat i d'una cultura juvenil de baixa densitat. Tot plegat, deficiències cròniques que no acaben de ser combatudes adequadament. Cal una política cultural seriosa de renovació permanent de les tecnologies de la informació i del coneixement.

En aquest sentit cal tenir clar que el futur de les cultures dependrà de la seva capacitat de ser, de crear, de tenir entitat per elles mateixes (en el món global). Si són fràgils, les

amenaces vénen i vindran de tot arreu. Si adquireixen sentit ple i són expressió real i identificadora d'un grup comunitari, llavors no han de témer el curs que segueix la globalització i poden estar en condicions de compartir l'escena amb les cultures industrialment i demogràficament més potents.

Finalment, a nivell general cal tenir molt clara la necessitat de posar en pràctica unes ambiciosos polítiques de cultura i de comunicació. Una millora dels nivells d'instrucció i de capacitació de la població jove, i la consolidació d'una producció cultural autòctona.

2.5. Necessitat d'una estratègia combinada

La consolidació d'un mercat cultural català és un procés concret en el qual intervenen factors molt diversos, tal com hem exposat en els apartats precedents. Les diferents mesures que es puguin prendre no abocaran a resultats positius si no s'integren en una estratègia combinada que ha d'incidir en les estructures i les ideologies polítiques i socials, tot modificant els comportaments dels creadors culturals, de les entitats públiques i privades i del món de la comunicació.

Cal un gir fonamental en la concepció dels diferents agents que intervenen en el procés de creació i de difusió dels productes culturals. L'orientació de les tasques i de les propostes vers la dinamització i la cohesió d'un mercat cultural català, ha d'ésser més i més clara en les propostes de les organitzacions polítiques i en les polítiques culturals a aplicar; en l'orientació de l'activitat quotidiana dels mitjans de comunicació; en les iniciatives de l'empresa privada i de la tecnologia; en l'activitat creadora d'individus i de grups.

Les línies fonamentals d'aquesta estratègia són (tal com ho assenyala Gifreu en el seu treball citat al punt 2.1) les següents:

- a) Coordinació de polítiques culturals i de comunicació de les diferents institucions i iniciatives arreu dels Països Catalans.
- b) Pressió permanent sobre el mercat cultural. El mercat cultural no es pot deixar a les seves pròpies inèrcies. Calen polítiques públiques, serveis públics competitius i productors privats en actuacions integrades per a la dinamització del mercat.
- c) Priorització adequada de les iniciatives més competitives, com pot ser el cable, els productes multimèdia etc., seguint una planificació seriosa i global dels recursos i dels projectes.
- d) Extensió de xarxes de comunicació arreu del país.

Des del punt de vista estratègic i de cara a l'exportació dels nostres productes culturals (i amb l'objectiu de fer-los competitius) caldria treballar per tal d'aconseguir una "marca catalana" amb relació als nostres productes.

De cara al món, el que importa és existir. De moment no hem estat capaços de crear referents culturals internacionals de primer ordre, però sí que posseïm elements de referència mundialment coneguts que cal explotar com Gaudí, Miró etc. La primera raó

per la qual una societat es proposa de produir és la subsistència i aquesta afirmació és avui més certa en referència a la producció de la cultura que a la producció d'aliments. Per això Catalunya avui és coneguda perquè té un Gaudí, per exemple, i es present a les ofertes de viatges de vacances, de congressos, d'intercanvis universitaris etc. Paral·lelament, això s'hauria d'explotar en altres àmbits, com per exemple en el camp audiovisual: no es tracta només de produir una pel·lícula per al consum nacional, sinó que és també important que aquest film s'hagi presentat a un concurs internacional amb l'etiqueta "Catalan Film"

Tot i tenir present que el nostre mercat potencial és de 12 milions (la nació), l'èxit de la nostra indústria cultural ha de passar per una adaptació a la dinàmica dels nous temps, la qual cosa exigeix definir productes o serveis culturals que puguin ser acceptats pel mercat mundial, tant per la seva singularitat o qualitat diferenciada com per la seva homologació a les demandes del consum internacional en aquesta direcció cal tenir present la necessitat d'exportar la "marca catalana".

Diferents aplicacions pràctiques d'aquestes grans línies són exposades en les propostes concretes que esbossem tot seguit.

Propostes concretes

1. La creació cultural, tant dels autors i productors, com dels distribuïdors s'ha de portar a terme sempre en funció de tot l'àmbit geogràfic, tenint present que hom pot ser llegit, vist, etc. dins tota l'àrea de llengua catalana i intentant d'arribar al màxim nombre de públic. Això vol dir superar els enfocaments i els continguts excessivament regionalistes o subordinats a referents que no corresponen a la pròpia àrea lingüística i cultural, tal com s'assenyala en d'altres treballs d'aquest Congrés en tractar de la normalització conceptual.

2. Una política cultural adequada ha de partir de l'anàlisi objectiva del mercat i en aquest sentit cal partir d'una idea clara dels Països Catalans com a àrea cultural-nacional fonamental tal com és desenvolupat també en el tema d'aquest Congrés referent a la normalització conceptual; i tot considerant, a més, el paper complementari d'altres àrees lingüístico-culturals com l'espai catalano-occità. El coneixement del mercat real potencial ha de ser la base de les polítiques culturals, sobre la qual cal articular de manera seriosa les xarxes de producció i de distribució.

3. Potenciar associacions transfrontereres a les zones veïnes de diferents territoris (superant fronteres estatals, regionals etc.), com les que s'han desenvolupat entre pobles de la Catalunya del Nord i de la Catalunya central, com l'Associació Cap de Creus - Cap Sant Vicenç, Albera Viva, etc. i crear-ne d'altres. Potenciar també intercanvis entre escoles, municipis etc. d'arreu dels Països Catalans.

4. Vetllar pels continguts dels mitjans de comunicació en diferents aspectes, particularment:

- En els referents geogràfics i culturals de manera que siguin nacionalitzadors i promoguin l'adhesió al propi mercat cultural.
- En la promoció de les obres produïdes als Països Catalans i en llengua catalana.

Els mitjans de comunicació dels Països Catalans han de contribuir a enfortir un imaginari col·lectiu propi, arrelat en la història del país i capaç d'oferir referències identitàries que reforcin l'àmbit de difusió del mercat cultural.

5. Cal impulsar indústries i tecnologies de la cultura, tant en el camp de la producció (cinema, disc, vídeo, llibre etc.), com en el camp de la comunicació (telefonía, xarxa telemàtica etc.), de la difusió internacional (tecnologia de traducció, etc.) i de la tecnologia associada de base (informàtica, enginyeria de les telecomunicacions, etc.). Per a això, dins el sistema econòmic actual, no n'hi ha prou amb una política cultural adequada, sinó que és imprescindible l'existència d'un empresariat que estigui disposat a apostar de manera seriosa i persistent en la indústria cultural catalana; i cal també la formació adequada d'especialistes en l'aplicació de les noves tecnologies a la llengua i la cultura. Aquest darrer aspecte demana una orientació adequada de l'educació especialment de les generacions joves. Concretament caldria vetllar per l'orientació i la potenciació adequades del "Comissionat per la Societat de la Informació"

6. Un primer impuls en el camp de la distribució es podria establir a partir d'una empresa de distribució de productes culturals creada en règim estrictament privat, en

règim de cooperació d'empreses de producció cultural, o en règim d'economia mixta institucional i privada. Una coordinació associativa efectiva a nivell de Països Catalans podria ésser també un estímul per a la dinamització d'aquesta xarxa. Un primer pas d'aquesta coordinació associativa es podria establir a través d'Internet (començant, per exemple, per la informació actualitzada i puntual de la producció editorial, a la manera de la xarxa "Electra", que funciona dins l'Estat francès). La dinamització del mercat cultural potencial, no s'hauria de limitar, però, a criteris estrictament econòmics de consum passiu ja que cal entendre el mercat cultural com un objectiu polític, que és a més, susceptible d'expansió. Des del punt de vista estratègic i amb vista a la prejecció exterior cal treballar en el sentit de promoure una "marca catalana" per als productes produïts al nostre país.

7. Cal un esforç també per a la promoció social del mercat cultural, amb l'objectiu d'arribar a tota la població catalana i sobretot a la que no té gaires mitjans econòmics per a invertir en la compra de llibres, discs o d'altres productes culturals, pensant d'una manera especial en la població que procedeix d'altres cultures i que es volen integrar a la nostra. A aquest fi caldrà ampliar els serveis culturals, especialment les xarxes de biblioteques existents tot creant-ne de noves. Per a les comarques que tenen pobles amb poca població o amb dificultats de comunicació, es podria crear (tal com ara existeix només parcialment) una xarxa de "bibliobusos", autobusos habilitats com biblioteques ambulants per poder proporcionar a tota la població tota mena de productes culturals en català. Aquesta podria ser una bona opció per poder pal·liar una mica la manca d'accés a productes en català que pateix concretament la Catalunya Nord i d'altres territoris de parla catalana i també una bona opció econòmica ja que amb una petita flota d'aquests bibliobusos es podria recórrer una bona part de les nostres comarques més allunyades dels centres urbans.

8. El tercer Congrés de Cultura Catalana considera que el desenvolupament d'un espai occitano-català dins el qual tinguin lloc relacions culturals, econòmiques i socials és un element positiu per a l'enfortiment de la cultura catalana en la mesura que ha de repercutir positivament en l'estabilitat i l'expansió del mercat cultural i del mercat econòmic en general. El territori occità dins de l'espai occitano-català podria ésser objecte de diferents línies d'actuació en les relacions culturals i de recerca, elaborant i difonent la informació necessària (al si d'aquest espai occitano-català) sobre aspectes culturals històrics i patrimonials, en la perspectiva de fomentar l'intercanvi cultural i turístic i els estudis; en la promoció lingüística, treballant per l'aproximació dels estàndards lingüístics en la perspectiva de facilitar la intercomprensió, tot promovent primerament el coneixement passiu de l'altra llengua amb l'objectiu d'augmentar el mercat cultural de cadascuna; en la col·laboració econòmica, fent sobretot compatibles els fluxos comercials, agrupant la comercialització conjunta de productes, particularment el consum internacional dels productes agrícoles. Per a la promoció d'aquestes línies d'actuació caldrà tenir en compte el caràcter estratègic de la Vall d'Aran, especialment en el desplegament de polítiques lingüístiques i culturals, seguint una política ja iniciada parcialment. D'altra banda, cal esperar que el Congrés occitano-català que es desenvoluparà a partir de l'any 2001 ajudi a sistematitzar les idees en aquest sentit i contribueixi a dinamitzar els aspectes més sensibles del mercat potencial catalano-occità.

9. Des d'un punt de vista general, cal treballar per a vèncer els obstacles polítics existents avui a causa de la divisió en estats diferents i en regions artificialment separades entre elles i aconseguir un mercat únic arreu dels Països Catalans, amb l'ajut dels organismes culturals de les diferents regions del país. Es tracta d'ajudar al desplegament d'una tendència econòmica ja existent en el mercat de productes en moltes àrees (industrials, de l'alimentació, del vestit i l'esport, etc.) que s'estén en bona part del territori dels Països Catalans. Una àrea que pot afavorir el desplegament del mercat cultural és concretament un aspecte massa menystingut però prou important, com és la promoció de l'etiquetatge generalitzat de productes en català, tal com es comenta en una de les ponències de llengua, d'aquest Congrés.

Des d'un punt de vista general, cal concretament, una política concertada en l'intercanvi de productes culturals (llibres, revistes, discs, films, cintes de vídeo etc.), en el lliure desplaçament de personal especialitzat i de professorat, i en la creació de xarxes de distribució eficients. Cal defensar com un dret fonamental, la formació d'un mercat cultural d'abast nacional.

10. Cal establir les polítiques culturals superant les fronteres que resultaran, a més, objectivament afeblides amb el procés de desplegament de la Unió europea. Com a propostes concretes, cal pensar, per exemple, en la possibilitat de crear delegacions de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió a cadascun dels territoris de llengua catalana de manera que es poguessin fer emissions desconnectades (seguint i estenent les experiències en curs, a la Catalunya Nord, per a poder desconnectar TV3 i crear-hi una delegació permanent). Això permetria fer arribar a la gent una informació més lligada a la realitat i una penetració més gran de les emissores de llengua catalana. S'hauria de tenir en compte però paral·lelament, la necessitat d'una adequació dels continguts i dels usos lingüístics, a l'abast nacional català, tot superant les dificultats que representen per a l'audiència d'algunes zones, els continguts i els usos molt regionalistes o simplement desnacionalitzats. Una altra de les propostes concretes és la fundació de Liceus Catalans (de la Generalitat de Catalunya) fora del Principat (a la manera dels Liceus francesos, fora de l'Hexàgon). També caldrà fer les gestions necessàries per tal d'aconseguir condicions de franqueig de correu favorables per a la distribució de productes catalans a la Catalunya del Nord.

11. La cohesió del mercat cultural depèn també, d'una manera general, dels continguts de l'ensenyament, fent per manera, per exemple, que els llibres d'història i d'altres ciències socials poguessin ésser igualment útils arreu del territori (i concretament tant a la Catalunya del Nord com al Sud). L'ensenyament de la llengua i de la literatura hauria de tenir en compte la necessitat d'habilitar els alumnes per a la lectura de les diferents varietats d'una manera natural i indistinta. La importància de l'ensenyament és fonamental com a element necessari per a l'enfortiment del mercat cultural. A part del fet que la indústria cultural hagi de generar un procés de socialització col·lectiva pel que fa als referents simbòlics nacionals, cal també comptar amb un currículum educatiu en la mateixa direcció: un currículum que contingui l'estructura bàsica d'un saber cultural compartit. La indústria cultural no pot crear tota sola l'espai comunicatiu català, sinó que ha de comptar una complicitat de tota la societat, i concretament amb el suport de l'ensenyament, per a assegurar-se el consum.

12. Des del punt de vista internacional caldrà exigir inversions públiques importants en la projecció exterior de la cultura catalana de manera semblant a com ho tenen les llengües socialment i políticament establertes. Una de les iniciatives, encara en fase inicial, que s'ha dut a terme el 10 de maig del 2000, és l'acord entre els governs català i balear per crear l'Institut Ramon Llull de la llengua catalana. Aquest Institut és concebut com un organisme amb representants dels governs de tots els territoris de parla catalana i amb l'objectiu de coordinar les polítiques lingüístiques respectives i d'impulsar la difusió del coneixement de la llengua i de la cultura catalanes, a la comunitat internacional, a la manera d'entitats semblants d'altres comunitats lingüístiques i culturals amb una política exterior més consolidada com ho és pel que fa a l'anglès, el British Council o a l'alemany, l'Institut Goethe etc. Caldrà fer un seguiment de les tasques d'aquest organisme en la seva evolució tot esperonant-ne els aspectes positius.

Com a mesura concreta caldria dinamitzar les activitats, els contactes i els intercanvis entre els diversos Casals Catalans existents arreu del món, convertint-los en elements d'extensió i de promoció del mercat cultural català.

Des del punt de vista estratègic, al si d'Europa, caldrà establir de manera preferent polítiques culturals concertades amb països de dimensions semblants (com Holanda, els Països nòrdics, Txèquia, etc.) que posseeixen interessos coincidents i en alguns aspectes complementaris.

13. El Congrés de Cultura Catalana assumeix les propostes sorgides de la trobada de l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana (AELC), aprovades el 20 de maig de 1996 a València, algunes ja recollides en d'altres apartats d'aquestes propostes. En aquestes resolucions es donava suport al projecte teatral Alcover, de crear un circuit teatral a tot el llarg del domini lingüístic i es proposava als responsables que incloguessin projeccions de cinema en català en el seu circuit.

Es demanava concretament l'arribada del Canal 9 a tot el territori català, en correspondència a l'arribada de TV3 i el Canal 33 a les Illes i al País Valencià. S'instaven les televisions públiques del domini lingüístic que augmentessin la coproducció que s'ha començat a dur a terme, igualment com l'intercanvi i l'emissió de material de producció pròpia, per habitar als espectadors a les diverses variants de la nostra llengua. També s'instava l'Institució de les Lletres Catalanes perquè coordinés les polítiques d'ajut a la creació i a l'edició de llibres del Principat, les Illes, País Valencià i Catalunya Nord; i els responsables de les polítiques educatives d'aquests territoris a incorporar progressivament textos d'autors dels diferents territoris, per tal d'habitar també els alumnes a les diverses varietats de la nostra llengua.

14. El Congrés de Cultura Catalana assumeix les reivindicacions dels sectors editorial i de la música i la cançó en llengua catalana que poden tenir una incidència decisiva per tal d'assegurar un futur positiu durant els propers anys: l'ampliació del mercat editorial català, l'increment de la competitivitat de les empreses del sector, el manteniment de la capacitat d'innovació de continguts, l'esforç de projecció exterior, l'estímul de la demanda interior de llibres i discs, l'edició de determinats continguts editorials en format digital i en suports òptics o en línia; i, de manera general, la potenciació d'un mercat únic.

El Congrés de Cultura Catalana vetllarà concretament perquè els projectes consistents a establir xarxes de locals per a la cançó arreu de l'àrea lingüística, puguin trobar el suport institucional i de públic necessari.

Paisos Catalans, setembre del 2000

Sobre la cuina catalana

Parlament de *Santi Santamaria*, llegit a l'acte de presentació de les resolucions i propostes del 20 de març del 2001.

Us agraeixo que en aquest III Congrés de Cultura Catalana, la Cuina també hi tingui el seu lloc. Aquest fet, per ell mateix normalitzador, denota que la consideració que les "autoritats culturals" tenien l'any 1976, quan es va celebrar l'anterior Congrés, eren en part el reflex d'una societat que no acabava de comprendre que la Cuina és Cultura.

Aquest quart de segle ha transcorregut a gran velocitat per a tots nosaltres. Almenys per a mi. Una velocitat, però, que a la nostra cuina nacional no li ha estat positiva. Permeteu-me que us exposi, amb un cert pessimisme, algunes reflexions sobre on és i cap on sembla que va la nostra cuina catalana.

Seré crític, dolgut per un cert cofoisme mediàtic que està ajudant a construir unes opinions força allunyades de la realitat.

Precisem: La cuina d'un poble és bàsicament la que es fa i es menja a casa. Reflectir la cuina catalana pel que es cou o deixa de coure's als restaurants és una aproximació fragmentada, a la qual caldria afegir una definició entre restauració i gastronomia, a fi i efecte de situar els establiments i evitar la confusió existent per part del conjunt. Fins i tot els llocs on fan entrepans tenen el cartell de restaurant.

Catalunya, certament, té una cuina nacional. I qui millor ho han constatat, des de les vessants històrica, antropològica, geogràfica, etc., han estat persones com Rudolf Grewe i l'historiador Jaume Fàbrega, entre d'altres. Coincidint, doncs, en l'afirmació que la nostra és una cuina nacional, aquesta ha entrat en una crisi d'identitat preocupant.

Intentaré argumentar-ho:

La vessant domèstica de la cuina catalana representa l'alimentació diària i, lògicament, també la festiva. La cuina diària està desapareixent. A les cases particulars cada dia s'hi cuina menys i tots sabem per què; i el poc que es cuina es fa amb productes pre-cuinats, amb un estil més propi d'altres cultures que no pas de la nostra. Em sembla que les causes que ens han dut a aquest canvi d'hàbits alimentaris han estat estudiades massa a la lleugera.

Cuinar els dies festius una cuina exòtica, de hobby, s'està estenent des que l'home ha entrat en les tasques domèstiques, i més concretament s'ha posat als fogons.

La cuina de la restauració, de manejar fora de casa, està creixent. La restauració-negoci, amb mil variants, des d'hamburgueseries fins a "xinos", de pastes a carns "grillées" s'estan recolzant en el fet que la societat consumeix més que mai i que no li agrada cuinar. No en sap. Les mares no han tingut prou cura dels fills pel fet de portar una vida pràctica.

La cuina gastronòmica, a la qual em dedico amb cos i ànima, viu una època amb més nombre i varietat d'establiments que fa uns anys. Gosaria dir que la qualitat del conjunt de fora de la gran ciutat ha evolucionat molt i molt bé; però fem atenció i siguem

conscients que aquest reflex mediàtic de reconeixement als cuiners catalans no comporta pas una millora de la qualitat en el conjunt. Davant l'absència de la cuina a casa, els catalans la busquem fora; per tant, el creixement de l'efecte ha estat espectacular.

Però què hi ha d'autenticitat culinària?. No us sembla que els restaurants que es penjen el rètol de cuina catalana són folklòrics, de pa sucats amb oli i sense tradició, i mancats de coneixements elementals del propi entorn?

Us heu preguntat mai què ensenyen les escoles professionals de cuina a Catalunya? Quants alumnes han llegit els nostres clàssics, Sent Soví o el Llibre de Coc, o els més contemporanis Josep Conill del Bosc o Ignasi Domènech?

Quants alumnes sabrien qui és Ramon Cabau? Potser vosaltres mateixos ni n'heu sentit parlar mai,. Avui el món a moltes persones se'ls ha fet petit. Molts són els qui parlen de mestissatge i d'una nova culinària global on mil cultures es fonen amb les occidentals. On el cru japonès es combina amb el picant mexicà. Les cuines del Pacífic, creieu-me senyors, tenen un pes específic molt més important que les nostres estimades cuines mediterrànies.

Es planten molts cartells cantant les excel·lències de la dieta mediterrània. No seré pas jo qui en dubti, però la nostra cuina del porc, element essencial de la nostra gastronomia, en queda molt mal parada.

Si la dieta mediterrània és l'eslògan que defineix la nostra cuina catalana, oblideu, senyors, les nostres botifarres, l'arròs amb costella de porc, i si molt voleu les mongetes del ganxet fregides amb cansalada, o el tan apreciat trinxat amb rosta, per posar uns exemples.

La confusió que porta la marca de "dieta mediterrània" (no parlem ja de cuina mediterrània) arracona l'essència de tota la nostra cuina catalana. Aquest Congrés és un bon moment per posar-ho sobre la taula i explicar-ho al poble.

Jo sóc cuiner i potser tinc una visió massa apassionada de la cuina, però constato arreu del món que no se'ns coneix prou. Que amb tants anys d'autogovern les nostres institucions no han divulgat prou el fenomen culinari, i creieu-me que és molt important per la qualitat del nostre turisme poder trobar a Catalunya una cuina diferenciada a la d'altres països.

Les nostres autoritats culturals d'avui ja no són les del congrés del postfranquisme. Amb un quart de segle d'obra de govern, la seva petjada s'hauria de notar, i de veritat que la seva acció ha estat molt minsa. Viatgeu a l'estranger i fixeu-vos en els prestatges de les llibreries: Catalunya i la seva cuina pràcticament en són absents.

Caldria fer un gran esforç de difusió, efectiu i real, no tan sols de cartells de publicitat. Sobretot un esforç pedagògic, a les escoles professionals d'arreu del món, als fòrums culinàries, a les associacions internacionals. Ens cal millorar la imatge de Catalunya i no centrant-la només en Barcelona.

Senyors, m'agradaria estendre'm però per un problema de temps no m'és possible. Em comprometo més endavant a ampliar la ponència; de moment rebeu la meva més sincera adhesió al Congrés i, si serveix d'alguna cosa, l'encoratjament per continuar avançant.

JUNTA DE L'ACCC

President

Manel Costa-Pau

Vice-presidents

Carles Castellanos

Enric Pujol

Joaquim Monclús

Treasurer

Josep Peris

Secretari

Josep Colom

Vocals

Joaquim Auladell

Jordi Ballester

Margarida Barjau

Rafael Castellanos

Àngels Coté

Toni Lecha

Jordi Morera

Francesc Rosselló

Miquel Àngel Saura

Flora Saura

Blanca Serra

Carles Solà

Albert Vergés

Joan Vives

CONSELL CONSULTIU DEL
CONGRÉS DE CULTURA CATALANA

Aureli ARGEMÍ
Josep BARGALLÓ
Joan BECAT
Jordi CARBONELL
Francesc FERRER I GIRONÈS
August GIL MATAMALA
Bernat JOAN
Carme JUNYENT
Josep Maria LÓPEZ-LLAVÍ
Enric MARÍN
Josep Maria NADAL
Dolors PÉREZ
Miquel PORTER
Joan PUIGCERCÓS
Enric PUJOL
Ignasi RIERA
Isabel-Clara SIMÓ
Josep Maria TERRICABRAS
Joan Manuel TRESSERRAS

La Junta de l'ACCC agraeix l'assessorament i la col.laboració del Consell Consultiu en el debat congressual i particularment en l'elaboració de les resolucions i propostes.